

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

ΤΟΜΕΑΣ Μ.Ν.Ε.Φ.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

Καβαφικές μελέτες, κριτικές και σημειώματα στο περιοδικό *Αλεξανδρινή Τέχνη* (1926-1931): αποδελτίωση, χρονολογικοί πίνακες, θεματικά ευρετήρια

Αθανασοπούλου Στ. Έλλη

Επόπτης Καθηγητής: Αναπληρωτής Καθηγητής Καργιώτης Δημήτριος

ΙΩΑΝΝΙΝΑ, 2019

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

ΤΟΜΕΑΣ Μ.Ν.Ε.Φ.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

Καβαφικές μελέτες, κριτικές και σημειώματα στο περιοδικό *Αλεξανδρινή Τέχνη* (1926-1931): αποδελτίωση, χρονολογικοί πίνακες, θεματικά ευρετήρια

Αθανασοπούλου Στ. Έλλη

Επόπτης Καθηγητής: Αναπληρωτής Καθηγητής Καργιώτης Δημήτριος

ΙΩΑΝΝΙΝΑ, 2019

*Στους Π., Α.Γ., Α.Ι., γονείς μου,
παππούδες μου, δασκάλους μου...*

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η συγκεκριμένη Μεταπτυχιακή Διατριβή μελετά και ερευνά τη πρόσληψη του Κωνσταντίνου Π. Καβάφη μέσω του περιοδικού *Αλεξανδρινή Τέχνη*, το οποίο κυκλοφόρησε στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου κατά τα χρόνια 1926 έως 1931. Ειδικότερα, στη συγκεκριμένη έρευνα, παρουσιάζεται το περιεχόμενο της *Αλεξανδρινής Τέχνης*, αλλά και η θέση, την οποία κατείχε το περιοδικό στα χρόνια κυκλοφορίας του. Επίσης, μελετάται η γενικότερη πρόσληψη των λογοτεχνικών περιοδικών και εντύπων τόσο τη συγκεκριμένη εποχή όσο και κατά το πέρασμα των χρόνων, παράλληλα με τις πολιτικές και κοινωνικές εξελίξεις, οι οποίες είναι άμεσα συνυφασμένες με τα λογοτεχνικά δρώμενα. Ωστόσο, η έρευνα εστιάζει στις καβαφικές μελέτες, τις κριτικές και τα σημειώματα, τα οποία εντοπίζονται στην *Αλεξανδρινή Τέχνη*. Τέλος, εντοπίζονται, ερευνώνται και μελετώνται τόσο τα ίδια τα ποιήματα του Κ. Π. Καβάφη, τα οποία έχουν δημοσιευθεί στο συγκεκριμένο περιοδικό, όσο και οι μελέτες, οι κριτικές και τα σημειώματα κριτικών της λογοτεχνίας της εποχής προς το καβαφικό έργο.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: λογοτεχνικό περιοδικό, *Αλεξανδρινή Τέχνη*, Κ. Π. Καβάφης, έτη 1926-1931, κριτική.

ABSTRACT

This particular Master's thesis studies and investigates the recruitment of Constantine P. Cavafy through the magazine called *Alexandrini Techni*, which was published in Alexandria of Egypt between 1926 and 1931. Specifically, this research presents the content of *Alexandrini Techni*, as well as the position, which the magazine held in during the years of its circulation. Also, the general recruitment of literary journals and publications is being studied both at the time and in the course of time, alongside the political and social developments that are directly related to literary events. However, the research focuses on Cavafy's studies, critiques and memos, which are found in *Alexandrini Techni*. Finally, the poems of C. P. Cavafy, which have been published in the magazine, as well as the studies, critiques, and criticisms of the literature of the time towards Cavafy's work, are identified, investigated and studied.

KEY WORDS: Literary Magazine, *Alexandrini Techni*, C. P. Cavafy, years 1926-1931, critique.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ-ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Γνώρισα την ποίηση του Κωνσταντίνου Π. Καβάφη ήδη από τη σχολική μου ηλικία και από το μάθημα της Λογοτεχνίας στο Γυμνάσιο και το Λύκειο. Ωστόσο, ασχολήθηκα περισσότερο με τη μελέτη του συγκεκριμένου ποιητή και του έργου του, όταν έπρεπε να εξεταστώ σε αυτό στα πλαίσια των πανελλαδικών εξεταζομένων μαθημάτων. Η συστηματική αυτή ενασχόληση και μελέτη του καβαφικού έργου είναι που με ώθησε στο να σπουδάσω Ελληνική Φιλολογία και στη συνέχεια να προβώ στις Μεταπτυχιακές Νεοελληνικές Σπουδές.

Στο Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών του Τομέα της Νέας Ελληνικής Φιλολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, κάπου ανάμεσα στις παρακολουθήσεις των εβδομαδιαίων Σεμιναρίων, στο καθημερινό διάβασμα και στη σπίθα των Καθηγητών του ΠΜΣ για διδασκαλία, ήρθα σε βαθύτερη και ουσιαστική επαφή με τα Λογοτεχνικά Περιοδικά και τη μελέτη αυτών. Έμαθα, επομένως, πως η πρόσληψη του εκάστοτε λογοτέχνη, δεν είναι θέμα μόνο του λογοτεχνικού του ταλέντου, αλλά σε αρκετές, εάν όχι σε όλες, τις περιπτώσεις, πως η κριτική και ο Τύπος είναι αυτοί που επηρεάζουν καταλυτικά την πορεία του λογοτεχνικού έργου.

Η επιλογή του θέματός μου οφείλεται, επομένως και κατά κύριο λόγο στην αέναη και ατέρμονη προσπάθεια των λογοτεχνικών περιοδικών και της κριτικής να κρατήσουν ζωντανό κι επίκαιρο το ενδιαφέρον του αναγνωστικού κοινού ανεξαρτήτως εποχών και κοινωνικοπολιτικών καταστάσεων. Καθοριστικό ρόλο, ωστόσο, στην επιλογή του συγκεκριμένου θέματος, διαδραμάτισαν οι Αναπληρωτές Καθηγητές Νεοελληνικής Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων κ. κ. Ιωάννης Παπαθεοδώρου και Δημήτριος Καργιώτης, οι οποίοι με αστείρευτες πηγές γνώσεων, προοπτική για προσωπική εξέλιξη και μεθοδικότητα, με βοήθησαν στην απαιτητική και παράλληλα γεμάτη εμπειρίες διαδρομή μου προς την ολοκλήρωση της Μεταπτυχιακής μου Διατριβής.

Στο σημείο αυτό, θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον επόπτη μου και Αναπληρωτή Καθηγητή κ. Δημήτριο Καργιώτη, αλλά και τους υπόλοιπους Καθηγητές του Νεοελληνικού Τομέα, καθώς και την Τριμελή Εξεταστική Επιτροπή: κ. Καργιώτη Δημήτριο, κα Βασιλειάδη Μάρθα και κ. Κόκκορη Δημήτριο, που όλοι μαζί με τις γνώσεις τους και τις πολύτιμες συμβουλές τους με βοήθησαν να φτάσω μέχρι εδώ, κατανοώντας «η Ιθάκης τι σημαίνουν». Καθώς, και το Ίδρυμα Ωνάση και το Αρχείο Καβάφη, το οποίο επισκέφθηκα, λαμβάνοντας την καλύτερη εξυπηρέτηση, αλλά και αδράζοντας τις ευκαιρίες που είχα για να δω από κοντά τα χειρόγραφα του ποιητή.

Τέλος, ευχαριστώ από τα βάθη της ψυχής μου την οικογένειά μου που είναι πάντα δίπλα μου και στηρίζει την κάθε κίνησή μου, αλλά και τον παππού μου, ο οποίος πίστεψε σε μένα από την πρώτη κιόλας στιγμή της μεταπτυχιακής μου πορείας. Εύχομαι, η συγκεκριμένη έρευνα να δώσει στον αναγνώστη το έναυσμα να ανατρέξει στις ανεξάντλητες πηγές του καβαφικού λογοτεχνικού έργου και της κριτικής, μελετώντας με μία νέα ματιά τα λογοτεχνικά περιοδικά στον τομέα της ερευνητικής δραστηριότητας.

Ιωάννινα, Απρίλιος 2019

Αθανασοπούλου Έλλη

Πίνακας περιεχομένων

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	5
ABSTRACT.....	6
ΠΡΟΛΟΓΟΣ-ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	7
Βραχυγραφίες-Συντομογραφίες.....	11
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	12
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο	16
1.1 Η σημασία της μελέτης των λογοτεχνικών περιοδικών.....	16
1.2 Σύντομη περιδιάβαση στην ιστορία του περιοδικού Τύπου	20
1.3 Η εκδοτική «ευφορία» των λογοτεχνικών περιοδικών τον 20 ^ο αιώνα	24
1.4 Η πολιτική ιδεολογία στην Ελλάδα την περίοδο του Μεσοπολέμου και τα περιοδικά	25
1.5 Τα περιοδικά του Μείζονος Ελληνισμού και η σημασία τους.....	27
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο	30
2.1 Η ταυτότητα της Αλεξανδρινής Τέχνης (1926-1931).....	30
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο	36
3.1 Ο Κ. Π. Καβάφης: μία επίκαιρη προσωπικότητα στο πέρασμα των αιώνων	36
3.2 Κ. Π. Καβάφης: εργοβιογραφία κι εκδοτική πρακτική.....	39
3.3 Χαρακτηριστικά της ποίησης του Κ. Π. Καβάφη.....	42
3.4 Η πρόσληψη του έργου του Κ. Π. Καβάφη	55
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο	57
4.1 Καταλογογράφηση των ποιημάτων του Κ. Π. Καβάφη στην <i>Αλεξανδρινή Τέχνη</i> . Δημοσίευση των ποιημάτων στο περιοδικό και αυτόνομες εκδόσεις. «Έργα στο πρωτότυπο»	57
Α. Χρονολογική καταλογογράφηση	58
Β. Αλφαβητική καταλογογράφηση (πρώτα η ελληνική κι έπειτα η αγγλική)	63
4.2 Αναφορές στο έργο και στο βίο του ποιητή Κ. Π. Καβάφη. Κριτική αρθρογραφία στην <i>Αλεξανδρινή Τέχνη</i>	68
Χρονολογική καταλογογράφηση	68
1926.....	68
1927.....	70
1928.....	82
1929.....	89
1930.....	93
1931.....	98
4.3 Έργα από μετάφραση των ποιημάτων του Κ. Π. Καβάφη από ξένους λογοτέχνες και οι αναφορές τους στην <i>Αλεξανδρινή Τέχνη</i>	102

1926.....	102
1927.....	102
1928.....	103
1929.....	104
1930.....	104
4.4 Εικονογραφία Κ. Π. Καβάφη στην <i>Αλεξανδρινή Τέχνη</i>	105
4.5 Αλφαβητικός κατάλογος των (επώνυμων) αρθρογράφων του Κ. Π. Καβάφη στην <i>Αλεξανδρινή Τέχνη</i>	106
Α. Έλληνες.....	106
Β. Ξένοι.....	107
4.6 Αναφορές άλλων περιοδικών στην <i>Αλεξανδρινή Τέχνη</i>	107
1927.....	107
1928.....	109
1929.....	110
1931.....	111
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5ο	112
5.1 Η εικόνα της καβαφικής κριτικής και των μελετών μέσω της <i>Αλεξανδρινής Τέχνης (1926-1931)</i> . Θέματα και ποιήματα εστίασης της κριτικής και των μελετών.	112
5.2 Μελετώντας παράλληλα την <i>Αλεξανδρινή Τέχνη</i> με τα καβαφικά δρώμενα, τη Νεοελληνική Ιστορία και Λογοτεχνία, αλλά και την Παγκόσμια Ιστορία και Λογοτεχνία κατά τα έτη κυκλοφορίας της <i>Αλεξανδρινής Τέχνης: 1926-1931</i>	116
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6ο	124
6.1 Ο Καβάφης της Αλεξάνδρειας και ο Καβάφης της «ελλαδικής» κριτικής. Συγκλίσεις και αποκλίσεις.	124
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7ο	130
7.1 Συμπεράσματα-Επίλογος.....	130
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	136
Ελληνόγλωσση.....	136
Ξενόγλωσση.....	146
Από μετάφραση	146
Από πρωτότυπο.....	146
Διαδίκτυο	147
Παράρτημα	151

Βραχυγραφίες-Συντομογραφίες

Αλεξανδρινή Τέχνη στο εξής (όχι συνέχεια): «ΑΤ¹»

Δ. Δασκαλόπουλος, *Βιβλιογραφία Κ. Π. Καβάφη (1886-2000)* στο εξής: «ΒΚΔΔ²».

---

¹ *Αλεξανδρινή Τέχνη*, Αλεξάνδρεια Αιγύπτου (1926-1931).

² Δεν ευρετηριάζεται στη Βιβλιογραφία. Δ. Δασκαλόπουλος, *Βιβλιογραφία Κ. Π. Καβάφη (1886-2000)*, Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, Θεσσαλονίκη 2003.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η συγκεκριμένη Μεταπτυχιακή Διατριβή ερευνά και μελετά το καβαφικό έργο μέσω του περιοδικού *Αλεξανδρινή Τέχνη*. Στόχος της εργασίας είναι να ερευνησει τη θέση που κατείχε το έργο του Κ. Π. Καβάφη κατά τα χρόνια κυκλοφορίας της *Αλεξανδρινής Τέχνης* και ειδικότερα τα χρόνια από το 1926 έως και το 1931. Παράλληλα, η ερευνητική αυτή εργασία διερευνά την πολιτική ιδεολογία της εποχής, αλλά και την ταυτότητα του ίδιου του περιοδικού και τον τρόπο που αυτές οι δύο επηρεάζουν το καβαφικό έργο. Ακόμη, άλλος ένας στόχος είναι η αποσαφήνιση της κριτικής σκέψης για το έργο του Κ. Π. Καβάφη, με τη βοήθεια των σημειωμάτων, των διαφόρων μελετών, καθώς και των κριτικών κειμένων, τα οποία εντοπίζονται στην *Αλεξανδρινή Τέχνη*.

Αποτελεί αναμφισβήτητο γεγονός πως ο Κωνσταντίνος Π. Καβάφης απασχόλησε και συνεχίζει να απασχολεί την κριτική της λογοτεχνίας με το ποιητικό του έργο. Ακριβώς, όπως είναι και η ζωή των ανθρώπινων οργανισμών και κατ' επέκταση και δημιουργών των λογοτεχνικών έργων, το ίδιο συμβαίνει και με τα λογοτεχνικά τους έργα. Συγκεκριμένα, τα λογοτεχνικά έργα έχουν τη δική τους μοίρα, όπως είναι η ζωή, ο θάνατος και η μεταθανάτια ζωή. Τη μεταθανάτια ζωή και την αιώνια φήμη και αναγνωρισιμότητα, το λογοτεχνικό έργο μπορεί να την κερδίσει εξαιτίας των εκδόσεων και των επανεκδόσεων, των μεταφράσεων του έργου σε άλλες γλώσσες, τις μεταμορφώσεις που έχει επιδειχθεί, καθώς και την αναπαραγωγή του λογοτεχνικού αυτού έργου από τα περιοδικά και τις εφημερίδες της εκάστοτε εποχής.

Έτσι, ακριβώς και το έργο του Κ. Π. Καβάφη πέρασε διαμέσου όλων των προαναφερθέντων στοιχείων, ωστόσο, εξακολουθεί να βρίσκεται στο επίκεντρο των κριτικών, των μελετών και των ερευνητών. Αρκετές από τις εκδόσεις των τελευταίων ετών, ασχολούνται με το καβαφικό έργο, το οποίο μελετάται πλέον από μία πιο νεωτερική οπτική γωνία. Εκτός των ελληνικών συνόρων, το καβαφικό έργο έχει γνωρίσει παγκόσμιο αναγνωστικό κοινό και αναγνωρισιμότητα και δεν είναι λίγα τα λογοτεχνικά επιστημονικά περιοδικά και οι εφημερίδες που κάνουν συχνά αναφορές στο έργο του Αλεξανδρινού ποιητή. Αυτό, εξάλλου δεν είναι προνόμιο μόνο των σύγχρονων καιρών. Αντίθετα, πολλές δεκαετίες πριν, ο Κωνσταντίνος Καβάφης άρχισε να απασχολεί με το λογοτεχνικό του ταλέντο την κριτική και τους μελετητές της.

Η συγκεκριμένη Μεταπτυχιακή Διατριβή ερευνά ακριβώς αυτήν την πορεία του Κωνσταντίνου Καβάφη στα λογοτεχνικά δρώμενα βασισμένη στο περιοδικό *Αλεξανδρινή*

Τέχνη. Ωστόσο, πριν αρχίσει η εις βάθος μελέτη κι έρευνα, στην εργασία δίνονται, αρχικά, η Περίληψή της στα Ελληνικά, έπειτα η αντίστοιχη περίληψη στα Αγγλικά και στη συνέχεια ο Πρόλογος και οι Ευχαριστίες.

Ειδικότερα, στο πρώτο κεφάλαιο της εργασίας γίνεται αναφορά στη σημαντικότητα της μελέτης των λογοτεχνικών περιοδικών και εφημερίδων και αναλύεται ο λόγος για τον οποίον αυτά θα πρέπει να μελετούνται διεξοδικά. Ακολουθεί, στη συνέχεια, μία σύντομη περιδιάβαση στην ιστορία του λογοτεχνικού και περιοδικού Τύπου αρχίζοντας από το 1830 και την εμφάνιση των πρώτων οικογενειακών περιοδικών. Στα συγκεκριμένα περιοδικά, όπως είναι για παράδειγμα η *Ευτέρπη* ((1847-1951) και η *Πανδώρα* (1850-1871), δε συναντά κανείς μόνο λογοτεχνικής φύσεως θέματα, μελέτες και κριτικές, αλλά παράλληλα εντοπίζει θέματα, τα οποία αφορούν τις γενικότερες επιστήμες, τη γλώσσα, αλλά και αγγελίες.

Συνεχίζοντας το πρώτο κεφάλαιο της εργασίας, ο αναγνώστης μπορεί να ενημερωθεί και για τον περιοδικό Τύπο του Μεσοπολέμου, όπως είναι το περιοδικό τα *Ελληνικά Γράμματα* (1945-1951) του Κωστή Μπαστιά και των οποίων ο χαρακτήρας είναι ταυτόχρονα δημοτικιστικός και παραδοσιακός. Αναφορά γίνεται, επίσης και στα πρώτα πολιτικοποιημένα περιοδικά έντυπα της Αριστεράς, όπως είναι η *Αναγέννηση* (1926-1928), η *Λογοτεχνική Επιθεώρηση* (1927), η *Νέα Επιθεώρηση* (1928-1934), καθώς και οι *Νέοι Πρωτοπόροι*. Επιπρόσθετα, στη συγκεκριμένη ενότητα, μελετάται η πολιτική ιδεολογία της Ελλάδας την περίοδο του Μεσοπολέμου μέσω του περιοδικού Τύπου και η γενικότερη εκδοτική πορεία του τον 20ο αιώνα.

Το δεύτερο κεφάλαιο της εργασίας αναφέρεται στην ταυτότητα του περιοδικού *Αλεξανδρινή Τέχνη*, του οποίου η κυκλοφορία άρχισε τον Δεκέμβριο του 1926 και ολοκληρώθηκε κλείνοντας αυτήν την πορεία στα λογοτεχνικά δρώμενα πέντε χρόνια αργότερα, δηλαδή, τον Δεκέμβριο του 1931. Το περιοδικό μελετάται σε όλες του τις διαστάσεις, κυρίως, όμως σε ό,τι αφορά την κίνηση των ιδεών γύρω από το καβαφικό έργο. Ειδικότερα, μελετώνται κριτικές, σημειώματα, μελετήματα, άρθρα και ποιήματα σχετικά με τον Κωνσταντίνο Π. Καβάφη και το έργο του. Ταυτόχρονα, γίνεται λόγος και για την πολιτική κατάσταση της εποχής, παράλληλα με τη λογοτεχνική και την πολιτιστική.

Επιπρόσθετα, στο τρίτο κεφάλαιο της Μεταπτυχιακής αυτής Διατριβής, αναλύεται η πορεία του Κωνσταντίνου Π. Καβάφη ανά τους αιώνες, κάνοντας παράλληλα μία περιδιάβαση στο έργο του Αλεξανδρινού αυτού ποιητή και στη θέση που κατείχε, αλλά και κατέχει στην ιστορία της Λογοτεχνίας. Επίσης, γίνεται αναφορά στην εκδοτική πρακτική του

Κ. Π. Καβάφη, καθώς και στην εργοβιογραφία του, στα χαρακτηριστικά στοιχεία, τα οποία εντοπίζονται στην ποίησή του και στην πρόσληψη του έργου του.

Στο τέταρτο κεφάλαιο της εργασίας καταλογογραφούνται τα όσα σχετίζονται με τον Κ. Π. Καβάφη στην ΑΤ, όπως είναι τα κριτικά κείμενα και μελετήματα, τα σημειώματα και τα ίδια τα ποιήματα του Αλεξανδρινού ποιητή. Ειδικότερα, το κεφάλαιο χωρίζεται σε έξι υποενότητες. Η πρώτη υποενότητα αναφέρεται στα δημοσιευμένα ποιήματα του Κ. Π. Καβάφη στην *Αλεξανδρινή Τέχνη* και στις αυτόνομες εκδόσεις. Η δεύτερη υποενότητα κάνει αναφορά στην κριτική αρθρογραφία που εντοπίζεται αναφορικά με το καβαφικό έργο στην ΑΤ. Στην τρίτη υποενότητα καταλογογραφούνται τα μεταφρασμένα έργα του Κ. Π. Καβάφη από ξένους λογοτέχνες που εντοπίζονται στην *Αλεξανδρινή Τέχνη*. Η τέταρτη υποενότητα αναφέρεται στην εικονογράφηση του Κ. Π. Καβάφη στην *Αλεξανδρινή Τέχνη*. Στην πέμπτη υποενότητα δίνεται ο αλφαβητικός κατάλογος των αρθρογράφων του Κ. Π. Καβάφη στο περιοδικό και στην έκτη υποενότητα παρουσιάζονται οι απόψεις άλλων περιοδικών αναφορικά με την *Αλεξανδρινή Τέχνη*.

Το πέμπτο κεφάλαιο της συγκεκριμένης εργασίας, αναλύει την εικόνα της καβαφικής κριτικής και των μελετών της μέσω του περιοδικού *Αλεξανδρινή Τέχνη*. Στο ίδιο κεφάλαιο αναφέρονται και τα θέματα και τα ποιήματα στα οποία έχουν εστιάσει τόσο η κριτική όσο και οι επιμέρους καβαφικές μελέτες. Επιπλέον, διεξάγεται παράλληλη μελέτη ανάμεσα στο καβαφικό έργο, έτσι όπως αυτό εκδηλώνεται μέσω της *Αλεξανδρινής Τέχνης*, αλλά και τη Νεοελληνική Ιστορία και Λογοτεχνία και την Παγκόσμια Ιστορία και Λογοτεχνία κατά τα έτη κυκλοφορίας της *Αλεξανδρινής Τέχνης*, δηλαδή, μεταξύ του 1926 και του 1931.

Το έκτο κεφάλαιο της εργασίας ασχολείται με τον τρόπο εξέτασης, κριτικής και μελέτης του Κωνσταντίνου Π. Καβάφη τόσο αναφορικά με τη θέση που αυτός και το έργο του κατείχαν στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου, όσο και με το πώς παρουσιάζεται το ίδιο έργο και ο ίδιος λογοτέχνης μέσω της «ελλαδικής» κριτικής. Αναφέρονται, επομένως, χαρακτηριστικές συγκλίσεις, αλλά και αποκλίσεις των δύο κριτικών μελετημάτων και αναφορών.

Στο έβδομο κεφάλαιο και καθώς η εργασία οδηγείται προς την ολοκλήρωση και τελειώσή της, καταγράφονται τα συμπεράσματα της Διατριβής και δίνεται ο επίλογό της, παρουσιάζοντας παράλληλα και προτάσεις για τυχόν μελλοντική έρευνα.

Επίσης, παρατίθενται οι Βιβλιογραφικές Αναφορές, οι οποίες χρησιμοποιήθηκαν στην εργασία. Τέλος, μετά την παράθεση των Βιβλιογραφικών Αναφορών παρατίθεται το Παράρτημα της εργασίας με την εικονογραφία του Κ. Π. Καβάφη, η οποία βρίσκεται στην *Αλεξανδρινή Τέχνη*³.

---

³ Χ. Αλεξανδρίδου, Σκίτσο του Κ. Π. Καβάφη
ΑΤ, 3/1 (1929) εξώφυλλο ολοσέλιδο
[ΒΚΔΔ, Γ73]

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο

1.1 Η σημασία της μελέτης των λογοτεχνικών περιοδικών

Στα περιοδικά βρήκαν βήμα πολλοί μείζονες νεοέλληνες λογοτέχνες, ενώ στις εφημερίδες εργάστηκαν, σε διάφορες θέσεις, σημαντικοί πεζογράφοι από το 1880 έως και τη Μεταπολίτευση. Δείκτες μέσων όρων, εκδοτικών και λογοτεχνικών τάσεων, καθώς και αναγνωστικών προτιμήσεων, περιοχές σε μεγάλο βαθμό ακόμα αδιερεύνητες, τα περιοδικά και οι εφημερίδες κατέχουν ξεχωριστή θέση στην ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας.

Η άνθιση του ημερήσιου και περιοδικού τύπου συνέβαλε καθοριστικά στην ανάπτυξη και της λογοτεχνίας. Τα περιοδικά, που γνώρισαν μια περίοδο ακμής τον 19ο αιώνα στη Δύση, και με καθυστέρηση μερικών δεκαετιών και στην Ελλάδα, πρόσφεραν ζωτικό χώρο σε λογοτέχνες, λογοτεχνικά κείμενα και ρεύματα. Στο ενδιάμεσο μεταξύ εμπορικού και καλλιτεχνικού μέσου, αποτελούν πολλές φορές προνομιακό βήμα για λογοτεχνικά μανιφέστα, νέες λογοτεχνικές ομάδες, ποιητικές διαμάχες και τάσεις, και λειτουργούν σαν φίλτρα για τις κυρίαρχες πολιτισμικές μεταφορές ή, πολύ συχνά, για την πρώτη δημοσίευση κειμένων πριν αυτά εκδοθούν σε μορφή βιβλίου⁴.

Όσο μελετάμε την ιστορία της νεοελληνικής ποίησης και διηγηματογραφίας, τόσο περισσότερο ανακαλύπτουμε στα περιοδικά κάθε επιμέρους περιόδου σημαντικές συνεργασίες λογοτεχνών και αναγνωρισμένα πλέον ποιητικά και πεζογραφικά έργα. Ειδικότερα, από τον 19ο αιώνα και πέρα, οι εφημερίδες συμπεριλαμβάνουν στην ύλη τους λογοτεχνικές επιφυλλίδες, τοποθετημένες στο «ισόγειο» τους, δηλαδή στο κάτω μέρος του φύλλου τους.

Για να ανταποκριθούν στις ολοένα μεγαλύτερες απαιτήσεις του κοινού τους, οι εφημερίδες αναθέτουν σε λογοτέχνες τη συγγραφή κυρίως μυθιστορημάτων, πληρώνοντάς τους «με το κομμάτι», δηλαδή, ανά απόσπασμα ή «συνέχεια», που εκείνοι έχουν την υποχρέωση να στέλνουν κάθε μέρα. Σημαντικοί πεζογράφοι, όπως ο Ντίκενς, ο Ντοστογιέφσκι, ο Δουμάς, ο Πόε, έβγαζαν με αυτόν τον τρόπο το ψωμί τους, στο μεταίχμιο μεταξύ δημοσιογραφίας και λογοτεχνίας. Η εφημερίδα «πρέπει να φάει λογοτέχνη για να βγει», έγραφε χαρακτηριστικά ο Κωστής Παλαμάς, που και ο ίδιος είχε περάσει αρκετά

---

⁴ Λ. Βαρελάς, *Η αντιμετώπιση λογοτεχνικών και πνευματικών κινήσεων της ελληνικής επαρχίας (1929-1940). Θέματα ιστορίας και βιβλιογραφίας της νεοελληνικής λογοτεχνίας*, Διδακτορική Διατριβή, Θεσσαλονίκη, Φεβρουάριος-Μάρτιος 1997.

χρόνια σε γραφεία εφημερίδων, θέλοντας έτσι να τονίσει τη σημασία που απέκτησε για τα ημερήσια έντυπα, από το 1880 περίπου κ.ε. η αξιοποίηση ανθρώπων των γραμμάτων στο χώρο τους. Στις νέες συνθήκες, ο ημερήσιος τύπος επιστράτευσε ταλαντούχους συγγραφείς, επιτρέποντάς τους να ζουν «από την πένα τους» με εξαντλητικά, βέβαια, ωράρια. Γνωστά ονόματα των ελληνικών γραμμάτων από τον Παπαδιαμάντη έως τον Μυριβήλη και από τον Ξενόπουλο έως τον Γιάννη Μαρή απασχολήθηκαν επαγγελματικά, για μεγάλο χρονικό διάστημα, σε εφημερίδες⁵.

Ο ημερήσιος και περιοδικός Τύπος αποτελούν την κύρια πηγή πληροφοριών για τον ιστορικό-μελετητή. Συγκεκριμένα, η μελέτη της λογοτεχνίας εν γένει και δη της νεοελληνικής, έχει ως βασική της προϋπόθεση την έρευνα και την μελέτη των περιοδικών με φιλολογική και λογοτεχνική ύλη. Τα τελευταία αποτελούν έναν από τους βασικότερους παράγοντες διαμόρφωσης του λογοτεχνικού τοπίου. Τα περιοδικά έντυπα είτε είναι εικονογραφημένα είτε όχι, κυκλοφορούν ανά τακτά χρονικά διαστήματα συμπεριλαμβάνοντας στην ύλη τους διάφορα κείμενα, όπως είναι άρθρα, μελέτες, λογοτεχνία, παρουσιάσεις, κριτικές και ρεπορτάζ. Σύγγραμμα, επιθεώρηση, επετηρίδα, φυλλάδα, δελτίο, φύλλο, φυλλάδιο, αρχείο ή και εφημερίς σε ορισμένες περιπτώσεις, είναι οι διάφορες άλλες ονομασίες με τις οποίες εντοπίζονται ανάλογα έντυπα⁶.

Τα χαρακτηριστικά βάσει των οποίων γίνεται η διάκριση των περιοδικών από τις εφημερίδες είναι κυρίως η περιοδικότητα και το αντικείμενο με το οποίο ασχολούνται. Σε σχέση με τα περιοδικά, οι εφημερίδες είναι κυρίως ημερήσιες και με μικρότερη περιοδικότητα. Επίσης, τα περιοδικά, ανάλογα και με το περιεχόμενό τους απευθύνονται σε ένα ορισμένο είδος κοινού, άλλες φορές μεγαλύτερο και άλλες μικρότερο, σε αντίθεση με τις εφημερίδες, οι οποίες ενημερώνουν για την τρέχουσα πολιτική, κοινωνική, οικονομική και καλλιτεχνική κατάσταση ενός τόπου και έχουν ως αποδέκτη ευρύτερες κοινωνικές ομάδες⁷.

Ποικίλοι παράγοντες συνέβαλλαν, ώστε να εξελιχθεί το σχήμα και γενικότερα η μορφή των περιοδικών. Τέτοιοι παράγοντες ήταν οι οικονομικές δυνατότητες των εκάστοτε φορέων της έκδοσης, οι ιστορικές συγκυρίες, οι εκδοτικές πρακτικές της κάθε εποχής, τόσο η τεχνολογία όσο και η τεχνογνωσία, καθώς και η θεματολογία και το ύφος του εντύπου. Για το λόγο αυτό, υπήρχαν περιοδικά χειρόγραφα, δακτυλόγραφα, τυπωμένα, πολυγραφημένα,

⁵ Μπακογιάννης Μ., *Το περιοδικόν μας*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 1994.

⁶ Καραόγλου Χ. Λ., *Περιοδικά Λόγου και Τέχνης (1901-1940)*, τόμ. 1, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 1996.

⁷ Βαρελάς Λ., *ό.π.*

με ποικιλία όσον αφορά τον τύπο του χαρτιού που χρησιμοποιούσαν, την εικονογράφηση, τα χρώματα και το δέσιμο των τευχών του καθενός. Η περιοδικότητα και το αντικείμενο του εκάστοτε περιοδικού, συνήθως προσδιοριζόταν στον υπότιτλό του, όπως για παράδειγμα: *Φιλολογική, καλλιτεχνική και επιστημονική επιθεώρησης στο Το Περιοδικόν μας*⁸, *Έκδοση ελέγχου, κριτικής και μελέτης στα Νεοελληνικά Σημειώματα, Περιοδικό της ζωντανής σκέψης. Κυκλοφορεί κάθε Σάββατο στα Ελεύθερα Γράμματα, Τέχνη – Ποίηση – Μουσική – Θέατρο – Εθνογραφία – Φιλοσοφία – Νέοι. Έκδοση πνευματικής καλλιέργειας και τέχνης. Εκδίδεται κάθε μήνα από μία ομάδα φίλων στο 3ο Μάτι.*

Φορείς της έκδοσης ενός περιοδικού μπορεί να είναι είτε μεμονωμένα πρόσωπα, όπως είναι ιδιώτες, οι οποίοι αναλαμβάνουν τη συνολική επιμέλεια του εντύπου, αφανείς παράγοντες ως θεωρητικοί υποστηρικτές ή οικονομικοί χορηγοί· είτε μικρές ομάδες με κοινό προβληματισμό και προοπτική ή ευρύτεροι οργανισμοί, όπως εκδοτικοί οίκοι, εταιρείες, σύλλογοι, Βιβλιοθήκες, Πανεπιστήμια, Ιδρύματα, πολιτικά κόμματα. Ωστόσο, ορισμένες φορές τυγχάνει ένα περιοδικό να αποτελεί συμπληρωματική ή δευτερεύουσα έκδοση ενός άλλου εντύπου ή και μίας εγκυκλοπαίδειας.

Η εμφάνιση του περιοδικού ξεκίνησε τον 19ο αιώνα και από τότε μέχρι και σήμερα αναπροσαρμόζεται συνεχώς το ύφος του εκάστοτε εντύπου με χαρακτηριστικά: φιλοσοφικά, πολιτικά, οικονομικά, κοινωνικά, οικογενειακά, βιβλιογραφικά, λαϊκά, σατιρικά, ιστορικά, λαογραφικά, τοπικού χαρακτήρα, καλλιτεχνικά, μαθητικά και σχολικά, εκπαιδευτικά, παιδαγωγικά, γλωσσολογικά και ποικίλα ακόμα θέματα.

Ουσιαστική σημασία για τον μελετητή αποτελούν οι προγραμματικές δηλώσεις που γίνονται συνήθως στο πρώτο τεύχος του κάθε περιοδικού από την εκδοτική του ομάδα και οι οποίες μπορεί να έγκεινται στις παρουσιάσεις νέων λογοτεχνών, στα κριτικά και θεωρητικά κείμενα, τα οποία δημοσιεύονται, στις παρουσίες των μεταφράσεων από άλλες λογοτεχνικές παραδόσεις, καθώς και στη γλώσσα του περιοδικού⁹.

Κατά τους προεπαναστατικούς χρόνους τυπώθηκαν σε πόλεις του εξωτερικού τα πρώτα ελληνικά περιοδικά, τα οποία σχετίζονταν με την παιδεία, τον πολιτισμό και τα γράμματα εν γένει. Στα προεπαναστατικά χρόνια τα περιοδικά αναλαμβάνουν εθνικό ρόλο. Αντίθετα, με τα χρόνια της επανάστασης κατά τα οποία οι πολεμικές συνθήκες δεν ευνοούσαν την έκδοσή τους. Στα χρόνια αυτά οι εφημερίδες κατέχουν δεσπόζοντα ρόλο.

---

⁸ Μπακογιάννης Μ., *ό.π.*

⁹ Βαρελάς Λ., *ό.π.*

Από την ίδρυση του ανεξάρτητου ελληνικού κράτους αρχίζει μία μεγάλη εκδοτική κινητικότητα από τους Έλληνες του εξωτερικού, τους Έλληνες της Διασποράς με κοινό στοιχείο τη διάδοση και διαμόρφωση της παιδείας. Στις αρχές, ωστόσο του 20ου αιώνα εξακολουθούν να κυκλοφορούν περιοδικά με τη μορφή του «οικογενειακού» φιλολογικού εντύπου και εμφανίζονται πλέον εκδοτικές προσπάθειες στην Αθήνα. Οι αντιπαραθέσεις ανάμεσα στα φιλολογικά έντυπα συνεχώς αυξάνουν από τις αρχές του 1930, ακόμα και ανάμεσα σε ομοειδή περιοδικά, όπως είναι τα αριστερής οπτικής περιοδικά: *Πρωτοπόροι* (Αθήνα, 1930-1932) και *Νέοι Άνθρωποι* (Αθήνα, 1930), *Λυτρωμός* (Αθήνα, 1933) και *Νέοι Πρωτοπόροι* (Αθήνα, 1931-1936) και τα αντικομμουνιστικά *Ιδέα* (Αθήνα, 1933-1934) και *Ξεκίνημα* (Αθήνα, 1933-1934). Με τον *Κύκλο* (Αθήνα, 1931-1939, 1945-1947) του Απ. Μελαχρινού γίνεται η έναρξη της δεκαετίας του 1930.

Σε αντίθεση με τον 19ο αιώνα και τα ελάχιστα εκδιδόμενα περιοδικά των επαρχιακών ελληνικών πόλεων, τον 20ο αιώνα η είσοδος της ελληνικής επαρχίας στα λογοτεχνικά έντυπα είναι εντονότερη. Τα θέματα αυτών των εντύπων είναι ταυτόσημα με αυτά των αθηναϊκών και αφορούν το γλωσσικό ζήτημα, την πνευματική ζωή, την παρουσία και τον ρόλο της ξένης λογοτεχνίας, καθώς και την αγωνία για το αν θα διατηρηθεί το καθαρά τοπικό πνεύμα της κάθε περιοχής. Τέτοια περιοδικά είναι: *Νέοι* (Καβάλα, 1933) και *Φύλλα Τέχνης* (Ηράκλειο, 1935-1937). Στις ελληνικές παροικίες του εξωτερικού η έκδοση περιοδικών ήταν σημαντική ήδη από τα προεπαναστατικά χρόνια. Τέτοιες πόλεις είναι η Αίγυπτος, το Παρίσι, η Λειψία, η Κωνσταντινούπολη και η Σμύρνη¹⁰.

Η αύξηση του περιοδικού τύπου στον ελλαδικό χώρο κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου μαρτυρείται από αρκετές πηγές. Σημαντικό ρόλο σ' αυτήν την αύξηση των περιοδικών εκδόσεων παίζει και η επαρχία, τόσο με την έκδοση καθαρά λογοτεχνικών περιοδικών όσο και με την εμφάνιση τοπικών επιστημονικών (φιλολογικών, ιστορικών και λαογραφικών) περιοδικών. Το τελευταίο αυτό φαινόμενο εκδηλώνεται δυναμικά από τα τέλη της δεκαετίας του 1920, όταν αρχίζουν τα τοπικά διαμερίσματα του ελληνικού κράτους αλλά και φορείς του πρώην αλύτρωτου ελληνισμού να δραστηριοποιούνται για την απόκτηση των επιστημονικών περιοδικών τους οργάνων. Στόχος των περιοδικών αυτών οργάνων είναι να αναδείξουν τον τόπο που εκπροσωπούν, δημοσιοποιώντας ευρύτερα την ιστορία του, τη λαογραφική και λογοτεχνική παραγωγή του, τη συμβολή του, γενικότερα, στην πορεία του ελληνισμού.

---

¹⁰ Καράογλου Χ., *ό.π.*

1.2 Σύντομη περιδιάβαση στην ιστορία του περιοδικού Τύπου

Τα πρώτα ελληνικά περιοδικά εγκυκλοπαιδικού μάλλον χαρακτήρα κυκλοφόρησαν προεπαναστατικά στη Βιέννη και το Παρίσι: *Ερμής ο Λόγιος* (Βιέννη, 1811-1821)¹¹, *Ελληνικός Τηλέγραφος* (Βιέννη 1812-1836), *Φιλολογικός Τηλέγραφος* (Βιέννη 1817-1821), *Καλλιόπη* (Βιέννη 1819-1821, βλ. Ήλιος Αποθετήριο ΕΙΕ), *Μέλισσα* (Παρίσι 1819-1821), *Το Μουσείον* (Παρίσι 1819) κ.ά. Συστηματικότερα άρχισαν όμως να εκδίδονται μετά τη δημιουργία του ελληνικού κράτους. Κατά την πρώτη μετεπαναστατική περίοδο, τα λογοτεχνικά-οικογενειακά περιοδικά δεν έχουν ακραιφνώς λογοτεχνικό χαρακτήρα. Στην *Ευτέρπη* (1847-1951) και την *Πανδώρα* (1850-1871), στα δύο πιο διάσημα περιοδικά έντυπα της πρώτης περιόδου, συναντάει κανείς συνεργασίες για πολλά ζητήματα που αφορούν τη νεοελληνική και τη μεταφρασμένη λογοτεχνία, δοκίμια, βιβλιοκρισίες, εργοβιογραφικά άρθρα, αλλά στην ύλη των περιοδικών απαντούν και πολλά άλλα θέματα, που αφορούν τη γλώσσα, τις επιστήμες, τη χρησιμοθηία, καθώς και γενικές ειδήσεις και αγγελίες¹².

Παρ' όλα αυτά, στις σελίδες τους βρίσκονται πολλά πρωτότυπα λογοτεχνικά έργα και λογοτεχνικές μεταφράσεις. Στο περιοδικό *Χρυσάλλις*, για παράδειγμα, που πρωτοεκδίδεται το 1860, υπάρχουν ενδιαφέροντα κείμενα για την πρόσληψη του ρομαντισμού. Από τη δεκαετία του 1870 και έπειτα, τα περιοδικά πολλαπλασιάζονται, και η ύλη τους διευρύνεται αισθητά. Η *Εστία* (1876-1895) φιλοξενεί στις σελίδες της την αφρόκρεμα της αθηναϊκής λογοισύνης μαζί με ενδιαφέροντα μεταφράσματα. Η *Εβδομάς* (1884-1892) έχει επίσης πλούσια, μάλλον ελαφριά λογοτεχνική ύλη, ενώ τα *Εκλεκτά Μυθιστορήματα* (1884-1894) περιλαμβάνουν αποκλειστικά έργα μεταφρασμένης πεζογραφίας. Σημαντικός είναι ο ρόλος των εξωελλαδικών κέντρων και της περιφέρειας. Έτσι, στη Λειψία εκδίδονται δύο εξαιρετικά καλαίσθητα περιοδικά, ο *Εσπερος* (1881-1889) και η *Κλειώ* (1885-1891), ενώ στα Επτάνησα, όπου είχε κυκλοφορήσει ένα από τα πρώτα περιοδικά έντυπα της μετεπαναστατικής περιόδου, η *Ιόνιος Ανθολογία* (1834-1835), εκδίδονται επίσης ο *Ζακύνθιος Ανθών* (1874-1878) και ο *Ποιητικός Ανθών* (1879). Στην ποικιλία των περιοδικών αυτής της περιόδου εντάσσεται και το παιδικό περιοδικό *Διάπλασις των Παίδων*¹³.

Μια σαφής στροφή στη λειτουργία του περιοδικού τύπου παρατηρείται στο γύρισμα από τον 19ο αιώνα στον 20ό . Τα τελευταία χρόνια του 19ου αιώνα, οι εφημερίδες έχουν ήδη

¹¹ βλ. *Ήλιος Αποθετήριο ΕΙΕ*.

¹² Βλ. λ.χ. *Ευτέρπη*.

¹³ Βλ. γενικά Ψηφιακές συλλογές Πανεπιστημίου Πατρών και για ευρετηριάσεις περιοδικών και ημερολογίων: Αναστασία Οικονόμου, *Ποικίλη Στοά* (1881-1899, 1912- 1914), μδ., Δήμητρα Γιαννικοπούλου, *Το Αττικόν ημερολόγιον του Ειρηναίου Ασωπίου, μδ., κ.ά. 20ός αιώνας: Περιοδικά λόγου και τέχνης*.

αναπτυχθεί αρκετά, απορροφώντας ένα όχι αμελητέο μερίδιο της λογοτεχνικής παραγωγής, οι εκδοτικοί οίκοι οργανώνονται καλύτερα και τα περιοδικά επικεντρώνονται σταδιακά περισσότερο στη λογοτεχνία και τις άλλες τέχνες. Η μεταφρασμένη ύλη τους περιλαμβάνει πλέον περιοχές της ξένης λογοτεχνίας και πέρα από τη γαλλική, που κυριαρχούσε τον 19ο αιώνα. Στην *Τέχνη*¹⁴ (1898-1899) και στον *Διώνυσο*¹⁵ (1901-1902), οι δημοτικιστές συνυπάρχουν με τους «βορρομανείς», δηλαδή τους λογοτέχνες που στρέφονται τώρα προς τη γερμανική και σκανδιναβική πνευματική παραγωγή, εκφράζοντας μια γενικότερη τάση των γραμμάτων. Στα *Παναθήναια* (1901-1918) δημοσιεύονται σημαντικά κείμενα, μεταξύ πολλών άλλων, του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη καθώς και επιμελημένα μεταφράσματα.

Στην ιστορία των ελληνικών γραμμάτων, η μόνιμη παρουσία των περιοδικών λόγου και τέχνης αρχίζει μόλις στα τέλη του 19ου αιώνα, με τη βραχύβια *Τέχνη* (1898-1899) του Κ. Χατζόπουλου. Βέβαια, δεν λείπουν πρωιμότερες εμφανίσεις· είναι, όμως, μεμονωμένες, όπως για παράδειγμα του περιοδικού *Ποιητικός Ανθών* (1885-1887) της Ζακύνθου. Στα αμέσως επόμενα χρόνια μετά την έκδοση της *Τέχνης*, θα εκδοθούν πολλά άλλα περιοδικά με ίδιο ή παρόμοιο χαρακτήρα: *Παναθήναια* (1903-1915), *Το Περιοδικόν μας* (1900-1902), *Ο Διώνυσος* (1901-1902), *Ακρίκας* (1904- 1906), *Ηγησώ* (1907-1908) κ.ά. Περιοδικά είτε μακρόβια είτε, συνηθέστερα, βραχύβια, αλλά ιδιαίτερος σημαντικά, των οποίων ο ρόλος είναι, κάποτε, αντιστρόφως ανάλογος προς το μέγεθός τους. Πάντως, η διαφορά των παραπάνω περιοδικών από τα περιοδικά του 19ου αιώνα είναι γνωστή: τα δεύτερα συνδύαζαν την, συχνά πλούσια, λογοτεχνική και καλλιτεχνική ύλη με τέτοια ποικιλία θεμάτων, ώστε τελικά να έχουν χαρακτήρα μεικτών «οικογενειακών και φιλολογικών» περιοδικών. Αντίθετα, τα νεότερα περιοδικά, όπως η *Τέχνη*, δίνουν πολύ μεγαλύτερη έμφαση στα θέματα των γραμμάτων και της τέχνης, ακόμη και όταν δεν περιορίζονται σε αυτά, ενώ οι πρακτικές πληροφορίες και οι εγκυκλοπαιδικές γνώσεις απουσιάζουν σχεδόν εντελώς. Με άλλα λόγια, τα περιοδικά πια απευθύνονται όχι στην ελληνική οικογένεια, αλλά, σ' έναν κύκλο αναγνωστών με εξειδικευμένα ενδιαφέροντα¹⁶.

Επιπρόσθετα, *Ο Νουμάς* (1903-1927), ο οποίος βρίσκεται στο μεταίχμιο μεταξύ εφημερίδας και περιοδικού, θα αποτελέσει το βασικό όργανο των δημοτικιστών και θα φιλοξενήσει όχι μόνο παρεμβατικά θεωρητικά κείμενα για το γλωσσικό ζήτημα, αλλά και

¹⁴ βλ. Μαρία Αντωνίου-Τίλιου, Το περιοδικό *Η Τέχνη*, δδ.

¹⁵ βλ. Καραόγλου, 1992.

¹⁶ Χ. Α. Καραόγλου, *Περιοδικά Λόγου και Τέχνης 1901-1940*.

αξιόλογα λογοτεχνήματα¹⁷. Ενδιαφέρουσα είναι και η φιλολογική επιθεώρηση της ίδιας εποχής *Ακρίκας* (1904-1906)¹⁸, ενώ ιδιαίτερα σημαντικά για τη λογοτεχνία είναι τα περιοδικά έντυπα της Αλεξάνδρειας (Αιγύπτου): *Νέα Ζωή* (1904-1916) και *Γράμματα* (1911-1921)¹⁹ και λίγο αργότερα *Αλεξανδρινή Τέχνη* (1926-1931).

Ακόμη πλουσιότερα και με ποικίλες στοχεύσεις γίνονται τα περιοδικά κατά τον Μεσοπόλεμο. Ένα καλό παράδειγμα προσφέρουν τα *Ελληνικά Γράμματα* (1945-1951) του Κωστή Μπαστιά, που παρουσιάζουν αμφίπλευρο χαρακτήρα, δημοτικιστικό και συνάμα αρκετά παραδοσιακό²⁰. Αξιόλογες και άξιες μελέτης είναι και οι περιπτώσεις λαϊκών εντύπων, όπως το *Μπουκέτο* (1924-1946)²¹. Το πιο διαχρονικό πάντως λογοτεχνικό περιοδικό, το οποίο κυκλοφορεί ακόμα και σήμερα είναι η *Νέα Εστία*, η οποία πρωτοεκδόθηκε το 1927 με διευθυντή τον Γρηγόριο Ξενόπουλο και είχε κατά κανόμα εκλεκτές συνεργασίες.

Από την άλλη πλευρά, οι *Μακεδονικές Ημέρες* (1932-1939, 1952-1953)²² εκφράζουν τους προβληματισμούς και το νεωτερικό τεχνοτροπικά λόγο των λογίων της συμπρωτεύουσας. Το *3ο Μάτι*, που εκδίδεται μεταξύ 1935-1937, διακρίνεται για τις μοντερνιστικές του τάσεις²³. Ξεχωριστή μνεία αξίζει να γίνει στα πρώτα πολιτικοποιημένα λογοτεχνικά περιοδικά, όπως ήταν τα έντυπα της Αριστεράς *Αναγέννηση* (1926-1928)²⁴, *Λογοτεχνική Επιθεώρηση* (1927), *Νέα Επιθεώρηση* (1928-1934), καθώς και το κομματικό περιοδικό *Νέοι Πρωτοπόροι*²⁵. Από το περίφημο βιβλιοπωλείο του Ελευθερουδάκη εκδόθηκε το περιοδικό *Νεοελληνικά Γράμματα* το 1935, που περιλάμβανε ποικίλη ύλη. Την ίδια περίοδο κυκλοφόρησαν και *Τα Νέα Γράμματα*, το λογοτεχνικό βήμα της Γενιάς του '30²⁶.

Κρίσιμοι σταθμοί στην ιστορία του ελληνικού περιοδικού τύπου, τη μεταπολεμική εποχή, ήταν τα περιοδικά *Ελεύθερα Γράμματα*, *Αγγλοελληνική Επιθεώρηση*, *Επιθεώρηση Τέχνης*, *Κριτική και Εποχές*. Τα *Ελεύθερα Γράμματα* (1945-1950) κυκλοφόρησαν πανηγυρικά και με ενθουσιασμό αμέσως μετά την Κατοχή, περιλαμβάνοντας κείμενα λογοτεχνών μεγάλου πολιτικού φάσματος. Η *Αγγλοελληνική Επιθεώρηση* (1845-1855) εκδόθηκε την ίδια

---

¹⁷ πηγή: Κοσμόπολις.

¹⁸ βλ. Μάρθα Πριονά, Η φιλολογική επιθεώρηση *Ακρίκας*, μδ.

¹⁹ βλ. Μαρία Ρώτα, Το περιοδικό *Γράμματα*, δδ.

²⁰ βλ. Βαρελάς, 1995.

²¹ βλ. Δέσποινα Γκόγκου, Το περιοδικό *Μπουκέτο*, μδ.

²² βλ. Κλεοπάτρα Ζαχαροπούλου, *Μακεδονικές Ημέρες*, μδ.

²³ βλ. Elena Sartori, Το περιοδικό *Το 3ο Μάτι*, δδ.

²⁴ βλ. Γεωργία Μπελεσιώτη, Το περιοδικό *Αναγέννηση*, μδ.

²⁵ βλ. Σακελλαρίου, 1999.

²⁶ βλ. Σάββας Καράμπελας, Το περιοδικό *Τα Νέα Γράμματα*, δδ.

δεκαετία και είχε αγγλοσαξονικό προσανατολισμό²⁷. Ένα εμβληματικό έντυπο της Αριστεράς, που γνώρισε ποικίλες ζυμώσεις, αλλά και συγκρούσεις στο εσωτερικό του, ήταν η *Επιθεώρηση Τέχνης* (1954-1967)²⁸.

Το περιοδικό της Θεσσαλονίκης *Κριτική* (1959-1961), με εκτενή κείμενα κριτικής και στοχασμού, έχει έντονο το στίγμα του Μανόλη Αναγνωστάκη²⁹. Επίσης, *Οι Εποχές* (1963-1967) εκδίδονται από τον Δημοσιογραφικό Οργανισμό Λαμπράκη και συγκεντρώνουν στις σελίδες τους συνεργασίες πολλών σημαντικών παλαιότερων και νεότερων λογίων.

Αποτελεί αναμφισβήτητο γεγονός πως στη Μεταπολίτευση κυκλοφόρησαν πολλά ενδιαφέροντα περιοδικά έντυπα, με πολύ επιμελημένη τυπογραφική μορφή και διευρυνμένο, σε σχέση με το παρελθόν, αναγνωστικό κοινό. Ενδεικτικά το βραχύβιο, αλλά, σημαντικό *Πρίσμα* (1980-1981) του Δημήτρη Χατζή, τα περιοδικά *Λέξη* και *Δέντρο*³⁰, *Αντί* (1972-2008) και *Πολίτης* (1976-1995, 1998-2005)³¹. Επίσης, τα περιοδικά *Ποίηση*, ένα περιοδικό αποκλειστικά αφιερωμένο στην ποιητική τέχνη και *Ποιητική*, που αποτελεί τη συνέχειά του· το *Εντευκτήριο*, το ανθεκτικό περιοδικό της Θεσσαλονίκης, το παρεμβατικό *Πλανόδιον*³² και ο *Μανδραγόρας*.

Σημαντικότατο έντυπο με πολύ ενδιαφέρονται αφιερώματα ήταν το περιοδικό *Διαβάζω*, η άτυπη συνέχεια του οποίου είναι ο ηλεκτρονικός *Αναγνώστης*. Παράλληλα με τα λογοτεχνικά περιοδικά³³, χρήσιμο είναι να γίνει αναφορά και σε περιοδικά επιστημονικά, που είναι προσανατολισμένα στη Νεοελληνική Φιλολογία, όπως ο *Μολυβδοκονδυλοπελεκητής* (1989-2000) και ο μετέπειτα *Κονδυλοφόρος* (2002-), ή στη Συγκριτική Γραμματολογία, όπως η *Σύγκριση* (1989-), ή πάλι στις μεταφραστικές σπουδές, όπως η *Μετάφραση* (1995-2008). Φιλολογικά είναι και τα *Θέματα Λογοτεχνίας* και με αρκετά πιο ευρύ περιεχόμενο ο *Πόρφυρας* της Κέρκυρας (1980), το *Εμβόλιμον* (Βοιωτία, 1988-

²⁷ βλ. Μαρίνα Κοκκινίδου, Το περιοδικό *Αγγλοελληνική Επιθεώρηση*, δδ.

²⁸ βλ. Καραλή, 2005 και Ραυτόπουλος, 2006.

²⁹ βλ. Μπακογιάννης, 2004.

³⁰ Το περιοδικό *Δέντρο* κυκλοφορεί ακόμα. Τέχνη των περιοδικών *Λέξη* και *Δέντρο* μπορεί κανείς να βρει στον ιστότοπο του ΕΚΕΒΙ.

³¹ Το περιοδικό *Ο Πολίτης* μπορεί κανείς να το βρει στον ιστότοπο του ΑΣΚΙ.

³² βλ. Δήμητρα Χαλούλου, Το περιοδικό *Πλανόδιον*, τχ. 1-49, μδ.

³³ Για τα περιοδικά που εκδίδονται από το 1974 και έπειτα βλ. Πύλη για την ελληνική γλώσσα.

σήμερα³⁴), το *Παρέμβαση* (Κοζάνη, 1984-σήμερα³⁵) και το *Εντευκτήριο* της Θεσσαλονίκης. Σήμερα υπάρχουν βέβαια και πολλά αξιόλογα διαδικτυακά λογοτεχνικά περιοδικά³⁶.

1.3 Η εκδοτική «ευφορία» των λογοτεχνικών περιοδικών τον 20^ο αιώνα

Την περίοδο 1901 έως και 1925 η εκδοτική δραστηριότητα των λογοτεχνικών περιοδικών παρουσιάζει τόσο στιγμές ανοδικές όσο και καθοδικές. Ειδικότερα, τα πρώτα χρόνια 1901-1915 εντοπίζεται χαμηλή παραγωγική κι εκδοτική κίνηση με πιο ισχνή την τετραετία 1912-1915, προφανώς και λόγω των Βαλκανικών πολέμων και σε αντίθεση με τη διετία 1916-7, η οποία και είναι πολύ παραγωγική συγκριτικά με τις προηγούμενες. Εύλογα μειωμένη είναι η παραγωγή των λογοτεχνικών περιοδικών κατά την τετραετία της Μικρασιατικής Εκστρατείας και Καταστροφής 1920-1923. Μετά τα 1924, όμως, ξεκινάει η ανάκαμψη της εκδοτικής παραγωγής.

Η εκδοτική ευφορία που είχε αρχίσει το 1924, δύο χρόνια μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή, συνεχίζεται με μικρότερη πυκνότητα, χωρίς πολύ μεγάλες διακυμάνσεις, μέχρι το 1933 – με εξαίρεση το έτος 1932. Ρεκόρ επταετίας: το 1927 και το 1933 με δέκα-τρεις (13) και δώδεκα (12) νέους τίτλους. Έτσι, ενώ για το 1926, τα νούμερα φαίνεται να είναι σχετικώς ικανοποιητικά³⁷ με επτά (7) νέους τίτλους και σύνολο δέκα-τέσσερα (14) περιοδικά, στην πραγματικότητα είναι ένα «φτωχό» έτος, ιδίως αν συγκριθεί με την προηγούμενη διετία ή με το 1927. Το 1924 και το 1925 εκδόθηκαν αντιστοίχως δώδεκα (12) και έντεκα (11) νέα περιοδικά και κυκλοφορούσαν είκοσι (20)· τα περισσότερα, όμως, από αυτά θα σταματήσουν να εκδίδονται πριν από το 1926 και άλλα δύο (2) θα σταματήσουν στις αρχές του έτους· έτσι, το 1926, από τα παλαιότερα λογοτεχνικά περιοδικά συνεχίζει την έκδοσή της μόνον η *Νέα Τέχνη* του Μάριου Βαϊάνου.

Ασφαλώς, η έλλειψη αυτή ευνοούσε την έκδοση νέων περιοδικών· ωστόσο, και σε αντίθεση με την προηγούμενη διετία κατά την οποία εκδόθηκαν αξιόλογα βραχύβια περιοδικά, μέχρι το τέλος του έτους, κανένα από τα νέα περιοδικά δεν αποδείχθηκε ικανό και κατάλληλο να παίξει πρωταγωνιστικό ρόλο στη λογοτεχνική ζωή. Το συμπέρασμα είναι φανερό: το 1926, η Αθήνα και ο Πειραιάς δεν διέθεταν αξιόλογα περιοδικά που θα

³⁴ Το 2014 τιμήθηκε με το Κρατικό βραβείο για τη συμβολή του στη Νεοελληνική Λογοτεχνία.

³⁵ Το 2014 τιμήθηκε με το Κρατικό βραβείο Λογοτεχνίας για τη μακροχρόνια συμβολή του στα γράμματα.

³⁶ Τέτοια περιοδικά είναι τα εξής: <http://www.poein.gr>, <http://www.poeticanet.gr>, <http://poema.gr> και <http://www.bookpress.gr>.

³⁷ Χ. Λ. Καράογλου, *Περιοδικά Λόγου και Τέχνης 1901-1940*.

μπορούσαν να αποτελέσουν ελκυστικό βήμα και εκφραστικό όργανο για πολλούς λογοτέχνες· είναι ενδεικτικό ότι τα ονόματα των πιο αξιόλογων λογοτεχνών της εποχής (λ.χ. του Παλαμά, του Καβάφη, του Σικελιανού ή του Βάρναλη) απουσιάζουν από τον πίνακα συνεργατών αυτών των περιοδικών³⁸.

Η κατάσταση αλλάζει από τον επόμενο χρόνο, όταν αρχίζει η έκδοση δύο πολύ σημαντικών, ανταγωνιστικών μεταξύ τους, περιοδικών, της *Νέας Εστίας* του Γρηγορίου Ξενόπουλου και των *Ελληνικών Γραμμάτων* του Κωστή Μπασιτιά. Ταυτόχρονα, ύστερα από μια σύντομη απουσία δύο ετών, επανεμφανίζονται και τα περιοδικά της Αριστεράς· πρώτα η *Λογοτεχνική Επιθεώρηση* και, κατόπιν, το 1928, η *Νέα Επιθεώρηση*. Πολλά ακόμη αξιόλογα, θνησιγενή ή μακροβιότερα, λογοτεχνικά περιοδικά θα εκδοθούν μέχρι το 1933. Ακόμη και το ισχύ 1932, με τέσσερις μόνο νέους τίτλους έχει να παρουσιάσει ένα σημαντικό περιοδικό με διετή διάρκεια ζωής, τον *Ρυθμό* και άλλα δύο αξιόλογα βραχύβια περιοδικά, το *Δελτίο Κριτικής* και το *Μελέτη-Κριτική*. Από τα επτά χρόνια, τα πιο «παραγωγικά» είναι το 1927 και το 1933, με δέκα-τρεις (13) και δώδεκα (12) νέους τίτλους αντιστοίχως. Μάλιστα, το 1933 επτά από τα νέα περιοδικά είναι λογοτεχνικά, εκ των οποίων τα τρία πολύ σημαντικά: *Ιδέα*, *Σήμερα*, *Ξεκίνημα*, τα οποία, προστιθέμενα στα παλαιότερα *Νέα Εστία*, *Ο Κύκλος*, *Ρυθμός*, *Νέοι Πρωτοπόροι*, συνθέτουν ένα πλούσιο πεδίο ζυμώσεων, συγκρούσεων και αντιθέσεων, τόσο σε επίπεδο πολιτικής ιδεολογίας όσο και αισθητικών αναζητήσεων³⁹.

1.4 Η πολιτική ιδεολογία στην Ελλάδα την περίοδο του Μεσοπολέμου και τα περιοδικά

Για την Ευρώπη ευρύτερα, ο Μεσοπόλεμος είναι το ειρηνικό χρονικό ενδιάμεσο μιας σειράς γενικευμένων ή τοπικών πολεμικών συρράξεων, πρωτοφανούς άγριων, που ουσιαστικά άρχισαν το 1912 και τελείωσαν κάπου στο 1950. Αυτά τα σαράντα σχεδόν χρόνια μοιάζει να αποτελούν ένα σύνολο ραγδαίων εξελίξεων και ανατροπών που άλλαξαν ριζικά το χάρτη, τη μορφή και το χαρακτήρα της Ευρώπης: νέες διεθνείς και νέες κοινωνικές σχέσεις, νέα κράτη και νεοπολιτικά συστήματα, βαθύτατες κρίσεις, από την οικονομία μέχρι τις συνειδήσεις, τις συλλογικότητες και τις ατομικές συμπεριφορές, καταστροφές και ανασυγκροτήσεις.

Ο αισιόδοξος και μοντερνιστικός Μεσοπόλεμος έπρεπε να λειτουργήσει ως το εργαστήρι που θα επεξεργαζόταν όλα τα καινούρια πράγματα και θα τα απέδιδε με την

³⁸ X. Λ. Καράογλου, *Περιοδικά Λόγου και Τέχνης 1901-1940*.

³⁹ X. Λ. Καράογλου, *Περιοδικά Λόγου και Τέχνης 1901-1940*.

αναγκαία νέα τους μορφή, από την οικονομική κρίση μέχρι τις εκφράσεις της τέχνης και μέχρι τον καθημερινό βίο μέσα σε ένα κλίμα ευφορίας. Ο Μεσοπόλεμος έπρεπε να χωρέσει και να χωνέψει πολλά: την εθνική περηφάνια για τη μεγάλη Ελλάδα μαζί με την εθνική καταστροφή τον 1922, το τεράστιο προσφυγικό πρόβλημα, τις αλλεπάλληλες πολιτειακές και πολιτικές αλλαγές, την ίδρυση του Κομμουνιστικού Κόμματος, την επέκταση της βιομηχανικής παραγωγής και την αρχή της δημιουργίας ενός ευρέος βιομηχανικού προλεταριάτου, τις αλλαγές στις παραγωγικές σχέσεις σε όλους τους τομείς της παραγωγής, τις νέες ιδέες και τις νέες ιδεολογικές και κοινωνικές συγκρούσεις, τις προσπάθειες για την επανίδρυση του μοντέρνου αστικού κράτους.

Έτσι, λοιπόν, ένα από τα σημαντικότερα θέματα της ελληνικής πνευματικής κοινότητας στο Μεσοπόλεμο είναι το αίτημα του εκσυγχρονισμού και παράλληλα της ανανέωσης. Ειδικότερα, από την πλευρά της ελληνικής Αριστεράς παρατηρείται μία προσπάθεια από τους Έλληνες μαρξιστές να καταφέρουν να ενώσουν την αλλαγή της κοινωνικής πραγματικότητας κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου με την ανανέωση της λογοτεχνικής παραγωγής. Η ελληνική Αριστερά δε μένει ανεπηρέαστη από τις πολιτικές εξελίξεις της εποχής της. Αντίθετα, τις παρακολουθεί και διαμορφώνει την προβληματική της σχετικά με την εγχώρια λογοτεχνική πραγματικότητα που επικρατεί την εποχή εκείνη⁴⁰.

Αυτό συμβαίνει, καθώς τα περιοδικά στο σύνολό τους είναι ο χώρος όπου μπορούν να συγκεντρωθούν οι διανοούμενοι και οι λογοτέχνες, να διαλεχθούν και να εκφράσουν τις ιδέες και τις απόψεις τους. Υπάρχει, επομένως, μία εσωτερική συνοχή και σταθερότητα ως προς τον χαρακτήρα τους. Επιπρόσθετα, τα λογοτεχνικά περιοδικά και συγκεκριμένα αυτά του Μεσοπολέμου έχουν ένα κοινό χαρακτηριστικό. Αυτό δεν είναι τίποτε άλλο από το γεγονός ότι δεν περιορίζονται αποκλειστικά και μόνο στο επίπεδο της λογοτεχνίας, αλλά ανοίγουν τις πόρτες τους σε ένα ευρύτερο φάσμα ενδιαφερόντων, όπως είναι τα γενικότερα ζητήματα, πολιτικά, οικονομικά, κοινωνικά, της Ελλάδας κατά της εποχή εκείνη.

Αποτελεί αναμφισβήτητο γεγονός πως κυρίαρχη θέση στα περιοδικά αυτά κατέχει η λογοτεχνική παραγωγή, ωστόσο, δεν εντοπίζεται μία προγραμματική οριοθέτηση της λογοτεχνίας, η οποία «να τη διακρίνει από ή και να την αντιπαραθέτει προς την κοινωνική πραγματικότητα⁴¹». Τέτοια περιοδικά είναι τόσο η *Επιθεώρηση Τέχνης* όσο και η *Νέα Εστία*, όπου οι πολιτικές συνιστώσες της λογοτεχνίας είναι κυρίαρχες, αλλά εντοπίζεται και το

⁴⁰ Χ. Ντουνιά, *Λογοτεχνία και Πολιτική. Τα περιοδικά της Αριστεράς στο Μεσοπόλεμο*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1996, σσ. 15-7.

⁴¹ Ο.π., σ. 17.

νεωτεरिकό στοιχείο με το οποίο ταυτίζεται η συμβολή της λογοτεχνικής παραγωγής, αλλά και η οργάνωση του κριτικού της λόγου.

Η ιστορία των περιοδικών συμπορεύεται και με τη λογοτεχνική κριτική, η οποία συνήθως θεωρείται ως ένα πάρεργο. Παρ' όλα αυτά δεν μπορεί να υπάρξει λογοτεχνία χωρίς την αντίστοιχη κριτική, καθώς, η κριτική είναι αυτή που ορίζει κάθε φορά το λογοτεχνικό πεδίο. Εντοπίζεται, λοιπόν, μέσα σε αυτήν τόσο η έννοια της αξίας όσο και η ιστορία των ιδεών και η ιεραρχία του λογοτεχνικού κανόνα.

1.5 Τα περιοδικά του Μείζονος Ελληνισμού και η σημασία τους

Κατά τις πρώτες δεκαετίες του 20ου αιώνα κυρίαρχο ρόλο τόσο στην εμφάνιση όσο και στην εξάπλωση της Λογοτεχνίας των Ελλήνων της Διασποράς διαδραμάτισε ο ημερήσιος και περιοδικός Τύπος. Για το λόγο αυτό, η λογοτεχνική παραγωγή του Μείζονος Ελληνισμού συμβαδίζει στο μεγαλύτερο μέρος της με την κυκλοφορία των περιοδικών και εφημερίδων.

Αποτελεί αναμφισβήτητο γεγονός πως ιδιαίτερη λογοτεχνική καλλιέργεια εντοπίζεται σε περιοχές του ελληνισμού, όπου οι λογοτέχνες συγγράφουν υπό τη σκιά της ελληνικής λογοτεχνικής παράδοσης. Τέτοιες περιοχές είναι η Αίγυπτος, η Κύπρος, αλλά και η Κωνσταντινούπολη. Εξαίρεση στην όλη αυτή διαδικασία αποτελεί ο ποιητής Κ. Π. Καβάφης, ο οποίος αξιοποιώντας την ελλαδική παράδοση, προβαίνει στη δημιουργία νέων εκφραστικών τρόπων, σε αντίθεση με άλλους Έλληνες λογοτέχνες της διασποράς, οι οποίοι δεν εξελίσσουν τη λογοτεχνική τους παραγωγή⁴².

Αναφορικά με το προαναφερθέν, αξίζει να συμπληρωθεί πως όσοι λογοτέχνες ζούσαν και κατοικούσαν κοντά στην κυρίως Ελλάδα⁴³ είχαν πιο εύκολη κι άμεση πρόσβαση

---

⁴² Β. Ποσάντζη, «Η λογοτεχνική παραγωγή του Μείζονος Ελληνισμού και του Ελληνισμού της Διασποράς κατά το πρώτο μισό του 20ου αιώνα. Οι ελάχιστονες περιπτώσεις», στο E. Close, M. Tsianikas and G. Frazis (Eds.), *Greek Research in Australia: Proceedings of the Fourth Biennial Conference of Greek Studies*, Flinders University, Adelaide September 2001, pp. 273-88.

⁴³ Η πνευματική κίνηση του μείζονος ελληνισμού ειδικότερα κατά τον 20ο αιώνα βασίζεται σε δύο κατηγορίες λογίων μεταναστών, οι οποίες απομακρύνονται από την Ελλάδα σε διαφορετικές χρονικές περιόδους και για διαφορετικούς λόγους. Από τη μία μεριά, η πρώτη κατηγορία αναφέρεται στους Έλληνες λογίους, οι οποίοι ήδη στην αρχή του αιώνα είχαν εγκατασταθεί εκτός της Ελλάδας και προέρχονταν από την Κωνσταντινούπολη, καθώς και από την κυρίως Ελλάδα, όπως οι Βλαστός, Ψυχάρης και Πάλλης. Από την άλλη πλευρά, η δεύτερη κατηγορία αφορά τους πρόσφυγες Έλληνες της Κωνσταντινούπολης και της Σμύρνης, οι οποίοι έπειτα από την Μικρασιατική Καταστροφή απομακρύνθηκαν από εκεί και εγκαταστάθηκαν διάσπαρτα και στις πέντε ηπείρους. Ωστόσο, η Κωνσταντινούπολη και η Σμύρνη αποτελούν ξεχωριστή περίπτωση κέντρων του έξω-ελληνισμού, καθώς μέχρι πριν την Μικρασιατική Καταστροφή και εξαιτίας της γεωγραφικής τους θέσης θεωρούνται ως περιφέρειες της μητροπολιτικής Αθήνας και όχι τόσο ως παρειακές ελληνισμούς. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να θεωρούνται Έλληνες λόγιοι της Διασποράς από το 1922 κι έπειτα οι Κωνσταντινουπολίτες και οι Σμυρνιοί, οι

στην πνευματική ζωή της Αθήνας, άρα και αμεσότερη πρόσληψη των λογοτεχνικών καταστάσεων και μοτίβων. Επίσης, γνώριζαν από τους πρώτους τα ξένα λογοτεχνικά ρεύματα, από τα οποία επηρεάζονταν οι Νεοέλληνες λόγιοι της εποχής τους. Όλα αυτά, βέβαια, μέσω των περιοδικών και των εφημερίδων της εποχής, βοηθήσουν περισσότερο και ταχύτερα την ανάπτυξη των λογοτεχνικών πραγμάτων στους Έλληνες της Διασποράς, οι οποίοι γράφοντας σε περιοδικά κι εφημερίδες σχολίαζαν, ασκούσαν κριτική και μετέφραζαν ξένους λογοτέχνες και έργα.

Ωστόσο, σε αντίθεση με τα προαναφερθέντα, οι Έλληνες της Διασποράς, οι οποίοι κατοικούσαν σε πολύ πιο απομακρυσμένες από τον κυρίως ελλαδικό χώρο περιοχές, όπως στην Κεντρική και Νότια Αφρική, την Αυστραλία, τη Νότια και Βόρεια Αμερική, εκεί οι λογοτεχνικές τους προσπάθειες δεν είναι τόσο καρποφόρες και ανθηρές, όπως των υπολοίπων. Παρ' όλα αυτά, πετυχαίνουν στο να μεταφράζουν σωστά και καλά τα ελληνικά λογοτεχνικά έργα στη γλώσσα της χώρας στην οποία κατοικούν και βρίσκονται, διαμηνύοντας έτσι τον μείζονα ελληνισμό παντού⁴⁴.

Επιπρόσθετα, οι φιλολογικοί σύλλογοι της εποχής εκείνης, οι οποίοι είτε λειτουργούσαν διαμέσου των λογοτεχνικών περιοδικών είτε κατά μόνας, διαδραμάτισαν εξέχοντα ρόλο για τη διάδοση της πνευματικής ανάπτυξης των Ελλήνων της Διασποράς. Οι σύλλογοι αυτοί είχαν δημιουργηθεί κατ' αναλογία των αντίστοιχων στην Κωνσταντινούπολη από λόγιους Κωνσταντινουπολίτες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα τέτοιου συλλόγου είναι ο «Λόγος», ο οποίος ιδρύθηκε το 1928 στη Μασσαλία από τον Χατζηγεωργιάδη⁴⁵. Ο «Λόγος» αποτελούνταν από εβδομήντα μέλη, τα οποία ήταν όλα μορφωμένοι λόγιοι της εποχής και είχε δημιουργηθεί βάσει του συλλόγου του λογοτεχνικού περιοδικού *Ο Λόγος Κωνσταντινούπολης* (1918-1922⁴⁶).

Τέλος, τα περιοδικά του Μείζονος Ελληνισμού αποτελούν εξέχοντα τεκμήρια της ιστορικής κατάστασης της εποχής, αλλά και των κοινωνικών και πολιτισμικών δεδομένων. Η σημασία τους είναι πολύ μεγάλη, καθώς μέσω αυτών γίνονται αντιληπτές οι σχέσεις που

οποίοι μετανάστευσαν προς κάποια άλλη ήπειρο. Βλ. Κ. Θ. Δημαράς, *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Από τις πρώτες ρίζες ως την εποχή μας*. «Γνώση», Αθήνα, 2000.

⁴⁴ Β. Ποσάντζη, ό.π.

⁴⁵ Ο Χατζηγεωργιάδης έγραφε στα λογοτεχνικά περιοδικά κάνοντας χρήση του ψευδώνυμου Ρωμανός Μανάρας. Η Χριστίνα Ντουσιά στο βιβλίο της *Λογοτεχνία και Πολιτική. Τα περιοδικά της Αριστεράς στο μεσοπόλεμο*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1996 αναφέρεται στον Ρωμανό Μανάρα ως «ναυτεργάτη της Μασσαλίας» (σσ. 276-7). Ο ίδιος δημοσίευσε ποιήματά του στο *Λόγος*. Βλ. ενδεικτικά «Ο ποιητής», «Επίκληση» και «Οραματισμοί» στο *Ο Λόγος*, 4 (1922) 282, 331-2.

⁴⁶ Β. Ποσάντζη, ό.π.

είχαν οι Έλληνες της Διασποράς με την κυρίως Ελλάδα, αλλά και μεταξύ τους. Φανερόνεται, επίσης, η λογοτεχνική κίνηση της εποχής μέσω των εντύπων αυτών και διερευνάται η πρόσληψη της λογοτεχνικής παραγωγής και παράδοσης μακριά από την πατρίδα, το πώς αυτή συνεχίζεται, μετατρέπεται ή και παύει να υπάρχει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο

2.1 Η ταυτότητα της Αλεξανδρινής Τέχνης (1926-1931)

Τίτλος: *Αλεξανδρινή Τέχνη*

Υπότιτλος: Μηνιαίο Λογοτεχνικό και Καλλιτεχνικό Περιοδικό (από τεύχ. 5 1927)

Εκδότρια: Ρίκα Σεγκοπούλου

Διευθυντές: Α. Γ. Συμεωνίδης (έως τχ. 5) και Ρίκα Σεγκοπούλου (από το τχ. 6)

Τόπος: Αλεξάνδρεια

Τυπογραφείο: Ν. Μητσάνη (Α΄ και Β΄ Τόμος) και Εμπορίου

Διάρκεια: Δεκέμβριος 1926 – Δεκέμβριος 1931

Διαστάσεις: 20x14,5 εκ.

Μέγεθος: Τόμος Α΄: τεύχος 1 (Δεκέμβριος 1926) – τεύχος 12 (Νοέμβριος 1927). Τόμος Β΄: τεύχος 1 (Δεκέμβριος 1927) – τεύχος 12 (Νοέμβριος 1928), σσ. 1-484. Τόμος Γ΄: τεύχος 1 (Ιανουάριος 1929) – τεύχος 12 (Δεκέμβριος 1929), σσ. 1-400. Τόμος Δ΄: τεύχος 1 (Ιανουάριος 1930) – τεύχος 12 (Δεκέμβριος 1930), σσ. 1-384. Τόμος Ε΄: τεύχος 1 (Ιανουάριος 1931) – τεύχος 12 (Δεκέμβριος 1931), σσ. 1-352.

Περιοδικότητα: Μηνιαίο

Συνδρομή: Ετήσια 100 Δρ.

Βιβλιοθήκες: Εθνική, της Βουλής, Ε.Λ.Ι.Α., Κοσμόπολις Πανεπιστημίου Πατρών

Η *Αλεξανδρινή Τέχνη* ήταν ένα μηνιαίο λογοτεχνικό και καλλιτεχνικό περιοδικό που εκδιδόταν στην Αλεξάνδρεια από τον Δεκέμβριο του 1926 έως τον Δεκέμβριο του 1931. Κάθε τόμος είχε δώδεκα (12) τεύχη και περίπου τετρακόσιες (400) σελίδες, διαστάσεων 20x14,5 εκατοστών. Οι δύο πρώτοι τόμοι τυπώνονται στο τυπογραφείο Ν. Μητσάκη και οι επόμενοι στο τυπογραφείο του Εμπορίου. Το περιοδικό εκδόθηκε σε μια περίοδο με έντονες

λογοτεχνικές αναζητήσεις. Μέχρι και τις αρχές του 20ου αιώνα, ιστορικά, κύρια προσπάθεια του ελληνισμού υπήρξε η εθνική απελευθέρωση. Οποιαδήποτε επιδίωξη εσωτερικής κοινωνικής δραστηριότητας θυσιάστηκε στο βωμό της Μεγάλης Ιδέας. Το όραμα κατέρρευσε το 1922 με τη Μικρασιατική καταστροφή. Τα έντονα κοινωνικά προβλήματα της εποχής διαφαίνονται μέσα από κάθε μορφή τέχνης, άρα και από τη λογοτεχνία. Σύμφωνα και με το σύνθημα του Παλαμά «ο ποιητής ζει μέσα στην κοινωνία» άρα αλληλεπιδρά και εκφράζει την ίδια και τον εαυτό του μέσα από τα έργα του.

Η γενιά του 1920 περνά από το πνεύμα της υγείας στο πνεύμα της παρακμής. Οι νέοι επιδιώκουν να έρθουν σε επαφή με το κοινωνικά απαγορευμένο και αποδοκιμασμένο. Δεν είναι υπερβολή ότι στο Μεσοπόλεμο η έκφραση στο χώρο της ελληνικής τέχνης χαρακτηρίζεται από ένα πνεύμα που ονομάζεται «παρακμιακό»⁴⁷. Ακόμα και τώρα οι παρακμιακοί ποιητές της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας και το ρεμπέτικο τραγούδι ασκούν ιδιαίτερη γοητεία. Ονομάστηκαν έτσι, επειδή, έγραφαν με τον ίδιο τρόπο των Γάλλων «παρακμιακών» και συμβολιστών του 19ου αιώνα. Το γιατί φανερώθηκε αυτό το ρεύμα επιδίωξαν να εξηγήσουν ερευνητές, οι οποίοι έχουν αναφερθεί στην απογοήτευση της Μικρασιατικής καταστροφής, στην κατάρρευση της Μεγάλης Ιδέας ή στην φυσική κόπωση της μάχης. Οι παρακμιακοί από άποψη τεχνοτροπίας υπηρετούν το κίνημα του Συμβολισμού, ως μια αντίδραση απέναντι στο Νατουραλισμό και το Ρομαντισμό. Παρότι ο Συμβολισμός παρουσιάζει πολλές παραλλαγές, όλες έχουν ως κοινό χαρακτηριστικό το διαχωρισμό ανάμεσα σε δύο κόσμους: στον τετριμμένο κόσμο της ζωής και στο μεγάλο κόσμο του ωραίου και της τέχνης. Ιδιαίτερα εμφανής είναι η παρουσία του στην ποίηση η οποία πλημμυρίζεται από έντονες συγκινήσεις, μυθοπλαστικές εικόνες, έλλειψη λογικής, κανόνων στιχουργίας, ρυθμού και ομοιοκαταληξίας. Βασίζεται στην ελευθερία και υπονοεί βαθιά νοήματα.

Αρχικά διευθυντής ήταν ο Α. Γ. Συμεωνίδης, από το πρώτο έως και το πέμπτο τεύχος του περιοδικού, ο οποίος υπέγραφε αρκετά κείμενα ως Τάσος Χλώρας. Στη συνέχεια μοιράστηκε τα καθήκοντά του με τη Ροδόπη (Ρίκα) Σεγκοπούλου⁴⁸ από το έκτο έως και το ένατο τεύχος της ΑΤ. Στη συνέχεια από το δέκατο τεύχος κι έπειτα η διεύθυνση του

---

⁴⁷ Παντελής Βουτουρής, *Ιστορία της Ελλάδος του 20ου αιώνα*, «Λογοτεχνικές αναζητήσεις κατά τις πρώτες δεκαετίες του 20ου αιώνα», Βιβλιόραμα, 1999, σελ. 136.

⁴⁸ Γεννήθηκε στην Αλεξάνδρεια, σπούδασε νομικά και εργάστηκε στο Γραφείο Τύπου του Γενικού Προξενείου της Ελλάδας.

περιοδικού ανήκε στη Ρίκα Σεγκοπούλου⁴⁹. Η Ρίκα Σεγκοπούλου ήταν δημοσιογράφος και σύζυγος του Αλέκου Σεγκόπουλου, κληρονόμου του Καβάφη. Η ίδια είχε διατελέσει γραμματέας του μεγάλου ποιητή τουλάχιστον από το 1926. Από τότε πλανάται η εντύπωση πως πίσω από την ίδια κρύβεται ο Κωνσταντίνος Καβάφης, ο οποίος χωρίς να κάνει φανερή τη θέση του κινεί τα νήματα. Μερικά από τα έργα της είναι «Από χρόνο σε χρόνο, Μια κάποια λύση, Διλλήματα, Προσμονή» κ.α. Χρησιμοποιούσε μάλιστα σε αρκετά κείμενα το ψευδώνυμο Κλέων Βέριος. Πέθανε στην Αθήνα το 1956, την παραμονή μιας διάλεξης που θα έδινε για τον Αλεξανδρινό ποιητή⁵⁰.

Σε σύντομο εναρκτήριο σημείωμα αναφέρεται ότι φιλοδοξεί «να συμβάλλει κι αυτή μ' όλες τις δυνάμεις της στη διαμόρφωση του καθαρά νεοελληνικού πολιτισμού μας». Τρεις μήνες αργότερα προσθέτει: «Αν και ένας απ' τους κυριότερους σκοπούς του περιοδικού μας είναι η συνένωση όλων των Αλεξανδρινών λογίων σε μία συστηματική πνευματική εργασία, που αναμφιβόλως θα σταθεί αργότερα ωφέλιμη μες στα Νεοελληνικά Γράμματα, ωστόσο τίποτε δε μας εμποδίζει από τη δημοσίευση εκλεκτής συνεργασίας μη Αλεξανδρινών σοβαρών και διακεκριμένων λογίων, που μας τιμά και δείχνει όχι μόνον την εκτίμηση με την οποία μας περιβάλλουν οι λογοτεχνικοί κύκλοι της Ελλάδος, αλλά και διαπιστώνει τη συναδέλφωση του διανοούμενου ελληνικού κόσμου».

Στην ύλη του περιλαμβάνονται ποιήματα, μυθιστορήματα, διηγήματα, μελέτες, θεατρικά έργα, σονέτα, θεωρητικά κείμενα για τη λογοτεχνία και την τέχνη, βιβλιοκρισίες, σημειώματα, ανασκοπήσεις του λογοτεχνικού Τύπου, σχολιασμένες ειδήσεις από την πνευματική ζωή (τοπική, αθηναϊκή και του εξωτερικού), ωστόσο, οι μεταφράσεις σπανίζουν. Το μεγαλύτερο μέρος των κειμένων κατέχουν τα 324 δημοσιευθέντα ποιήματα ενώ αμέσως μετά ακολουθούν οι 81 μελέτες και συνολικά τα 80 μυθιστορήματα και διηγήματα μαζί.

Το περιοδικό επικεντρώνει το ενδιαφέρον του στην καθαφική ποίηση γι' αυτό και άλλωστε συνεργάζεται με συγγραφείς που κατά κύριο λόγο εκτιμούν το έργο του ποιητή όπως: Τέλλος Άγρας, Γιώργος Βρισμιτζάκης, Μάριος Βαϊάνος, Ι. Α. Σαρεγιάννης, Ηλίας Γκανούλης, Γιώργος Παπουτσάκης, Απόστολος Λεοντής, Τάκης Καλμούχος, Ευάγγελος Παπανούτσος, Πόλυς Μοδινός, Γιάγκος και Θεοδόσης Πιερίδης. Επίσης οι Άγγελος Σικελιανός, Μυρτιώτισσα, Δημοσθένης Βουτυράς, Ιωάννης Γρυπάρης, Κλέων Παράσχος, Κώστας Βάρναλης, Σωτήρης Σκίπης, Ν. Χάγερ Μπουφίδης, Τάκης Παπατσώνης, Δημήτρης

⁴⁹ Αλ. Αργυρίου, *Ιστορία της Ελληνικής Λογοτεχνίας και η πρόσληψή της στα χρόνια του Μεσοπολέμου (1918-1940)*, τόμ. 1, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 2002, σ. 196.

⁵⁰ *Λεξικό Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Πρόσωπα, έργα, ρεύματα, όροι*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2014, σ. 6.

Γαλάνης, Ναπολέων Λαπαθιώτης, Απόστολος Μαμμέλης, Κώστας Καρυωτάκης, Γιώργος Πράτσικας, Μήτσος Παπανικολάου, Δημήτρης Νικολαρείζης, Φώτος Γιοφύλλης, Γαλάτεια Καζαντζάκη. Οι περισσότεροι απ' αυτούς έχουν ήδη φιλοξενηθεί σε παλιότερα αλεξανδρινά έντυπα και έχουν εκδηλώσει το θαυμασμό τους προς τον Καβάφη.

Περιοδικά που εκδίδονται την ίδια χρονική περίοδο (1926-1931) στην Αλεξάνδρεια είναι τα *Semaine Egyptienne* (1926-1951), γαλλικό περιοδικό του Καΐρου με αρκετά θετικά σχόλια για την Αλεξανδρινή Τέχνη. *Cinegraphe Journal* (1927), εβδομαδιαίο με πολλές ειδήσεις για το θέατρο και με νέα για την κοινωνική ζωή της Αιγύπτου. *Magazine Egyptien* (1926), γαλλικό περιοδικό του Καΐρου. *Ισις* (1924-1930), εβδομαδιαίο με καλλιτεχνικά νέα. *Παναιγύπτια* (1926-1931), εβδομαδιαίο περιοδικό για παιδιά, εφήβους και κορίτσια. *Ερμής* (1926-1927), μηνιαίο περιοδικό. *Νέα Ζωή* (1904-1927), *Αργώ* (1923-1927), *Οθόνη*, εβδομαδιαίο περιοδικό Αλεξάνδρειας. *Νείλος*, με αρκετά αρνητικά σχόλια εναντίον της *Αλεξανδρινής Τέχνης*. *Έρευνα* (1927-1940). *Πανόραμα* (1928), μηνιαίο καλλιτεχνικό και φιλολογικό περιοδικό.

Η *Αλεξανδρινή Τέχνη* απασχόλησε και άλλα περιοδικά της εποχής - όπως ο *Φιλότεχνος* του Βόλου, η *Αναγέννηση*, τα *Ελληνικά Γράμματα*, τα *Νεοελληνικά Γράμματα*, η *Ιόνιος Ανθολογία*, η *Νέα Εστία* κ.α. - κάποια από τα οποία αναφέρονται με τιμητικά και άλλα με επικριτικά σχόλια σ' αυτήν όπως αυτό που δημοσιεύτηκε απ' το περιοδικό *Ισις*, όπου ο κ. Τίμος Μαλάνος χαρακτήρισε τη Ρίκα Σεγκοπούλου ως «όγδοης γραμμής καλλιτέχνηδα⁵¹». Η δήλωση αυτή προκάλεσε αντιδράσεις και απαντητικά σχόλια, τα οποία μάλιστα θεωρείται πως αν δεν τα έγραψε ο ίδιος ο Καβάφης σίγουρα τα υπαγόρευσε. Άλλωστε, όπως έχει ήδη αναφερθεί, κάθε χρόνο και πιο έντονα επικρατούσε η πεποίθηση πως ο Καβάφης βρισκόταν πίσω από την εκδοτική αρχή του περιοδικού⁵².

Δεν άργησε μάλιστα η ίδια η Ρίκα Σεγκοπούλου να χαρακτηριστεί ως φερέφωνο του ίδιου του Καβάφη. Θα μπορούσε κανείς να υποθέσει, πως με αυτό τον τρόπο θα ήταν πιο εύκολο για τον ίδιο τον ποιητή να εξωτερικεύσει προσωπικά αισθήματα, γνώμες, κρίσεις ή ακόμα και κριτικές, θετικές ή μη, κάτι που ίσως τότε ως γνωστός δημιουργός θα ήταν δύσκολο να κάνει φανερά. Την περίοδο εκείνη, άλλωστε, διαρκώς εξαπλωνόταν, ενώ η ειρωνεία που κυριαρχεί σε πολλά ποιήματά του επαληθεύεται από την πραγματικότητα: ο δικτάτορας Πάγκαλος - αμφιλεγόμενη προσωπικότητα με έντονη σεμνοτυφία - βραβεύει τον

⁵¹ *Ισις*, 30 Οκτωβρίου 1927.

⁵² John P. Anton, *Η Ποίηση και η Ποιητική του Κ. Π. Καβάφη*, Ίκαρος, 2000, σσ. 92-93.

Καβάφη - που υμνούσε τα γυμνά σώματα - με το παράσημο του Φοίνικος. Έκτοτε ακολουθούν κάποιοι που υποστηρίζουν και κάποιοι που παρωδούν το έργο του. Θεωρείται λοιπόν πως εκτός από τον προφανή λόγο της έκδοσης του περιοδικού που δεν είναι άλλος από τη φιλοδοξία «να συμβάλλει κι αυτό με όλες του τις δυνάμεις στη διαμόρφωση του καθαρά νεοελληνικού πολιτισμού μας», υπάρχει κι ένας ακόμα, η ανάγκη του Καβάφη να στηρίξει το έργο του.

Σύμφωνα με τον Στρατή Τσίρκα⁵³ το περιοδικό δε διευθύνεται μόνο από αυτόν, αλλά στηρίζεται ουσιαστικά κι απ' αυτόν. Αξίζει να σημειωθεί πως η μετέπειτα συνεργασία του με τη Ρίκα Σεγκοπούλου μαρτυρά την εμπιστοσύνη, την αναγνώριση και το σεβασμό ανάμεσα στους δύο δημιουργούς. Επιμελήθηκε με επιτυχία το 1935 την έκδοση των Ποιημάτων του, που εξαντλήθηκε αμέσως. Τέλος, γίνεται αισθητή η παρουσία του στα σημειώματα στο τέλος των τευχών τα οποία αποτελούν σχόλια που προσδίδουν ζωντάνια γραμμένα από έμπειρη πένα, είτε από τον ίδιο είτε με την έγκρισή του.

Η πετυχημένη έκδοση της Αλεξανδρινής Τέχνης θα διακοπεί μετά τον 5ο τόμο. Όμως, μέχρι τότε το περιοδικό είχε ανοδική πορεία και εκλάμβανε συνέχεια κριτική, άλλοτε θετική κι άλλοτε αρνητική. Αιτία, ωστόσο, της διακοπής του ίσως αποτελεί η αρρώστια του Καβάφη και ο θάνατός του⁵⁴. Παρ' όλα αυτά στα χρόνια έκδοσής της υποστήριξε ακράδαντα την ανεξαρτησία έκφρασης της λογοτεχνίας απομακρυσμένη από πολιτικά θέματα, αλλά βασιζόμενη στη λογοτεχνικότητα του εκάστοτε πεζογράφου-ποιητή που παρουσιάζεται μέσω της φαντασίας και της δημιουργικότητας, κάνοντας το κάθε έργο μοναδικό.

Αξίζει να σημειωθεί πως το περιοδικό αυτό, που γεννήθηκε στην κοσμοπολίτικη Αλεξάνδρεια, αποτέλεσε μια λογοτεχνική γέφυρα στη σχέση ελλαδικής πνευματικής ζωής με την αλεξανδρινή. Το περιοδικό συστήνεται στο κοινό με το πρώτο τεύχος του με την αναδημοσίευση ποιημάτων παλαιότερης περιόδου του Καβάφη στις πρώτες σελίδες, αλλά και μια επίθεση στον Κωστή Παλαμά στις επόμενες, με αφορμή συνέντευξη του Παλαμά στην οποία χαρακτήρισε τα ποιήματα του Καβάφη ως «ρεπορτάζ από τους αιώνες⁵⁵». Ο Κωνσταντίνος Καβάφης εξέφραζε συναισθήματα, ιδέες και απόψεις, με έντεχνο και μυστικό

---

⁵³ Στρατής Τσίρκα, «Κ. Π. Καβάφης. Σχεδιάγραμμα χρονογραφίας του βίου του», *Επιθεώρηση Τέχνης*, τ. ΙΗ' (Δεκ. 1963), σσ. 676-706.

⁵⁴ Αλέξανδρος Αργυρίου, *Ιστορία της ελληνικής λογοτεχνίας και η πρόσληψή της στα χρόνια του Μεσοπολέμου (1918-1940)*, Τόμ. 1, σ. 199.

⁵⁵ Α. Γ. Συμεωνίδης, «Γύρω από μια συνέντευξη», *Αλεξανδρινή Τέχνη*, χρονιά Α', τχ. 1, Δεκέμβρης 1926, σ. 17. Επίσης, στο http://kosmopolis.lis.upatras.gr/index.php/alexandrini_texni/article/view/65198/64074 [τελευταία πρόσβαση 3 Ιουνίου, 2018].

τρόπο μέσα από τις σελίδες της. Τέλος, το περιοδικό έγινε αφορμή να προωθηθούν ποιήματα και λογοτεχνικές μελέτες γύρω από το καβαφικό έργο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο

3.1 Ο Κ. Π. Καβάφης: μία επίκαιρη προσωπικότητα στο πέρασμα των αιώνων

Ο Καβάφης, αν όχι ο σημαντικότερος, τότε σίγουρα ένας από τους σημαντικότερους νεοέλληνες ποιητές γεννήθηκε και πέθανε στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου στις 29 Απριλίου 1863 και 1933, αντίστοιχα. Ήταν το ένατο και τελευταίο παιδί της από καταγωγής φαναριώτικης οικογένειας Καβάφη με γονείς τον Πέτρο Καβάφη και τη Χαρίκλεια Φωτιάδη. Η οικογενειακή παρακμή, ωστόσο, δεν άργησε να επέλθει στην οικονομική ευημερία της οικογένειας, καθώς το 1870 πεθαίνει ο πατέρας του Κ. Π. Καβάφη και το 1876 καταστρέφεται ο οικογενειακός εμπορικός οίκος⁵⁶. Ωστόσο, το 1872 η οικογένεια Καβάφη μετακινείται στην Αγγλία, όπου και παραμένει έξι ολόκληρα χρόνια μετακινούμενη παράλληλα στο Λονδίνο και το Λίβερπουλ. Στην Αγγλία ο Κωνσταντίνος Καβάφης πραγματοποιεί αρκετά μεγάλο μέρος των σπουδών του, μαθαίνοντας, παράλληλα την αγγλική γλώσσα, την οποία και χρησιμοποιεί στην καταγραφή αυτοσχολίων και στοχασμών του στο περιθώριο των έργων του έως και την ώριμη λογοτεχνική του περίοδο⁵⁷.

Η επιστροφή της οικογένειας Καβάφη στην Αλεξάνδρεια το 1878 δεν είναι χρονικά πολύ μακριά από την εξέγερση και τις ταραχές στην ίδια πόλη το 1882, οι οποίες και οδηγούν την οικογένεια στο να μετακινηθεί για ακόμη μία φορά. Αυτή τη φορά η οικογένεια Καβάφη καταφεύγει για τρία χρόνια στην Κωνσταντινούπολη όπου και διαμένει στο πατρικό σπίτι της μητέρας του Κωνσταντίνου, στον παππού του, δηλαδή, Γεωργάκη Φωτιάδη. Η περίοδος αυτή θεωρείται μία από τις πιο σημαντικές και κομβικές στη ζωή του Κ. Π. Καβάφη, καθώς, σύμφωνα με τις μαρτυρίες της Ρίκας Σεγκοπούλου⁵⁸, τότε είναι που ο Κωνσταντίνος εκδηλώνει για πρώτη φορά τα ομοφυλοφιλικά του αισθήματα και γράφει τόσο ποιήματα όσο και πεζά λογοτεχνικά κείμενα, τα περισσότερα από τα οποία στα αγγλικά.

Παρ' όλο που ο Κ. Π. Καβάφης κατείχε την αγγλική υπηκοότητα, το 1885, όταν επιστρέφει με τη μητέρα του και δύο από τους αδελφούς του στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου, αποφασίζει να αποποιηθεί και να εγκαταλείψει την υπηκοότητα αυτή λόγω πολιτικών, κυρίως, πεποιθήσεων και καταστάσεων και αποκτά αντ' αυτής την ελληνική. Ένα

---

⁵⁶ *Λεξικό Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Πρόσωπα, έργα, ρεύματα, όροι*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2014, σσ. 955-60.

⁵⁷ Μιχ. Περίδης, *Ο βίος και το έργο του Κωνσταντίνου Καβάφη*, Ίκαρος, 1948.

⁵⁸ Κ. Π. Καβάφης, *Ποιήματα*, καλλιτεχνική εργ. Τ. Καλμούχου, φιολ. Επιμ. Ρ. Σεγκοπούλου, Μέριμνα Ενώσεως «Ελλήνων Λογοτεχνών», εκδ. *Αλεξανδρινής Τέχνης*, Alexandrie 1935 [και φωτ. εκδ.: Ηριδανός, 1983· Εστία, 2004].

χρόνο αργότερα, το 1886, υπολογίζεται ότι ο Καβάφης πρωτοεμφανίζεται στα λογοτεχνικά δρώμενα με τη δημοσίευση τόσο ενός πεζού κειμένου όσο κι ενός ποιήματος. Το πρώτο δημοσιεύεται στην εφημερίδα *Κωνσταντινούπολις* και το δεύτερο στο περιοδικό *Έσπερος* της Λιψίας με τον τίτλο «Βακχικόν». Στην Αλεξάνδρεια, ωστόσο, για βιοποριστικούς λόγους θα εργαστεί ως δημοσιογράφος, ως μεσίτης στο Χρηματιστήριο Βάμβακος, αλλά και ως έκτακτος γραφέας στην Υπηρεσία Αρδεύσεως. Στην τελευταία, όπου και προσλαμβάνεται κανονικά, εργάζεται αμισθί ως υπάλληλος της υπηρεσίας με Άγγλους προϊσταμένους⁵⁹, όπως ο ίδιος δηλώνει:

«Είμαι Κωνσταντινουπολίτης την καταγωγήν, αλλ' εγεννήθηκα στην Αλεξάνδρεια, σ' ένα σπίτι της οδού Σερίφ. Μικρός πολύ έφυγα, και αρκετό μέρος της παιδικής μου ηλικίας το πέρασα στην Αγγλία. Κατόπιν επισκέφθην την χώραν αυτήν μέγας, αλλά δια μικρόν χρονικό διάστημα. Διέμεινα και στην Γαλλία. Στην εφηβικήν μου ηλικίαν κατοίκησα υπέρ τα δύο έτη στην Κωνσταντινούπολι. Στην Ελλάδα είναι πολλά χρόνια πού δεν επήγα. Η τελευταία μου εργασία ήταν υπαλλήλου εις ένα κυβερνητικόν γραφείον εξαρτώμενον από το Υπουργείον των Δημοσίων Έργων της Αιγύπτου. Ξέρω Αγγλικά, Γαλλικά, και ολίγα Ιταλικά⁶⁰».

Στα χρόνια 1891 έως και 1904 ο Καβάφης δημοσιεύει ακατάπαυστα ποιήματα σε διάφορα λογοτεχνικά περιοδικά της εποχής. Βέβαια, αποτελεί αναμφισβήτητο γεγονός, πως τα περισσότερα από τα δημοσιευμένα ποιήματα της συγκεκριμένης περιόδου, θα τα ξαναγράψει ή ακόμα και θα τα αποκηρύξει. Αυτό που πρέπει να τονιστεί είναι ότι το 1892 εκδίδεται σε μονόφυλλο και για πρώτη φορά το ποίημα του «Κτίσται». Ανάμεσα σε αυτά τα χρόνια των τακτικών δημοσιεύσεων, η ποίηση του Καβάφη, μπορεί κανείς να πει πως, θα σημαδευτεί από το θάνατο της μητέρας του και δύο αδελφών του⁶¹.

Επιπλέον, καθοριστικής σημασίας στη λογοτεχνική του πορεία είναι η πρώτη του συνάντηση με τον Γρηγόριο Ξενόπουλο και τον Ιωάννη Πολέμη στην Αθήνα το 1901, αλλά και το 1903 με τον Λάμπρο Πορφύρα. Έτσι, το 1904 οδηγείται στην έκδοση του πρώτου του τεύχους με επιλεγμένα του ποιήματα και το 1910 με το δεύτερο, αντίστοιχα τεύχος του. Αξίζει, ωστόσο, να υπογραμμιστεί στο σημείο αυτό ότι από το 1912 κι έπειτα ο

⁵⁹ Λεξικό Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Πρόσωπα, έργα, ρεύματα, όροι, ό.π.

⁶⁰ Αυτοβιογραφικό σημείωμα του Καβάφη, δημοσιευμένο στο σημαντικό αφιέρωμα του περιοδικού *Νέα Τέχνη* στον Καβάφη (Ιούλιος-Οκτώβριος 1924) του Μάριου Βαϊάνου.

⁶¹ Λεξικό Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Πρόσωπα, έργα, ρεύματα, όροι, ό.π.

Κωνσταντίνος Καβάφης εντάσσει τα ποιήματά του σε συλλογές με κατάταξη είτε θεματική είτε και χρονολογική οδηγούμενη, σταθερά στα σημαντικότερα τμήματα του έργου του⁶².

Η ποίηση του Καβάφη σε καμία περίπτωση δε μπορεί να θεωρηθεί ουδέτερη, καθώς είτε θα προκαλεί αντιδράσεις είτε θαυμασμό κι έτσι η φήμη του ποιητή αρχίζει να εδραιώνεται. Για το λόγο αυτόν ο Καβάφης δέχεται επισκέψεις στο σπίτι του στην Αλεξάνδρεια - στην οδό Λέψιους - μεγάλες προσωπικότητες της εποχής, όπως είναι ο Ν. Καζαντζάκης, ο Κ. Ουράνης, ο Ν. Λαπαθιώτης, η Μ. Κοτοπούλη, ο Τ. F. Marinetti, ο Α. Maurois, ο Ε. Μ. Forster και πολλοί άλλοι. Θαυμαστής, λοιπόν, του Κ. Π. Καβάφη ήταν και ο Ε. Μ. Forster, ο άγγλος μυθιστοριογράφος, ο οποίος θα βοηθήσει τον Καβάφη δημοσιεύοντας στο περιοδικό *Athenaeum* δοκίμιο με τίτλο: «Η ποίηση του Κ. Π. Καβάφη» με μεταφράσεις ποιημάτων του στα αγγλικά. Από την ανέκδοτη αλληλογραφία του Forster με τον Καβάφη γίνεται αντιληπτό πως ο Άγγλος μυθιστοριογράφος θα παραμείνει μέχρι το τέλος της ζωής του ένας ενθουσιώδης θαυμαστής του Έλληνα ποιητή και θα προσπαθήσει να τον βοηθήσει με οποιονδήποτε τρόπο⁶³.

Παρά την ανοδική του πορεία στα λογοτεχνικά δρώμενα, ο Κ. Π. Καβάφης το 1922 παραιτείται από την Υπηρεσία Αρδέσεων έχοντας το βαθμό του υπομηματάρχη. Λίγα χρόνια αργότερα και αφού έχει προσηλωθεί στο συγγραφικό του έργο, το 1926 αποδέχεται από τον Πάγκαλο το παράσημο του Φοίνικος. Για λόγους υγείας, ο Καβάφης αναγκάζεται να μεταβεί στην Αθήνα και να παραμείνει εκεί τουλάχιστον τέσσερις μήνες λόγω μίας επέμβασης που είχε κάνει στο λάρυγγά του. Εκεί, γνωρίζει αρκετούς συναδέλφους του Έλληνες λογοτέχνες, όπως είναι οι Μ. Μ. Μαλακάσης, Γ. Θεοτόκης, Άγγ. Σικελιανός, Κ. Βάρναλης και Π. Χάρης⁶⁴.

---

⁶² Μιχ. Περίδης, *Ο βίος και το έργο του Κωνσταντίνου Καβάφη*, ό.π.

⁶³ *Λεξικό Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Πρόσωπα, έργα, ρεύματα, όροι*, ό.π.

⁶⁴ *Λεξικό Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Πρόσωπα, έργα, ρεύματα, όροι*, ό.π.

3.2 Κ. Π. Καβάφης: εργοβιογραφία κι εκδοτική πρακτική

Αποτελεί αναμφισβήτητο γεγονός πως η εργοβιογραφία του Κωνσταντίνου Καβάφη δεν αποτελείται μόνο από ποιήματα, αλλά και από πεζά κείμενα. Αν και το ποιητικό του έργο αποτελείται από περίπου 270 ποιήματα, μπορεί να διακριθεί σε τρεις επιμέρους ενότητες. Συγκεκριμένα, τα ποιήματα αυτά χωρίζονται σε τρεις ενότητες-κατηγορίες, οι οποίες είναι τα Αναγνωρισμένα ποιήματα του Καβάφη, τα Αποκηρυγμένα ποιήματά του, τα οποία είτε τα έγραψε εκ νέου είτε τα απέσυρε κι αποκήρυξε εντελώς, αλλά και τα Κρυμμένα ποιήματά του, τα οποία είναι ανέκδοτα, αλλά έχουν διασωθεί στο Αρχείο Καβάφη. Σε αυτές τις τρεις κατηγορίες, ωστόσο, μπορούν να προστεθούν κι άλλες υποενότητες όπως είναι τα Ατελή ποιήματα του Καβάφη, τα οποία αποτελούνται από τριάντα ανέκδοτα ποιητικά σχέδιασματα.

Επιπρόσθετα, τα Αναγνωρισμένα ποιήματα του Κωνσταντίνου Καβάφη αποτελούνται από εκατόν πενήντα τέσσερα (154) ποιήματα, εκ των οποίων τα εκατόν πενήντα τρία (153) είχαν εκδοθεί από τον ίδιον τον ποιητή ενώ βρισκόταν ακόμη εν ζωή, ενώ το εκατοστό πεντηκοστό τέταρτο (154) με τίτλο: «Εις τα περίχωρα της Αντιοχείας» προστέθηκε μετά το θάνατο του ποιητή το 1935 στην πρώτη συγκεντρωτική έκδοση των ποιημάτων του με επιμέλεια της Ρίκας Σεγκοπούλου και χαρακτηριστικά του Τάκη Καλμούχου⁶⁵. Σταθμό στην εκδοτική πορεία των ποιημάτων του Κ. Π. Καβάφη αποτελεί το έτος 1963, όπου ο Γ. Π. Σαββίδης⁶⁶ αποκατέστησε φιλολογικά κι εξέδωσε τον κανόνα των ποιημάτων του Καβάφη. Πέντε χρόνια αργότερα, το 1968, ο Γ. Π. Σαββίδης ήταν ο ίδιος, ο οποίος επιμελήθηκε μετά από την πρώτη προσπάθεια του κανόνα, την έκδοση των Ανέκδοτων ποιημάτων του Κ. Π. Καβάφη, αλλά και των Αποκηρυγμένων του το 1983. Αντίθετα, τα Ατελή ποιήματα του Καβάφη εκδόθηκαν το 1994 με φιλολογική επιμέλεια της Renata Lavagnini. Ωστόσο, το 1993 τα Ανέκδοτα ποιήματα του Καβάφη κυκλοφόρησαν με νέα έκδοση και με νέο τίτλο ως *Κρυμμένα ποιήματα*⁶⁷.

Εκτός από τα ποιήματα και τις ενότητές τους, κάτι παρόμοιο συνέβη και με την εκδοτική τύχη των πεζών έργων του ποιητή, καθώς και τα τελευταία διακρίνονται τόσο σε κρυμμένα κείμενα όσο και σε δημοσιευμένα. Στα πεζά του Καβάφη περιλαμβάνονται άρθρα, κριτικά σημειώματα, αλληλογραφίες, δημιουργικά κείμενα, αλλά και μελετήματα⁶⁸.

⁶⁵ Λεξικό Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Πρόσωπα, έργα, ρεύματα, όροι, ό.π.

⁶⁶ Γ. Π. Σαββίδης, *Οι καβαφικές εκδόσεις (1891-1932). Περιγραφή και σχόλιο. Βιβλιογραφική μελέτη*, Ίκαρος, Αθήνα 1991 (1^η 1966).

⁶⁷ Λεξικό Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Πρόσωπα, έργα, ρεύματα, όροι, ό.π.

⁶⁸ Λεξικό Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Πρόσωπα, έργα, ρεύματα, όροι, ό.π.

Παράλληλα με την ποιητική του ιδιοτυπία βρίσκεται και η εκδοτική πρακτική του καβαφικού έργου, καθώς κατά τη διάρκεια της ζωής του ο Κ. Π. Καβάφης δεν εξέδωσε τα ποιήματά του σε βιβλίο. Αντίθετα, θεωρούσε προτιμότερο την τύπωσή τους σε μικρά μονόφυλλα, τα οποία διένεμε ο ίδιος ο ποιητής σε γνωστούς και φίλους, αλλά και σε όποιον, Αλεξανδρινό κυρίως, ήθελε να έρθει σε επαφή με το έργο του και να γνωρίσει τον ποιητή⁶⁹. Ωστόσο, το 1966 ο Γ. Π. Σαββίδης⁷⁰ είναι ο πρώτος, ο οποίος επιλύει ουσιαστικά το πρόβλημα των καβαφικών εκδόσεων. Ειδικότερα, ο Σαββίδης θα διακρίνει στο καβαφικό έργο τρεις καθαρά προσδιορισμένες ενότητες, όπου η κάθε μία μπορεί να αντιστοιχιστεί σε μία νέα περίοδο του έργου του Καβάφη και της δημιουργικότητάς του⁷¹.

Συγκεκριμένα, ο Σαββίδης⁷² στην Α' περίοδο του καβαφικού έργου, η οποία αρχίζει από τα 1891-2 έως και το 1904, τυπώνει σε πέντε αυτοτελή φυλλάδια έξι ποιήματα του Κ. Π. Καβάφη. Ειδικότερα, τα «Κτίσται», 1892, «Τείχη-My Walls», 1897 και το οποίο έχει μεταφραστεί από τον αδερφό του Καβάφη, Τζων στα αγγλικά, «Δέησις», 1898, *Αρχαίαι Ημέραι*, στο οποίο και βρίσκονται τα ποιήματα: «Ο θάνατος του αυτοκράτορος Τακίτου» και το «Τα δάκρυα των αδελφών του Φαέθοντος» το 1898 επίσης, και τέλος, το 1904 το «Περιμένοντας τους Βαρβάρους».

Η Β' περίοδος⁷³ ξεκινάει από τα έτη 1904-5 και καταλήγει στο 1910, όπου και επιλέγει δεκατέσσερα ποιήματα. Στη συγκεκριμένη περίοδο, από τα ποιήματα των φυλλαδίων της προηγούμενη περιόδου, εντάσσει πλέον μόνο το «Περιμένοντας τους Βαρβάρους» και το «Δέησις» και τα οποία θα βρεθούν τυπωμένα με θεματική κατάταξη στο τεύχος του 1904. Σημαντική χρονολογία είναι το 1910, όπου και επέρχεται το δεύτερο τεύχος με είκοσι ένα αυτήν τη φορά ποιήματα του Καβάφη, από τα οποία τα δεκατέσσερα είναι του πρώτου τεύχους και τα υπόλοιπα επτά ποιήματα είτε πρωτοδημοσιεύονται είτε παρουσιάζονται εκ νέου με νέα μορφή κατά τα έτη 1904 και 1910⁷⁴. Σε αυτήν την κατηγορία ανήκουν ποιήματα, τα πιο σημαντικά από τα οποία: «Τα βήματα», «Η κηδεία του Σαρπηδόνο» και «Ο βασιλεύς Δημήτριος».

---

⁶⁹ Μιχ. Περίδης, *Ο βίος και το έργο του Κωνσταντίνου Καβάφη*, ό.π.

⁷⁰ Γ. Π. Σαββίδης, *Οι καβαφικές εκδόσεις (1891-1932). Περιγραφή και σχόλιο. Βιβλιογραφική μελέτη*, ό.π.

⁷¹ *Λεξικό Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Πρόσωπα, έργα, ρεύματα, όροι*, ό.π.

⁷² Γ. Π. Σαββίδης, *Οι καβαφικές εκδόσεις (1891-1932). Περιγραφή και σχόλιο. Βιβλιογραφική μελέτη*, ό.π.

⁷³ Γ. Π. Σαββίδης, *Οι καβαφικές εκδόσεις (1891-1932). Περιγραφή και σχόλιο. Βιβλιογραφική μελέτη*, ό.π.

⁷⁴ Μιχ. Περίδης, *Ο βίος και το έργο του Κωνσταντίνου Καβάφη*, ό.π.

Στην Γ' περίοδο⁷⁵, η οποία χρονικά κυμαίνεται ανάμεσα στα 1912 και 1932 εντοπίζονται συγκεντρωμένα ποιήματα, τα πιο σημαντικά εκ των οποίων είναι τα εξής: «Ιθάκη», «Ο Ιουλιανός και οι Αντιοχείς», «Όταν διεγείρονται», «Όσο μπορείς» και «Τέμεθος Αντιοχεύς· 400 μ.Χ.». Τα ποιήματα της περιόδου αυτής κατατάσσονται σε χρονολογική και θεματική σειρά σε δέκα συλλογές. Οι συγκεκριμένες συλλογές των ποιημάτων του Καβάφη αποτελούνται από λυτά φύλλα ενωμένα με μεταλλικό συνδετήρα και άλλα εντοπίζονται συγκολλημένα σα να έχουν μορφή άδετου βιβλίου⁷⁶.

Οι καβαφικές εκδόσεις έχουν αρκετές εντυπωσιακές ιδιαιτερότητες⁷⁷, οι οποίες οφείλονται σε διάφορους λόγους. Κατά κύριο λόγο, όμως, οι ιδιαιτερότητες αυτές είναι εμφανείς και ηθελημένες. Ειδικότερα, ο ίδιος ο αισθητισμός του Καβάφη και του καβαφικού έργου είναι και αυτός, ο οποίος λειτουργεί ως αντίκτυπος και στις εκδόσεις του, καθώς ο ίδιος ο Κ. Π. Καβάφης πίστευε στον αισθητισμό και στην προτεραιότητα του χειροποίητου έναντι του τυποποιημένου και της μηχανής. Επίσης, η έλλειψη μηχανικής αναπαραγωγής, η, επίσης, έλλειψη του εκδότη, αλλά και το μειωμένο, αρχικά, αναγνωστικό κοινό του καβαφικού έργου αποτελούν πεποιθήσεις του Καβάφη ότι το έργο του θα εκτιμηθεί καλύτερα και σοβαρότερα με το να κυκλοφορήσει εκτός εμπορίου.

Όλα αυτά, όμως, δηλώνουν, έστω και δευτερευόντως, το στενό, ίσως πατρικό ή και ακόμα ερωτικό δεσμό, αλλά και την προσήλωση του ποιητή με το ίδιο του το έργο, με τα ποιήματά του⁷⁸. Με το να αποφεύγει συνεχώς ο Καβάφης όντας εν ζωή την παγιωμένη και πεπατημένη οδό της έντυπης έκδοσης, παρέμεινε ο αποκλειστικός υπεύθυνος της εκτύπωσης, αλλά και της βιβλιοδεσίας του έργου του προκαλώντας ακόμα και με αυτή του τη βούληση είτε το θαυμασμό είτε τις αντιδράσεις. Ακόμη, ο Κ. Π. Καβάφης επιλέγοντας ακριβώς αυτόν τον τρόπο για να σώσει το έργο του, είναι, επίσης, ο μοναδικός υπεύθυνος και για την κυκλοφορία του, μη σταματώντας στιγμή και λεπτό, κατά τη διάρκεια της ζωής του, να διορθώνει, να συμπληρώνει και να ξαναγράφει τα αριστουργήματά του⁷⁹.

⁷⁵ Γ. Π. Σαββίδης, *Οι καβαφικές εκδόσεις (1891-1932). Περιγραφή και σχόλιο. Βιβλιογραφική μελέτη*, ό.π.

⁷⁶ *Λεξικό Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Πρόσωπα, έργα, ρεύματα, όροι*, ό.π.

⁷⁷ Γ. Π. Σαββίδης, *Οι καβαφικές εκδόσεις (1891-1932). Περιγραφή και σχόλιο. Βιβλιογραφική μελέτη*, ό.π.

⁷⁸ Μιχ. Περίδης, *Ο βίος και το έργο του Κωνσταντίνου Καβάφη*, ό.π.

⁷⁹ *Λεξικό Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Πρόσωπα, έργα, ρεύματα, όροι*, ό.π.

3.3 Χαρακτηριστικά της ποίησης του Κ. Π. Καβάφη

Από το 1882 ο Κωνσταντίνος Καβάφης ξεκινάει την πορεία του προς την ανακάλυψη της προσωπικής του έκφρασης. Η πορεία αυτή θα κρατήσει σχεδόν είκοσι χρόνια έως και το 1903 και στη διάρκειά της θα διακριθούν τρεις πολύ καλά προσδιορισμένες φάσεις του ποιητή⁸⁰. Ειδικότερα, όσα ποιήματα έχουν γραφτεί μεταξύ τα 1880 και 1890, σε αυτά είναι έκδηλη η φαναριώτικη επιρροή του ρομαντισμού, όπως είναι ο απαισιόδοξος χαρακτήρας, ο στόμφος της ψυχρής καθαρεύουσας, η εγκεφαλική ανάπτυξη και διάφορα άλλα τυπικά θέματα. Επίσης, τα έργα αυτής της περιόδου είτε αποκηρύχθηκαν είτε ξαναγράφτηκαν από τον ποιητή και εντάχθηκαν στο αναγνωρισμένο πλέον ποιητικό του έργο⁸¹.

Το 1890 και στα ποιήματα που ο Καβάφης γράφει φαίνεται ξεκάθαρα η αφομοίωση του παρνασσισμού και του συμβολισμού του ποιητή. Συγκεκριμένα, ο Κ. Π. Καβάφης από τον συμβολισμό υιοθετεί και εντάσσει στην ποίησή του τη χρήση των ποιητικών συμβόλων, τα οποία μπορούν να δια φωτίσουν σύγχρονα φαινόμενα και την υποβολή των ιδεών. Ενώ, από τον παρνασσισμό, ο ποιητής δανείζεται την εκμετάλλευση τόσο του ιστορικού όσο και του μυθολογικού υλικού του, αλλά και την ακρίβεια που εντοπίζεται στην έκφρασή του⁸². Στην περίοδο αυτή, ο Καβάφης γράφει ορισμένα από τα πιο γνωστά του ποιήματα, όπως είναι τα «Κεριά», το «Che fece...il gran rifiuto», τα «Τείχη», το «Περιμένοντας τους βαρβάρους» και άλλα.

Η τρίτη ανανέωση της δημιουργικότητας του Κ. Π. Καβάφη έρχεται στις αρχές του 20ου αιώνα, όπου είναι έκδηλος ο ποιητικός του ρεαλισμός⁸³. Ο ίδιος ο Καβάφης θα ελέγξει φιλοσοφικά τα ποιήματά του και θα απορρίψει εντελώς όσα ποιήματα δε συνάδουν πλέον στο φιλοσοφικό του ιδεώδες, το οποίο και σταθεροποιείται το 1911⁸⁴. Η ώριμη καβαφική παραγωγή έχει να παρουσιάσει πάλι σημαντικά ποιήματα, έπειτα από τη χρονολογία-τομή του 1911. Τέτοια ποιήματα είναι τα: «ο Δαρείος», «Αλεξανδρινοί Βασιλείς», «Υπέρ της Αχαϊκής Συμπολιτείας πολεμήσαντες», «Εν Εσπέρα», «Δημητρίου Σωτήρος (162-150 π.Χ.)», «Ωραία λουλούδια κι άσπρα ως ταίριαζαν πολύ», «Στα 200 π.Χ.», «Δύο νέοι, 23 έως 24

---

⁸⁰ Μιχ. Περίδης, *Ο βίος και το έργο του Κωνσταντίνου Καβάφη*, ό.π.

⁸¹ Μιχ. Πιερής, (επιμ). *Εισαγωγή στην ποίηση του Κ. Π. Καβάφη. Επιλογή κριτικών κειμένων*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2012.

⁸² Μιχ. Περίδης, *Ο βίος και το έργο του Κωνσταντίνου Καβάφη*, ό.π.

⁸³ *Ο.π.*

⁸⁴ *Ο.π.*

ετών», «Εν μεγάλη Ελληνική αποικία, 200 π.Χ.», «Μύρης· Αλεξάνδρεια του 340 μ.Χ.», «Ας φρόντιζαν», «Εις τα περίχωρα της Αντιοχείας» και άλλα⁸⁵.

Όπως και ο ίδιος ο Κ. Π. Καβάφης υποδεικνύει⁸⁶ πως η ποιητική του μπορεί να αναλυθεί μέσα σε τρεις περιοχές. Ειδικότερα, οι περιοχές αυτές είναι η φιλοσοφική, η αισθητική/ηδονική και η ιστορική. Αν και ουσιαστικά οι περιοχές αυτές μπορούν να θεωρηθούν σχηματικές, ωστόσο, στην κυριολεξία, δεν είναι απόλυτες, καθώς ένα ποίημα μπορεί να εντάσσεται σε περισσότερες από μία περιοχές.

Αν και τα ποιήματα, τα οποία αφορούν τη σκέψη του Καβάφη είναι περισσότερο φιλοσοφικά, ωστόσο, δεν πραγματεύονται μία φιλοσοφία αυτή καθαυτή. Αντίθετα, λόγω του διδακτικού και παραινετικού τους χαρακτήρα, τα ποιήματα αυτά μπορούν να θεωρηθούν και οδηγίοι συμπεριφοράς και κοσμοθεωρίας. Είναι όλα γραμμένα πριν το 1916 και σε δεύτερο γραμματικό ενικό πρόσωπο. Σε αυτά διαφαίνονται έννοιες και καταστάσεις που απασχολούσαν τον ποιητή, όπως είναι η αξιοπρέπεια, η εντιμότητα, το χρέος, η στωικότητα, η συνειδητή ανδρεία, καθώς και η προσωπική ευθύνη. Ποιήματα αυτής της κατηγορίας είναι τα εξής: «Ιθάκη», «Όσο μπορείς», «Η Πόλις», «Ο Θεόδοτος», «Η Σατραπεία», «Μάρτιαι Ειδού» και «Απολείπειν ο θεός Αντώνιον»:

Σαν έξαφνα, ώρα μεσάνυχτ', ακουσθεί
αόρατος θίασος να περνά
με μουσικές εξαισίες, με φωνές -
την τύχη σου πού ενδίδει πια, τα έργα σου
που απέτυχαν, τα σχέδια της ζωής σου
πού βγήκαν όλα πλάνες, μη ανωφέλετα θρηνήσεις.
Σαν έτοιμος από καιρό, σα θαρραλέος,
αποχαιρέτα την, την Αλεξάνδρεια πού φεύγει.
Προ πάντων να μη γελασθείς, μην πεις πώς ήταν
ένα όνειρο, πώς απατήθηκεν η ακοή σου·
μάταιες ελπίδες τέτοιες μην καταδεχθείς.
Σαν έτοιμος από καιρό, σα θαρραλέος,
σαν πού ταιριάζει σε πού αξιώθηκες μια τέτοια πόλι,
πλησίασε σταθερά προς το παράθυρο,
κι άκουσε με συγκίνησιν, άλλ' όχι
με των δειλών τα παρακάλια και παράπονα,

⁸⁵ Ο.π.

⁸⁶ Γ. Λεγωνίτης, *Καβαφικά αυτοσχόλια*, εισαγ. Τ. Μαλάνος, Αλεξάνδρεια 1942, σσ. 18-20.

ως τελευταία απόλαυσι τους ήχους,
τα εξαίσια όργανα του μυστικού θιάσου,
κι αποχαιρέτα την, την Αλεξάνδρεια πού χάνεις

«Απολείπειν ο θεός Αντώνιον⁸⁷»

Η ερωτική, αισθησιακή και ηδονική πλευρά της ποίησης του Καβάφη εμφανίζεται μόλις το 1911 μέσω του ποιήματος: «Τα επικίνδυνα». Ωστόσο, τα ποιήματα που ανήκουν σ' αυτήν την κατηγορία δεν είναι πολλά. Βασικό μοτίβο των ποιημάτων αυτών είναι περισσότερο ο ερωτισμός κι όχι τόσο ο ίδιος ο έρωτας, έχοντας ως πεποίθηση πως η έκνομη ηδονή είναι προνόμιο των εκλεκτών. Στα συγκεκριμένα ποιήματα, η έκφραση του Καβάφη γίνεται ολοένα και πιο έντονη, αλλά και πιο τολμηρή με το να σκιαγραφεί και να αναφέρεται σε νέους άνδρες, οι οποίοι είναι απομονωμένοι ζώντας σε κοινωνικό περιθώριο⁸⁸. Η θεματολογία αυτή μπορεί να εντοπιστεί ενδεικτικά στα ακόλουθα ποιήματα: «Θυμήσου, σώμα...», «Ο ήλιος του απογεύματος», «Ηδονή», «Να μείνει», «Το διπλανό τραπέζι», «Μακρυά», «Επέστρεφε» και «Μέρες του 1908»:

Τον χρόνο εκείνον βρέθηκε χωρίς δουλειά·
και συνεπώς ζούσεν απ' τα χαρτιά,
από το τάβλι, και τα δανεικά.

Μια θέσις, τριώ λιρών τον μήνα, σε μικρό
χαρτοπωλείον του είχε προσφερθεί.

Μα την αρνήθηκε, χωρίς κανένα δισταγμό.

Δεν έκανε. Δεν ήτανε μισθός γι' αυτόν,
νέον με γράμματ' αρκετά, και είκοσι πέντ' ετών.

⁸⁷ Κ. Π. Καβάφης, *Ποιήματα 1897-1933*, Ίκαρος, 1984.

⁸⁸ Δ. Δασκαλόπουλος, Μ. Στασινοπούλου, *Ο βίος και το έργο του Καβάφη*, Μεταίχμιο 2002.

Δυο, τρία σελίνια την ημέρα κέρδιζε, δεν κέρδιζε.

Από χαρτιά και τάβλι τι να βγάλει το παιδί,

στα καφεενία της σειράς του, τα λαϊκά,

όσο κι αν έπαιζ' έξυπνα, όσο κι αν διάλεγε κουτούς.

Τα δανεικά, αυτά δα ήσαν κ' ήσαν.

Σπάνια το τάλληρο εύρισκε, το πιο συχνά μισό,

κάποτε ξέπεφτε και στο σελίνι.

Καμιά εβδομάδα, ενίοτε πιο πολύ,

σαν γλύτωνεν απ' το φρικτό ξενύχτι,

δροσίζονταν στα μπάνια, στο κολύμβι το πρωί.

Τα ρούχα του είχαν ένα χάλι τρομερό.

Μια φορεσιά την ίδια πάντοτ' έβαζε, μια φορεσιά

πολύ ξεθωριασμένη κανελιά.

Α μέρες του καλοκαιριού του εννιακόσια οκτώ,

απ' το είδωμά σας, καλαισθητικά,

έλειψ' η κανελιά ξεθωριασμένη φορεσιά.

Το είδωμά σας τον εφύλαξε

όταν που τάβγαζε, που τάριχνε από πάνω του,

τ' ανάξια ρούχα, και τα μπαλωμένα εσώρουχα.

Κ' έμενε ολόγυμνος· άψογα ωραίος· ένα θαύμα.

Αχτένιστα, ανασηκωμένα τα μαλλιά του·

τα μέλη του ηλιοκαμένα λίγο

από την γύμνια του πρωιού στα μπάνια, και στην παραλία.

«Μέρες του 1908⁸⁹»

Η τρίτη και πιο χαρακτηριστική πλευρά των ποιημάτων του Κ. Π. Καβάφη είναι αυτή μέσω της οποίας φανερώνεται η ιστορία. Όντας, ακόμη, έφηβος, ο ποιητής άρχισε να μελετά πολύ προσηλωμένα το ιστορικό έργο του Gibbon. Έπειτα από αυτή του τη μελέτη ξεκίνησε την καταγραφή ενός ιστορικού λεξικού⁹⁰ με βαθιά ιστορική αίσθηση, σταματώντας, όμως στο λήμμα «Αλέξανδρος». Αποτελεί αναμφισβήτητο γεγονός πως ο Καβάφης αντιμετωπίζει στο έργο του την ιστορία «σα μια ανθολογία από ζωές αγνώστων ή μισοαγνώστων ανθρώπων⁹¹», όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Ι. Σαρεγιάννης. Στα ιστορικά του έργα, επομένως, ο Καβάφης δεν προσανατολίζεται στην αναζήτηση ενός ένδοξου ηρωισμού. Στα ιστορικά του ποιήματα καθοριστική σημασία έχει η επιρροή της κοσμοπολίτικης Αλεξάνδρειας. Η γενέθλια πόλη του ποιητή τον οδήγησε στην θέαση και την πνευματική κατάκτηση του σύγχρονου κόσμου, γι' αυτό και κατέχει ιδιαίτερη θέση στο έργο του.

Με το να οδηγείται ο Καβάφης στην ιστορία, αυτό δε σημαίνει απαραίτητως πως θέλει να αποδράσει από μία ασφυκτική πραγματικότητα. Αντίθετα, με τον τρόπο αυτόν προσπαθεί να προβάλει όσο πιο αντικειμενικά μπορεί τα προβλήματα της σύγχρονης του εποχής. Αν και αυτήν την τεχνική την επεξεργάζεται στα ποιήματά του ήδη από το 1890, ωστόσο, οδηγεί τα σύμβολά του στην καθολικότητά τους μέσω των ιστορικών ποιημάτων του⁹². Την ίδια περίοδο, ο Κ. Π. Καβάφης στρέφεται στην ποίησή του συνεχώς προς την ελλαδική εποχή, συμπεριλαμβάνει, ωστόσο και το Βυζάντιο, αλλά και τη ρωμαϊκή αρχαιότητα, όπου το κρίνει αναγκαίο⁹³.

Στο λογοτεχνικό έργο του Καβάφη η ιστορία είναι αυτή, η οποία απεικονίζεται ως η ζωντανή πραγματικότητα. Αντιπροσωπευτικά της ιστορίας αυτής είναι και τα πρόσωπα του έργου του, τα οποία συνήθως προέρχονται από το ιστορικό περιθώριο. Τα πρόσωπα αυτά

⁸⁹ Κ. Π. Καβάφης, *Ποιήματα 1897-1933*, Ίκαρος, 1984.

⁹⁰ *Λεξικό Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Πρόσωπα, έργα, ρεύματα, όροι, ό.π.*

⁹¹ Ι. Α. Σαρεγιάννης, *Σχόλια στον Καβάφη*, επιμ., εισαγ. Ζ. Λορεντζάτος, πρόλ. Γ. Σεφέρης, Ίκαρος, 1964, σ. 33.

⁹² Γ. Δάλλας, *Καβάφης και ιστορία. Αισθητικές λειτουργίες*, Ερμής, 1974.

⁹³ *Ο.π.*

ανήκουν σε διάφορες κατηγορίες, όπως είναι στο ποίημα «Οροφέρνης», όπου ο ήρωας εμφανίζεται ανίκανος ως κυβερνήτης, ενώ, στα ποιήματα «Ας φρόντιζαν» και «Από την σχολήν του περιωνύμου φιλοσόφου» οι ήρωες είναι καιροσκόποι και ραδιούργοι. Επίσης, στα ποιήματα «Εν δήμῳ της Μικράς Ασίας» και «Το 31 π.Χ. στην Αλεξάνδρεια», οι ήρωες παρουσιάζονται κόλακες της πολιτικής εξουσίας ή και εξαπατημένοι από αυτήν, αντίστοιχα⁹⁴. Ακόμη, οι ήρωες του καβαφικού έργου είναι και άνθρωποι, οι οποίοι οδηγούνται στην ήττα έχοντας κάνει προηγουμένως λάθος εκτιμήσεις, όπως διαφαίνεται στο ποίημα «Δημητρίου Σωτήρος, 162-150 π.Χ.». Είναι, επίσης, άνθρωποι γεμάτοι αυτοπεποίθηση, ειδικά όταν ευνοούνται από την τύχη «Εύνοια του Αλεξάνδρου Βάλα» ή ακόμα και όταν διακατέχονται από την αποτυχία, οι ίδιοι μεμψιμοιρούν: «Ο Ιωάννης Καντακουζηνός υπερισχύει», όπως γίνεται φανερό και στα αντίστοιχα αυτά ποιήματα. Ωστόσο, όπως ο ίδιος ο Κ. Π. Καβάφης, έτσι ακριβώς και οι ήρωές του παραμένουν διαχρονικοί και αιώνιοι.

Απ' την μικρή του, στα περίχωρα πλησίον, κόμη,
και σκονισμένος από το ταξίδι ακόμη

έφθασεν ο πραγματευτής. Και «Λίβανον!» και «Κόμμι!»
«Άριστον Έλαιον!» «Άρωμα για την κόμη!»

στους δρόμους διαλαλεί. Αλλ' η μεγάλη οχλοβοή,
κ' η μουσικές, κ' η παρελάσεις πού αφίνουν ν' ακουσθεί.

Το πλήθος τον σκουντά, τον σέρνει, τον βροντά.
Κι όταν πια τέλεια σαστισμένος, «Τι είναι η τρέλλα αυτή;» ρωτά,

ένας του ρίχνει κι αυτουνού την γιγαντιαία ψευτιά
του παλατιού — που στην Ελλάδα ο Αντώνιος νικά.

«Το 31 π.Χ. στην Αλεξάνδρεια⁹⁵»

⁹⁴ Γ. Π. Σαββίδης, *Βασικά θέματα της ποίησης του Καβάφη. (Τρία δημόσια μαθήματα). Φύση και τέχνη, έρωσ και θάνατος, παρελθόν, παρόν και μέλλον*, Ίκαρος, 1993.

⁹⁵ Κ. Π. Καβάφης, *Ποιήματα 1897-1933*, Ίκαρος, 1984.

Το καβαφικό έργο, το οποίο είναι γνωστό μεταξύ άλλων και για τη διανοητική και ανθρωποκεντρική προσέγγισή του, είναι παρόν στον προβληματισμό της εποχής του Κ. Π. Καβάφη. Σε αυτό έρχεται να προστεθεί και η οπτική του Καβάφη για την τραγικότητα της ανθρώπινης ζωής, η οποία –οπτική- αποκαθίλωσε τα μέχρι τότε ιδανικά. Ο βερμπαλισμός της σύγχρονης εποχής και ποίησης του Καβάφη, ήρθε να αντικατασταθεί από τη λιτότητα του ύφους και την ακριβολογία, την περιγραφή της φύσης, τη λυρική έξαρση, το αστικό τοπίο, το επίγραμμα, τη σύντομη και δραματική αφήγηση⁹⁶.

Οι ήρωες του Κ. Π. Καβάφη φανερώνουν τις εσωτερικές τους συγκρούσεις, αμφιβολίες και διλήμματά τους, αλλά και αυτοπαρουσιάζονται χωρίς την παρέμβαση του ποιητή, μέσω της θεατρικότητας και της θεατρικής δομής του έργου του⁹⁷. Συγκεκριμένα, αυτό γίνεται φανερό μέσω των δραματικών, κυρίως, μονολόγων σε πρώτο ενικό γραμματικό πρόσωπο ή μέσω των πλάγιων μονολόγων γραμμένοι σε τρίτο γραμματικό πρόσωπο⁹⁸. Ενδεικτικά ποιήματα, όπου και εντοπίζονται αυτές οι πτυχές της καβαφικής ποίησης είναι τα εξής: «Ο Δημάρατος», «Μύρης· Αλεξάνδρεια του 340 μ.Χ.» και «Ο Δαρειός».

Την συμφορά όταν έμαθα, που ο Μύρης πέθανε,
πήγα στο σπίτι του, μ' όλο που το αποφεύγω
να εισέρχομαι στον Χριστιανών τα σπίτια
προ πάντων όταν έχουν θλίψεις ή γιορτές .

Στάθηκα σε διάδρομο. Δεν θέλησα
να προχωρήσω πió εντός, γιατί αντελήφθην
που οι συγγενείς του πεθαμένου μ' έβλεπαν
με προφανή απορία και με δυσαρέσκεια.

Τον είχανε σε μία μεγάλη κάμαρη

⁹⁶ Τ. Μαλάνος, *Ο ποιητής Κ. Π. Καβάφης (Ο άνθρωπος και το έργο του)*, Δίφρος, 1957 (1933).

⁹⁷ Μιχ. Πιερίδης, (επιμ). *Εισαγωγή στην ποίηση του Κ. Π. Καβάφη. Επιλογή κριτικών κειμένων*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2012.

⁹⁸ Ο.π.

που από την άκρη όπου στάθηκα
είδα κομάτι. Όλο τάπητες πολύτιμοι,
και σκεύη εξ αργύρου και χρυσού.
Στεκόμουν κ' έκλαια σε μία άκρη του διαδρόμου.
Και σκεπτόμουν που οι συγκεντρώσεις μας κ' οι εκδρομές
χωρίς τον Μύρη δεν θ' αξίζουν πιά,
και σκεπτόμουν που πιά δεν θα τον δώ
στα ωραία και άσεμνα ξενύχτια μας
να χαίρεται και να γελά, και να απαγγέλλει στίχους
με την τελεία του αίσθησι του ελληνικού ρυθμού,
και σκεπτόμουν που έχασα για πάντα
την εμορφιά του, που έχασα για πάντα
τον νέον που λάτρευα παράφορα.

Κάτι γρηές, κοντά μου, χαμηλά μιλούσαν για
την τελευταία μέρα που έζησε –
στα χείλη του διαρκώς τ' όνομα του Χριστού,
στα χέρια του βαστούς' ένα σταυρό. –
Μπήκαν κατόπι μες στην κάμαρη
τέσσαρες Χριστιανοί ιερείς, κ' έλεγαν προσευχές
ενθέρμως και δεήσεις στον Ιησούν,
ή στην Μαρία (δεν ξέρω την θρησκεία τους καλά).

Γνωρίζαμε, βεβαίως, που ο Μύρης ήταν Χριστιανός.

Από την πρώτην ώρα το γνωρίζαμε, όταν
προπέρσι στην παρέα μας είχε μπει.
Μα ζούσεν απολύτως σαν κ' εμάς.
Από όλους μας πίο εκδοτος στες ηδονές,
σκορπώντας αφειδώς το χρήμα του στες διασκεδάσεις.
Για την υπόληψη του κόσμου ξένοιαστος,
ρίχνονταν πρόθυμα σε νύχτιες ρήξεις στες οδούς
όταν ετύχαινε η παρέα μας
να συναντήσει αντίθετη παρέα.
Ποτέ για την θρησκεία του δεν μιλούσε.
Μάλιστα μια φορά τον είπαμε
πως θα τον πάρουμε μαζί μας στο Σεράπιον.
Όμως σαν να δυσαρεστήθηκε
μ' αυτόν μας τον αστεϊσμό, θυμούμαι τώρα.
Α κι άλλες δυό φορές τώρα στον νού μου έρχονται.
Όταν στον Ποσειδώνα κάμναμε σπονδές,
τραβήχθηκε απ' τον κύκλο μας, κ' έστρεψε αλλού το βλέμμα .
Όταν ενθουσιασμένος ένας μας
είπεν, Η συντροφιά μας νάναι υπό
την εύνοϊαν και την προστασίαν του μεγάλου,
του πανωραίου Απόλλωνος – ψιθύρισεν ο Μύρης
(οι άλλοι δεν άκουσαν) «τη εξαιρέσει εμού».

Οι Χριστιανοί ιερείς μεγαλοφώνως

για την ψυχή του νέου δέονταν.-
Παρατηρούσα με πόσην επιμέλεια,
και με τι προσοχήν εντατική
στους τύπους της θρησκείας τους, ετοιμάζονταν
όλα για την χριστιανική κηδεία.
Κ' εξαίφνης με κυρίευσε μια αλλόκοτη
εντύπωση. Αόριστα, αισθανόμουν
σαν νάφευγεν από κοντά μου ο Μύρης,
αισθανόμουν που ενώθη, Χριστιανός,
με τους δικούς του, και που γένομουν
ξένος εγώ ξένος πολύ, ένοιωθα κιόλα
μια αμφιβολία να με σιμόνει: μήπως κ' είχα γελασθεί
από το πάθος μου, και πάντα του ήμουν ξένος.-
Πετάχθηκα έξω απ' το φρικτό τους σπίτι,
έφυγα γρήγορα πρίν αρπαχθεί, πρίν αλλοιωθεί
απ' την χριστιανοσύνη τους η θύμηση του Μύρη.

«Μύρης· Αλεξάνδρεια του 340 μ.Χ.⁹⁹»

Αποτελεί αναμφισβήτητο γεγονός πως ο Κ. Π. Καβάφης κατείχε την εξαιρετική ικανότητα της γενίκευσης από τη λεπτομέρεια, της υποβολής των νοημάτων με σύνθετο τρόπο, ειρωνικό, κυρίως, αλλά και διαλεκτικό. Ο τελευταίος τρόπος, ο διαλεκτικός, είναι κι αυτός, ο οποίος δίνει τη δυνατότητα στον ποιητή να «δει τη ζωή ως συνύπαρξη αντιθέσεων και να παρουσιάσει και τις δύο πλευρές μιας θέσης¹⁰⁰», όπως χαρακτηριστικά αναδεικνύεται στα ποιήματα: «Ιγνατίου Τάφος» και «Νέοι της Σιδώνας 400 μ.Χ.». Αξίζει να σημειωθεί ότι

⁹⁹ Κ. Π. Καβάφης, *Ποιήματα 1897-1933*, Ίκαρος, 1984.

¹⁰⁰ *Λεξικό Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Πρόσωπα, έργα, ρεύματα, όροι*, ό.π., σ. 958.

ο Καβάφης σε πολλά ποιήματά του καταφεύγει στη χρήση της διμερούς δομής, προβάλλοντας με τον τρόπο αυτόν την αντίθεση ανάμεσα στην πραγματικότητα και στο φαινομενικό. Αυτήν την τεχνική φαίνεται να τη χρησιμοποιεί και στα εξής ποιήματά του: «Αλεξανδρινοί Βασιλείς», «Ηγεμών εκ Δυτικής Λιβύης», «Αριστόβουλος» και «Είγε ετελεύτα».

Ακόμη, η ειρωνεία είναι κι αυτή ένα αναπόσπαστο στοιχείο στενά δεμένο με το έργο του Κ. Π. Καβάφη. Συγκεκριμένα, ο ποιητής κάνει χρήση της ιστορικής μάσκας, της παρουσίας της άγνοιας των ηρώων του, τον τίτλο, ο οποίος μπορεί να υποδείξει μία διαφορετική ερμηνεία όλου του ποιήματος, τα προσωπικά σχόλια του ποιητή, τα αυτοσχόλια μέσα σε παρενθέσεις ή και παύλες, καθώς και την αμφισημία. Όλα αυτά είναι τεχνικές της καβαφικής ειρωνείας και αισθητικής. Ακολουθώντας αυτές τις τεχνικές και μεθόδους, ο Κωνσταντίνος Καβάφης οδηγεί τον αναγνώστη του στο να γίνει κριτής και να κρίνει ο ίδιος το καλλιτεχνικό προϊόν, συμμετέχοντας, παράλληλα και στη χαρά της δημιουργίας¹⁰¹. Ποιήματα στα οποία εντοπίζονται οι παραπάνω καβαφικές τεχνικές της ειρωνείας είναι τα εξής: «Εν μεγάλη Ελληνική αποικία, 200 π.Χ.», «Στα 200 π.Χ.», «Η διορία του Νέρωνος», «Δέησις», «Ηρώδης Αττικός», «Απιστία», «Η δυσαρέσκεια του Σελευκίδου» και «Ο Ιουλιανός ορών ολιγορίαν».

Πολλά ποιήματα του Κ. Π. Καβάφη λειτουργούν συμπληρωματικά το ένα στο άλλο κι αποτελούν, έτσι, ένα ενιαίο οργανικό σύνολο. Το σύνολο αυτό σύμφωνα και με τον Γιώργο Σεφέρη είναι «ένα και μόνο ποίημα εν προόδω- ένα «work in progress»- [...] που τερματίζει ο θάνατος¹⁰²». Η παραδοσιακή τυπική ποιητική μορφή για τον Καβάφη ξεπεράστηκε σε αρκετά του ποιήματα με τη βοήθεια των διάφορων εκφραστικών τρόπων. Αυτό, βέβαια, συνέβαλλε και στη θεμελίωση της ιδιοτυπίας και της υποβλητικότητάς του.

Στον Καβάφη η γλώσσα των έργων του είναι ένα κράμα καθαρεύουσας και δημοτικής με αρκετή χρήση του κωνσταντινουπολίτικου ιδιώματος. Έτσι, η γλώσσα της καβαφικής ποίησης είναι εντελώς προσωπική, γνώρισε, ωστόσο, πολλές αντιδράσεις. Χαρακτηριστική ήταν η αντίδραση του Ψυχάρη αποκαλώντας τον Κ. Π. Καβάφη ως Καραγκιόζη της δημοτικής¹⁰³. Ο Καβάφης, όμως, δεν επέλεξε τυχαία αυτή την ανάμειξη της γλώσσας, καθώς, μέσω αυτής μπορεί να αποδώσει και τον τόνο της φιλικής κουβέντας,

¹⁰¹ Δ. Δασκαλόπουλου, Μ. Στασινοπούλου, *Ο βίος και το έργο του Κ. Π. Καβάφη*, ό.π.

¹⁰² Γιώργος Σεφέρης, «Κ. Π. Καβάφης, Θ.Σ. Έλιοτ· παράλληλοι» [1946]. *Δοκίμες. Πρώτος τόμος (1936-1947)*, Ίκαρος, Αθήνα 1984 (5η έκδ.), σ. 328.

¹⁰³ Αδ. Δ. Παπαδήμας, *Λογοτεχνικά χρόνια: Η πορεία μιας γενιάς*, Ωρίων, 1944, σ. 25.

αλλά και την πορεία του στοχασμού του¹⁰⁴. Συγκεκριμένα, ο Καβάφης, όσον αφορά τα ιστορικά και μυθολογικά του ποιήματα, κάνει χρήση της καθαρεύουσας, καθώς γνωρίζει πολύ καλά τις δυνατότητες που μπορεί να του προσφέρει, όπως είναι η ειρωνική χροιά, η δημιουργία σκηνικού και η επιγραμματική απόδοση του ύφους. Ενώ, στις υπόλοιπες κατηγορίες ποιημάτων του, ο ποιητής χρησιμοποιεί τη δημοτική, η οποία είναι πιο άμεση και γνήσια στην έκφρασή της¹⁰⁵. Ο ίδιος ο Καβάφης απορρίπτει την όποια γλωσσική ακρότητα, αλλά και τον ψυχαρικό δημοτικισμό και ίσως, είναι ο πρώτος ποιητής, ο οποίος εντάσσει στην ποίησή του την καθαρεύουσα.

Εκτός από τη χρήση της γλώσσας, ο Καβάφης κατηγορήθηκε αρκετές φορές και για πεζολογία, καθώς η στιχουργική του έργου του μοιάζει προφορική και φυσική. Ωστόσο, ο ίδιος δε δέχεται να θεωρείται το ποίημα ως τραγούδι, μία αντίληψη, η οποία οδηγείται στην αποκορύφωσή της με τον Παλαμά. Αντίθετος με όλα αυτά, ο Κωνσταντίνος Καβάφης ενδιαφέρεται περισσότερο να μοιάζει η ποίησή του με πεζογραφία και ο στίχος του βρίσκεται ακριβώς στη μέση, ανάμεσα, δηλαδή, από τον ελεύθερο στίχο και τον αυστηρά έμμετρο¹⁰⁶. Επομένως, τα ποιήματα του Καβάφη «οργανώνονται ρυθμικά στη βάση του ιάμβου, που είναι ο ρυθμός της προφορικής ομιλίας, και με άνισο αριθμό συλλαβών που κυμαίνεται από 10 έως 17 μετρικές συλλαβές, σύμφωνα με τα χαρακτηριστικά του ελευθερωμένου στίχου¹⁰⁷». Αν και ο Καβάφης δεν κάνει χρήση της ομοιοκαταληξίας, ωστόσο, σε ορισμένα παλαιότερα ποιήματά του οδηγείται σε ειρωνικές ομόηχες ρίμες, τις οποίες ο ίδιος ονόμαζε ομοιολεξία¹⁰⁸. Χαρακτηριστικό παράδειγμα τέτοιου ποιήματος είναι τα «Τείχη»:

Χωρίς περίσκεψιν, χωρίς λύπην, χωρίς αιδώ
μεγάλα κ' υψηλά τριγύρω μου έκτισαν τείχη.

Και κάθομαι και απελίζομαι τώρα εδώ.
Άλλο δεν σκέπτομαι: τον νουν μου τρώγει αυτή η τύχη·

διότι πράγματα πολλά έξω να κάμω είχαν.
Α όταν έκτιζαν τα τείχη πώς να μην προσέξω.

¹⁰⁴ Δ. Δασκαλόπουλου, Μ. Στασινοπούλου, *Ο βίος και το έργο του Κ. Π. Καβάφη*, ό.π.

¹⁰⁵ Ό.π.

¹⁰⁶ *Λεξικό Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Πρόσωπα, έργα, ρεύματα, όροι*, ό.π.

¹⁰⁷ Ό.π., σ. 958.

¹⁰⁸ Χ. Παπάζογλου, *Μετρική κι αφήγηση. Για μια συστηματική μετρική και ρυθμική ανάλυση των καθαφικών ποιημάτων*, ΜΙΕΤ, Αθήνα 2012, σ. 33.

Αλλά δεν άκουσα ποτέ κρότον κτιστών ή ήχον.
Ανεπαισθήτως μ' έκλεισαν από τον κόσμον έξω.

«Γείχη¹⁰⁹»

Παρ' όλο που στα ποιήματά του ο Καβάφης διατηρεί τη μετρική οργάνωση, ωστόσο, παράλληλα, την υπονομεύει με τη χρήση των διασκελισμών, των συνιζήσεων, των χασμωδιών¹¹⁰. Όλα αυτά, όμως, οδηγούν στην εντύπωση ενός στίχου ελεύθερου, όπως ακριβώς την ίδια εντύπωση δίνει και το ποίημα «Μύρης· Αλεξάνδρεια του 340 μ.Χ.»:

Κ' εξαίφνης με κυρίευσε μια αλλόκοτη
εντύπωση. Αόριστα, αισθανόμουν
σαν νάφευγεν από κοντά μου ο Μύρης,
αισθανόμουν που ενώθη, Χριστιανός,
με τους δικούς του, και που γένομουν
ξένος εγώ ξένος πολύ, ένοιωθα κίόλα
μια αμφιβολία να με σιμόνει: μήπως κ' είχα γελασθεί
από το πάθος μου, και πάντα του ήμουν ξένος.-

«Μύρης· Αλεξάνδρεια του 340 μ.Χ.¹¹¹»

---

¹⁰⁹ Κ. Π. Καβάφης, *Ποιήματα 1897-1933*, Ίκαρος, 1984.

¹¹⁰ Χ. Παπάζογλου, *Μετρική κι αφήγηση. Για μια συστηματική μετρική και ρυθμική ανάλυση των καβαφικών ποιημάτων*, ό.π., σ. 28.

¹¹¹ Ο.π.

3.4 Η πρόσληψη του έργου του Κ. Π. Καβάφη

Για να μπορέσει κανείς να μελετήσει την πρόσληψη του Καβάφη σε όλα τα λογοτεχνικά περιοδικά, πρέπει οπωσδήποτε να τον εντάξει στα πλαίσια μίας ιστορίας των ιδεών. Συγκεκριμένα, η δηλωμένη ομοφυλοφιλία του Καβάφη, η εικόνα του συνεχούς απομονωμένου υποκειμένου του, καθώς και η απαισιόδοξη ποίησή του είναι οι τρεις βασικοί παράγοντες βάσει των οποίων μπορεί να επεξεργαστεί και να αναλυθεί η καβαφική κριτική¹¹². Η «σχιζοφρένειά» του για τη ζωή, την ανθρώπινη εξέλιξη, τον χρόνο και τον θάνατο είναι αυτή, η οποία οφείλεται για όλα. Έτσι, λοιπόν, ο τρόπος με τον οποίον η καβαφική κριτική διάβασε τον Καβάφη δεν προερχόταν από κοινωνικά φίλτρα, αλλά από ένα νέο εργαλείο της επιστήμης, το οποίο εντάσσεται δυναμικά στον Μεσοπόλεμο και δεν είναι άλλο από την ψυχανάλυση. Για τον λόγο αυτόν ο Καβάφης κριτικοποιείται, καθώς, στο μεγαλύτερο της μέρος η ίδια η κριτική τον βλέπει ως έναν ασθενή υπό εξέταση.

Ο Γρηγόριος Ξενόπουλος δημοσιεύοντας στο περιοδικά *Παναθήναια* το 1903 ένα άρθρο με τίτλο: «Ένας ποιητής¹¹³» ήταν ο πρώτος, ο οποίος αναγνώρισε την αξία του Κωνσταντίνου Καβάφη με τον τόσο ιδιαίτερο ποιητικό λόγο. Ωστόσο, αυτός ο ιδιαίτερος προσωπικός και ποιητικός λόγος του Κ. Π. Καβάφη δεν είχε βρει πριν το ιστορικό άρθρο του Γρ. Ξενόπουλου την απήχηση που θα έπρεπε. Το καβαφικό έργο θαυμάστηκε κι επικρίθηκε παράλληλα εξαιτίας του απροκάλυπτου ερωτισμού του, του πεζολογικού του ύφους, αλλά και της απουσίας του ιδεαλισμού¹¹⁴.

Η φήμη του καβαφικού έργου είχε εξαπλωθεί όχι μόνο στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου και στα αλεξανδρινά δρώμενα, αλλά και στην Ελλάδα και στα ελληνικά λογοτεχνικά περιοδικά, πολλά από τα οποία είχαν δημιουργήσει αφιερωματικά τεύχη στον Αλεξανδρινό ποιητή¹¹⁵. Όσον αφορά την Αλεξάνδρεια, εκεί έγιναν αρκετές προδρομικές, θα έλεγε κανείς, παρατηρήσεις για το σύνολο του καβαφικού έργου, κυρίως από τον Γ. Βρисиμιτζάκη¹¹⁶. Ωστόσο, το έργο του Κ. Π. Καβάφη στην Ελλάδα συνάντησε πολλές αρνητικές κριτικές, καθώς, υπήρχε ο ποιητικός του αντίποδας από τον Κωστή Παλαμά. Η φήμη του καβαφικού έργου άρχισε να αποκαθίσταται στην Ελλάδα μέσω της κριτικής.

¹¹² Γ. Π. Σαββίδης, *Βασικά θέματα της ποίησης του Καβάφη*, εκδ. Ίκαρος, Αθήνα 2004.

¹¹³ Γρ. Ξενόπουλος, «Ένας ποιητής», *Παναθήναια*, τχ. 76, 30 Νοεμβρίου 1903.

¹¹⁴ Μιχ. Πιερής (επιμ). *Εισαγωγή στην ποίηση του Κ. Π. Καβάφη. Επιλογή κριτικών κειμένων*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 1994.

¹¹⁵ Βλ. ενδεικτικά *Επιθεώρηση Τέχνης*, τχ. 108, Δεκέμβριος 1963, Αθήνα και *Νέα Εστία*, «Αφιέρωμα στον Κ. Π. Καβάφη», τχ. 872, Δεκέμβριος 1963.

¹¹⁶ Βλ. Γ. Βρисиμιτζάκης, *Το έργο του Κ. Π. Καβάφη*, επιμ., πρόλ. Γ. Π. Σαββίδης, Ίκαρος, 1985 (1975).

Συγκεκριμένα, με το αφιέρωμα του περιοδικού *Νέα Τέχνη*¹¹⁷ το 1924, τη μελέτη του Α. Δρίβα το 1921 και των Κλ. Παράσχου και Γ. Βαφόπουλου το 1924, τη διάλεξη του Τ. Άγρα το 1921 και του Αλκ. Θρύλου το 1924, ξεκίνησε η αποκατάσταση της φήμης του καβαφικού έργου στα ελληνικά λογοτεχνικά δρώμενα της εποχής.

Από το 1930 κι έπειτα τα κείμενα κριτικής, τα οποία γράφονται για τον Κωνσταντίνο Καβάφη αυξάνονται συνεχώς και είναι αυτά, τα οποία θα οδηγήσουν σε μία πιο ουσιαστική μελέτη του καβαφικού έργου. Σημαντικά από αυτά τα μελετήματα συγκεντρώνονται στο αφιέρωμα του περιοδικού *Κύκλος*¹¹⁸ το 1932, αλλά και στο περιοδικό *Νέα Εστία*¹¹⁹ του 1933, το οποίο και εκδόθηκε μετά το θάνατο του ποιητή. Την ίδια χρονική περίοδο, μετά το θάνατο, δηλαδή του ποιητή, δημοσιεύεται και η μελέτη του Τ. Μαλάνου με τίτλο *Ο ποιητής Κ. Π. Καβάφης*¹²⁰ και ακολούθησαν τα *Συμπληρωματικά Σχόλια*¹²¹ το 1934 και η *Μυθολογία της καβαφικής πολιτείας*¹²² το 1943. Αποτελεί αναμφισβήτητο γεγονός πως ο Στρατής Τσίρκας είναι αυτός, ο οποίος εισήγαγε νέες κατευθύνσεις στην καβαφική βιβλιογραφία με τη μελέτη του το 1958 με τίτλο *Ο Καβάφης και η εποχή του*¹²³. Στη συγκεκριμένη μελέτη, ο Τσίρκας αντιπαραθέτει στον ερωτικό και αισθησιακό Καβάφη τον πολιτικό¹²⁴ και κοινωνικό. Επίσης, και ο Γ. Σεφέρης¹²⁵, αλλά και ο Γ. Π. Σαββίδης¹²⁶ με το κριτικό τους έργο αύξησαν το ενδιαφέρον για το καβαφικό έργο. Από το 1970 κι έπειτα η κριτική για το καβαφικό έργο σημειώνει ταχύτατη ανάπτυξη και αρκετοί Έλληνες, αλλά και ξένοι μελετητές και κριτικοί ενδιαφέρονται για τον Κωνσταντίνο Καβάφη. Ενδεικτικά αναφέρονται οι Ξ. Κοκόλης, Γ. Δάλλας, Μιχ. Πιερής, Σ. Ιλίνσκαγια, Δ. Δασκαλόπουλος, D. Haas, R. Lavagnini, οι οποίοι δίνουν νέες αναλύσεις του καβαφικού έργου.

---

¹¹⁷ *Νέα Τέχνη*, τχ. 7-10, 1924 (φωτ. έκδ. ΕΛΙΑ).

¹¹⁸ Βλ. *Κύκλος*, 1932 και Ι. Α. Σαρεγιάννης, Ν. Κάλας, Τ. Κ. Παπατσώνης, Κ. Θ. Δημαράς, Γ. Κ. Κατσιμπάλης, Αλκ. Θρύλος & Τ. Άγρας (συλλογικό έργο), *Ο Κύκλος: Φύλλα του Λόγου και της Τέχνης*, εκδ. Οδός Πανός, Αθήνα 2013.

¹¹⁹ *Νέα Εστία*, τόμ. 14, τχ. 158, 1933.

¹²⁰ Τ. Μαλάνος, *Ο ποιητής Κ. Π. Καβάφης*, ό.π.

¹²¹ Τ. Μαλάνος, *Ο ποιητής Κ. Π. Καβάφης. Ο άνθρωπος και το έργο του*, Δίφρος, 1980.

¹²² Τ. Μαλάνος, *Άπαντα, Τόμος Δεύτερος., Ι: Η Μυθολογία της καβαφικής πολιτείας., ΙΙ: Κριτικά Δοκίμια*, Αλεξάνδρεια, 1943.

¹²³ Στρ. Τσίρκας, *Ο Καβάφης και η εποχή του*, Κέδρος, 1983.

¹²⁴ Γ. Παπαθεοδώρου & Μ. Πεχλιβάνος, «Η επινόηση του πολιτικού Καβάφη: τεκμηριώνοντας το χρονικό μιας ανάγνωσης», *Σύγχρονα Θέματα* 122-123, Δεκέμβριος 2013, 27-47:45.

¹²⁵ Γ. Σεφέρης, *Δοκίμεις. Δεύτερος Τόμος (1948-1971)*, Ίκαρος, 2003.

¹²⁶ Γ. Π. Σαββίδης, *Οι καβαφικές εκδόσεις (1891-1932). Περιγραφή και σχόλιο. Βιβλιογραφική μελέτη*, Ίκαρος, 1991 (1966). Βλ., επίσης, Γ. Π. Σαββίδης, *Μικρά καβαφικά*, 2 τόμοι, Ερμής, 1985-7. Του ίδιου: *Βασικά θέματα της ποίησης του Καβάφη. Τρία δημόσια μαθήματα. Φύση και τέχνη, έρωσ και θάνατος, παρελθόν, παρόν και μέλλον*, Ίκαρος, 1993, κ.ά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο

4.1 Καταλογογράφηση των ποιημάτων του Κ. Π. Καβάφη στην *Αλεξανδρινή Τέχνη*. Δημοσίευση των ποιημάτων στο περιοδικό και αυτόνομες εκδόσεις. «Έργα στο πρωτότυπο¹²⁷»

Στη συγκεκριμένη υποενότητα της Διπλωματικής Μεταπτυχιακής εργασίας πραγματοποιείται η καταλογογράφηση των ποιημάτων του ίδιου του Κ. Π. Καβάφη που εντοπίζονται στο περιοδικό *Αλεξανδρινή Τέχνη*. Τα ποιήματα αυτά είναι τα πρωτότυπα έργα του ίδιου του ποιητή που δημοσιεύτηκαν με την υπογραφή του ίδιου. Αξίζει στο σημείο αυτό, ωστόσο, να διευκρινιστεί ότι η καταλογογράφηση και η αποδελτίωση εκτελείται σε πρώτη φάση από τη μεταπτυχιακή ερευνήτρια και στη συνέχεια συγκρίνεται αναλογικά με τη ΒΚΔΔ¹²⁸.

Επίσης, τα ποιήματα του Κ. Π. Καβάφη, τα οποία καταλογογραφούνται στη συγκεκριμένη Διατριβή και τα οποία εντοπίστηκαν στην *Αλεξανδρινή Τέχνη* εντυπωσιάζουν πέραν του περιεχομένου τους και των νοημάτων τους και ως προς τη θέση στην οποία βρίσκονται στο περιοδικό. Συγκεκριμένα, όλα τα ποιήματα αυτά είναι τοποθετημένα στις πρώτες και αρχικές σελίδες των τευχών που βρίσκονται, όπως για παράδειγμα το πρώτο ποίημα που εντοπίζεται είναι τα «Κεριά» και το οποίο βρίσκεται στον τόμο 1, τεύχος 1, σελίδα 1. Ανάλογα, επομένως, τοποθετούνται και τα υπόλοιπα ποιήματα του Κ. Π. Καβάφη, δείχνοντας και υπογραμμίζοντας, έτσι, τη σπουδαιότητα του ίδιου του ποιητή για το συγκεκριμένο περιοδικό και την υπόληψη που αυτός κατείχε στις σελίδες του.

Τέλος, παρατηρείται ότι δεν υπάρχουν σε κάθε τεύχος δημοσιευμένα ποιήματα από τον ίδιον τον Κ. Π. Καβάφη. Ειδικότερα, δημοσιευμένα ποιήματα είναι στον τόμο 1 και τεύχη: 1, 2, 4, 6, ενώ στον ίδιο τόμο και στα τεύχη: 3, 5, 7, 8, 9, 10, 11 δεν εντοπίζεται κάποιο ποίημα δημοσιευμένο από τον ίδιον τον ποιητή. Αντίστοιχα, τα δημοσιευμένα ποιήματα του τόμου 2, εντοπίζονται μόνο στο τεύχος 4, ενώ στα τεύχη 1-3 και 5-12 δεν εντοπίζονται κάποια άλλα. Ακόμη, αναφορικά με τον τόμο 3, εκεί ο Κ. Π. Καβάφης αποτελεί και την εικονογράφηση του εξωφύλλου στο τεύχος 1, αλλά και ποιήματά του δημοσιευμένα από τον ίδιον είναι στα τεύχη: 1 και 6-7, ενώ δεν υπάρχουν αντίστοιχα στα τεύχη: 2-5 και 8-

---

¹²⁷ Δ. Δασκαλόπουλος, *Βιβλιογραφία Κ. Π. Καβάφη (1886-2000)*, Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, Θεσσαλονίκη 2003.

¹²⁸ Ο.π.

12. Επίσης, στον τόμο 4 υπάρχουν πάλι μόνο στο τεύχος 1 και καθόλου στα 2-12. Και στον τόμο 5 υπάρχουν στα τεύχη 2 και 7-8 και όχι στα 1, 3-6 και 9-12.

Ειδικότερα, εντοπίζονται τα εξής είκοσι επτά ποιήματα του Κ. Π. Καβάφη, τα οποία και καταλογογραφούνται με την εξής δομή:

Τίτλος ποιήματος

AT, τόμος/τεύχος (χρονολογία) σελίδα/-ες

[BKΔΔ, λήμμα]

Τα ποιήματα καταλογογραφούνται με δύο τρόπους: πρώτα με χρονολογική σειρά και με τη σειρά που εντοπίζονται στο περιοδικό και στη συνέχεια με αλφαβητική σειρά.

A. Χρονολογική καταλογογράφηση

1. Κεριά

AT, 1/1 (1926) 1

[BKΔΔ, A290]

2. Δέησις

AT, 1/1 (1926) 1

[BKΔΔ, A290]

3. Τείχη

AT, 1/1 (1926) 2

[BKΔΔ, A290]

4. Τα παράθυρα

AT, 1/1 (1926) 2

[BKΔΔ, A290]

5. Che fece...il gran rifiuto

AT, 1/1 (1926) 2

[BKΔΔ, A290]

6. Φωνές

AT, 1/2 (1927) 1

[BKΔΔ, A292]

7. Θερμοπύλες

AT, 1/2 (1927) 1

[BKΔΔ, A292]

8. Τρώες

AT, 1/2 (1927) 2

[BKΔΔ, A292]

9. Το πρώτο σκαλί

AT, 1/2 (1927) 3

[BKΔΔ, A292]

10. Απιστία

AT, 1/4 (1927) 14

[BKΔΔ, A300]

11. Τα άλογα του Αχιλλέως

AT, 1/6 (1927) 9

[BKΔΔ, A302]

12. Διακοπή

AT, 1/6 (1927) 9

[BKΔΔ, A302]

13. Περιμένοντας τους Βαρβάρους

AT, 2/4 (1928) 125-6

[BKΔΔ, A312]

14. Ο βασιλεύς Δημήτριος

AT, 2/4 (1928) 126

[BKΔΔ, A312]

15. Οροφέρνης

AT, 3/1 (1929) 1-3

[BKΔΔ, A328]

16. Η συνοδεία του Διονύσου

AT, 3/1 (1929) 3

[BKΔΔ, A328]

17. Ένας γέρος

AT, 3/6-7 (1929) 201

[BKΔΔ, A337]

18. Επιθυμίες

AT, 3/6-7 (1929) 202

[BKΔΔ, A337]

19. Τα βήματα

AT, 3/6-7 (1929) 202

[BKΔΔ, A337]

20. Παλαιόθεν Ελληνίς

AT, 4/1 (1930) 1

[BKΔΔ, A344]

21. Ο Δαρείος

AT, 4/1 (1930) 1-2

[BKΔΔ, A344]

22. Μύρης· Αλεξάνδρεια του 340 μ. Χ.

AT, 4/1 (1930) 3-5

[BKΔΔ, Α344]

23. Εν Σπάρτη

AT, 5/2 (1931) 41

[BKΔΔ, Α357]

24. Μεγάλη συνοδεία εξ ιερέων και λαϊκών

AT, 5/2 (1931) 42

[BKΔΔ, Α357]

25. Αιμιλιανός Μονάη, Αλεξανδρεύς, 628-655 μ. Χ.

AT, 5/2 (1931) 42-3

[BKΔΔ, Α357]

26. Προς τον Αντιόχιον Επιφανή

AT, 5/7-8 (1931) 209

[BKΔΔ, Α364]

27. Αλέξανδρος Ιανναίος, και Αλεξάνδρα

AT, 5/7-8 (1931) 209-10

[BKΔΔ, Α364]

B. Αλφαβητική καταλογογράφηση (πρώτα η ελληνική κι έπειτα η αγγλική)

1. Αιμιλιανός Μονάη, Αλεξανδρεύς, 628-655 μ. Χ.

AT, 5/2 (1931) 42-3

[BKΔΔ, A357]

2. Αλέξανδρος Ιανναίος, και Αλεξάνδρα

AT, 5/7-8 (1931) 209-10

[BKΔΔ, A364]

3. Απιστία

AT, 1/4 (1927) 14

[BKΔΔ, A300]

4. Δέησις

AT, 1/1 (1926) 1

[BKΔΔ, A290]

5. Διακοπή

AT, 1/6 (1927) 9

[BKΔΔ, A302]

6. Εν Σπάρτη

AT, 5/2 (1931) 41

[BKΔΔ, A357]

7. Ένας γέρος

AT, 3/6-7 (1929) 201

[BKΔΔ, A337]

8. Επιθυμίες

AT, 3/6-7 (1929) 202

[BKΔΔ, A337]

9. Η συνοδεία του Διονύσου

AT, 3/1 (1929) 3

[BKΔΔ, A328]

10. Θερμοπύλες

AT, 1/2 (1927) 1

[BKΔΔ, A292]

11. Κεριά

AT, 1/1 (1926) 1

[BKΔΔ, A290]

12. Μεγάλη συνοδεία εξ ιερέων και λαϊκών

AT, 5/2 (1931) 42

[BKΔΔ, A357]

13. Μύρης· Αλεξάνδρεια του 340 μ. Χ.

AT, 4/1 (1930) 3-5

[BKΔΔ, A344]

14. Ο βασιλεύς Δημήτριος

AT, 2/4 (1928) 126

[BKΔΔ, A312]

15. Ο Δαρείος

AT, 4/1 (1930) 1-2

[BKΔΔ, A344]

16. Οροφέρνης

AT, 3/1 (1929) 1-3

[BKΔΔ, A328]

17. Παλαιόθεν Ελληνίς

AT, 4/1 (1930) 1

[BKΔΔ, A344]

18. Περιμένοντας τους Βαρβάρους

AT, 2/4 (1928) 125-6

[BKΔΔ, A312]

19. Προς τον Αντιόχιον Επιφανή

AT, 5/7-8 (1931) 209

[BKΔΔ, A364]

20. Τα άλογα του Αχιλλέως

AT, 1/6 (1927) 9

[BKΔΔ, A302]

21. Τα βήματα

AT, 3/6-7 (1929) 202

[BKΔΔ, A337]

22. Τα παράθυρα

AT, 1/1 (1926) 2

[BKΔΔ, A290]

23. Τείχη

AT, 1/1 (1926) 2

[BKΔΔ, A290]

24. Το πρώτο σκαλί

AT, 1/2 (1927) 3

[BKΔΔ, A292]

25. Τρώες

AT, 1/2 (1927) 2

[BKΔΔ, A292]

26. Φωνές

AT, 1/2 (1927) 1

[BKΔΔ, A292]

27. Che fece...il gran rifiuto

AT, 1/1 (1926) 2

[BKΔΔ, A290]

4.2 Αναφορές στο έργο και στο βίο του ποιητή Κ. Π. Καβάφη. Κριτική αρθρογραφία στην *Αλεξανδρινή Τέχνη*

Η εν λόγω καταλογογράφηση βασίζεται στις αναφορές τόσο στο έργο όσο και στο βίο του Κ. Π. Καβάφη από κριτικούς της Λογοτεχνίας, οι οποίοι έγραψαν κριτική αρθρογραφία αναφορικά με τον ποιητή. Ειδικότερα, οι αναφορές και οι μελέτες αυτές, οι οποίες και εντοπίζονται στην *Αλεξανδρινή Τέχνη* καταλογογραφούνται με χρονολογική σειρά και όπως εντοπίζονται μέσα στο περιοδικό. Επιπρόσθετα, αξίζει να υπογραμμιστεί πως, αφού γίνει η παραπομπή των μελετών αυτών, στη συνέχεια δίνεται μία σύντομη περίληψή τους και οι λέξεις-κλειδιά τους. Τέλος, η καταλογογράφηση δίνεται με την εξής μορφή:

Όνομα και επώνυμο αρθρογράφου, «τίτλος άρθρου/μελέτης/κριτικής» ή «Στήλη του περιοδικού»

AT, τόμος/τεύχος (χρονολογία) σελίδα/-ες

[BKΔΔ, λήμμα]

Σχόλιο/Περίληψη του άρθρου

Λέξεις-κλειδιά

Επομένως, γίνεται η ταυτοποίηση τους τόσο στην *Αλεξανδρινή Τέχνη* όσο και στη *Βιβλιογραφία Καβάφη* του Δ. Δασκαλόπουλου.

Χρονολογική καταλογογράφηση:

1926

Α. Γ. Συμεωνίδης, «Γύρω από μια συνέντευξη»

AT, 1/1 (1926) 14-7

[BKΔΔ, Δ288.15]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου¹²⁹: γίνεται αναφορά στις θέσεις του Κ. Παλαμά για τον Κ. Π. Καβάφη, τον οποίον και δε χαρακτηρίζει και με τα καλύτερα λόγια. Η *Αλεξανδρινή Τέχνη* θεωρεί ότι «είναι απίστευτον ότι ο κ. Παλαμάς ωμίλησεν προς ένα απλούν επισκέπτην, με τόσης ανεπιφύλακτον ελευθεροστομίαν διά τον κ. Καβάφη¹³⁰».

Λέξεις-κλειδιά: ελευθεροστομία Παλαμά, κακολογία Καβάφη

Ανωνύμως στη στήλη «Σημειώματα»

AT, 1/1 (1926) 21

[ΒΚΔΔ, Δ301]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: γίνεται αναφορά στην παρασημοφόρηση του Κ. Π. Καβάφη εκ μέρους της Ελληνικής Πολιτείας. Συγκεκριμένα, η ίδια έπειτα από εκλογή απένειμε στον Καβάφη τον Φοίνικά της αναφέροντας ότι: «Παίρνοντάς το για σύμβολο της άφθαρτης αξίας του ποιητή, διαδηλώνουμε σ' αυτόν την βαθειά εκτίμηση και τον αμείωτο σεβασμό που τρέφομε στο έργο του».

Λέξεις-κλειδιά: βραβείο Φοίνικας, Ελληνική Πολιτεία, παρασημοφόρηση

Ανωνύμως στη στήλη «Σημειώματα»

AT, 1/1 (1926) 23-4

[ΒΚΔΔ, Δ302]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: αναδημοσιεύεται απόσπασμα από τη μελέτη του Αναστ. Ν. Φράγκου από την *Ελευθερία*¹³¹, όπου εντοπίζονται εγκωμιαστικά σχόλια για τον Κ. Π. Καβάφη¹³².

---

¹²⁹ Στο ΒΚΔΔ στο αντίστοιχο λήμμα αναφέρεται ότι: «Σχολιάζεται η συνέντευξη και παρατίθενται αποσπάσματα από σχετικά δημοσιεύματα του αιγυπτιακού Τύπου, ορισμένα από τα οποία είναι άγνωστα άλλοθεν: Ν. Γριμάλδης, *Ταχυδρόμος*, 20 Οκτ. 1926· Ρίκα Σεγκοπούλου, *Ισις* (23 Οκτ. 1926)».

¹³⁰ *Αλεξανδρινή Τέχνη*, 1/1 (1926) 17.

¹³¹ Εφημερίδα, η οποία εκδιδόταν στη Λάρισα. Επίσης, το ίδιο απόσπασμα εντοπίζεται και στα «Κριτικά σημειώματα των έργων: Καβάφη, Παλαμά, Νικολαΐδη, Βουτυρά». Επιμέλεια «Νέα Τέχνη», 1927.

¹³² Τέτοια εγκωμιαστικά σχόλια για τον Κ. Π. Καβάφη είναι τα εξής: «[...] αν και ξεύρη 4 ξένες γλώσσες, αν και πέρασε ένα μεγάλο κομμάτι της παιδικής ηλικίας του στην Αγγλία, [...] εν τούτοις, χωρίς τυμβωρυχίες κι

Λέξεις-κλειδιά: Ν. Φράγκος, εγκωμιασμός Κ. Π. Καβάφη, «πολίτης εις των ιδεών την πόλιν»

Ανωνύμως στη στήλη «Σημειώματα»

AT, 1/1 (1926) 24-7

[ΒΚΔΔ, Δ288.16]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: Αναδημοσιεύονται αποσπάσματα από τα: Κλ. Παράσχος, «Επί της συνεντεύξεως Παλαμά. Για τον ποιητή Καβάφη, *Ισις* Αλεξάνδρειας (6 Νοεμβρ. 1926¹³³) και «Επί της συνεντεύξεως Παλαμά» και «Αι γνώμαι των Αθηναίων λογίων», *Ισις* Αλεξάνδρειας (13 Νοεμβρ. 1926¹³⁴)

Λέξεις-κλειδιά: Κλέων Παράσχος, νεοελληνικά έργα Κ. Π. Καβάφη

1927

Γ. Βρισμιτζάκης, «Φιλολογικές σελίδες»

AT, 1/2 (1927) 14-5

[ΒΚΔΔ, 315]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: γίνονται νύξεις και αναφορές στην καβαφική ειρωνεία, η οποία «μοιάζει σαν μία ειρωνική, εκ των προτέρων, απάντηση σε κριτικές –σε όλες σχεδόν τις κριτικές- που έχουν γίνει ίσαμε τώρα του ποιητού», καθώς και για τη γλώσσα του Κ. Π. Καβάφη

Λέξεις-κλειδιά: εκ των προτέρων χρήση καβαφικής ειρωνείας, γλώσσα Καβάφη, κριτική

αλλαγαμους δεν μας έβγαλε καμία imitation απ' αυτές τις φιλολογίες, γιατί είναι «με το δικαίωμα του πολίτη εις των ιδεών την πόλιν», *AT*, 1/1 (1926) 23-4.

¹³³ Το ίδιο ξανατυπώνεται και στις *Επιστολές*, 164, σύμφωνα με την ΒΚΔΔ, Δ288.10.

¹³⁴ Το ίδιο ξανατυπώνεται και στις *Επιστολές*, 164-5, σύμφωνα με την ΒΚΔΔ, Δ288.11.

Ανωνύμως στη στήλη «Σημειώματα»

AT, 1/2 (1927) 23

[BKΔΔ, Δ316]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι: «Μεταξύ των μελών της Επιτροπής που σχημάτισαν τα Messages d' Orient για να υποδεχθεί τον Ραμπιντρανάθ Ταγκόρ, με απορία είδαμε να λείπει το όνομα του Καβάφη. Σε πολλούς, μα πάρα πολλούς, το πράγμα έκανε κάκιστη εντύπωση. Ο μεγάλος Έλλην ποιητής ήταν ο ενδεδειγμένος για τη δεξίωση του μεγάλου Ινδού ποιητή. Πολύ αλλόκοτη παράλειψη των Messages d' Orient». Η άσχημη εντύπωση του περιοδικού για την παράλειψη του ονόματος του Κ. Π. Καβάφη είναι το χαρακτηριστικό αυτού του άρθρου.

Λέξεις-κλειδιά: Messages d' Orient, Ινδός ποιητής, παράλειψη για Καβάφη

Ανωνύμως στη στήλη «Σημειώματα»

AT, 1/2 (1927) 24

[BKΔΔ, Δ317]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: σχολιάζεται και ερμηνεύεται ως ανακριβής η πληροφορία, την οποία δίνει ο Λουκάς Χριστοφορίδης ότι, δηλαδή, ο Καβάφης είχε δηλώσει στην εφημερίδα *Ταχυδρόμος* ότι «ο Παλαμάς είναι κατώτερος ποιητής». Για να υποστηριχθεί η ανακρίβεια αυτών των στοιχείων δίνονται παλαιότερες δημοσιεύσεις των Στέφ. Πάργα, Α. Γ. Συμεωνίδη και Ρ. Σεγκοπούλου.

Λέξεις-κλειδιά: Λουκάς Χριστοφορίδης, *Ταχυδρόμος*, καβαφικά σχόλια για Παλαμά

Ανωνύμως στη στήλη «Σημειώματα»

AT, 1/2 (1927) 25

[BKΔΔ, Δ297.1]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: σχολιάζεται σε ειρωνικό και επικριτικό ύφος η επιστολή¹³⁵ του Τ. Μαλάνου για τον Κ. Π. Καβάφη και παρατίθενται και η απάντηση του Η. Γκανούλη. Αν και ο Μαλάνος σε αυτή του την επιστολή υπογραμμίζει ότι δεν έχει γράψει ποτέ του «εχθρικό άρθρο εναντίον του έργου του κ. Καβάφη. Το μόνο που έχω γράψει είναι μερικά άρθρα εναντίον της πολιτικής του ως δασκάλου», ωστόσο, ο ίδιος χαρακτηρίζεται από την *Αλεξανδρινή Τέχνη* ως «αερολόγος». Ο Ηλίας Γκανούλης επιτίθεται φραστικά προς τον Μαλάνο ρωτώντας τον εάν θέλει ως «έγκριτος κριτικός» να γίνει «pater familias» των κουτών, οι οποίοι θεωρούν ότι οι νέοι διαφθείρονται από το καβαφικό έργο.

Λέξεις-κλειδιά: Τ. Μαλάνος, Ηλ. Γκανούλης, επιστολή κατά του Καβάφη, διαφθορά από καβαφικό έργο

Ρίκα Σεγκοπούλου, «Στον μεγάλο ποιητή Καβάφη»

AT, 1/3 (1927) 4

[ΒΚΔΔ, Δ321]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: πρόκειται για ποίημα αφιερωμένο στον ποιητή Κ. Π. Καβάφη

Λέξεις-κλειδιά: ποίημα-αφιέρωση, Σεγκοπούλου, Καβάφη

Γ. Βρισμιτζάκης, «Η τεχνική του Καβάφη»

AT, 1/3 (1927) 13-5

[ΒΚΔΔ, Δ322 και Δ2148]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: αναφέρεται η έλλειψη στην μέχρι τότε έρευνα της μελέτης της τεχνικής του Καβάφη, η οποία «αναγκαστικώς θα γίνει μία μέρα». Η προφητική αυτή αναφορά του Βρισμιτζάκη γίνεται για να διασαφηνιστεί το «πώς» και το «γιατί» του ποιητή. Διερωτάται –αν και ο ίδιος δεν αμφιβάλλει- το πώς και το εάν ο Καβάφης έγινε «maitre» στο είδος του, απαντώντας παράλληλα πώς «η θέση του Καβάφη μέσα στην ελληνική ποίηση είναι εκείνη του Αρχιλόχου στην αρχαιότητα». Τέλος, εξηγεί τους λόγους κατά τον ίδιον που

---

¹³⁵ Τ. Μαλάνος, «Ένα γράμμα», *Ισις Αλεξάνδρειας*, (27 Νοεμβρ. 1926).

ο Καβάφης αποφάσισε να εντάξει στην ποίησή του το ιαμβικό μέτρο και την τεχνική, όπως σημεία στίξης.

Λέξεις-κλειδιά: Καβάφης «maitre», ίαμβος, τεχνική

Α. Γ. Συμεωνίδης, «Πάνω σε μία ξένη γνώμη για τον Καβάφη»

AT, 1/3 (1927) 20-2

[ΒΚΔΔ, Δ305.2]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: γίνεται αναφορά στον Jean Sebastien, έναν «από τους επιφανέστερους γαλλόφωνους λόγιους της Αιγύπτου» και το άρθρο του ίδιου για τον Κ. Π. Καβάφη στο περιοδικό *Magazine Egyptienne*¹³⁶, όπου αναφέρεται πως ο Καβάφης ήταν πάντα ένας λογοτέχνης, ο οποίος ποτέ δεν αυτοπροβαλλόταν, καθώς «είχε εμπιστοσύνη στο έργο του, μα προπάντα το αγαπούσε». Επίσης, χαρακτηριστικά αναφέρει πως ο Καβάφης «έγινε γνωστός στο διανοούμενο ελληνικό κόσμο από τα διάφορα περιοδικά» της εποχής του. Τέλος, παρομοιάζει τον Καβάφη με τον Γκαίτε και τον Δάντη παρουσιάζοντας ο ίδιος ο ποιητής «στα ιστορικά του ποιήματα [...] την πιο τραγική ανατομή της ανθρώπινης ψυχοσύνθεσης».

Λέξεις-κλειδιά: Jean Sebastien, άρθρο *Magazine Egyptienne*, Γκαίτε, Δάντης

Ανωνύμως στη στήλη «Βιβλιοκρισίες»

AT, 1/4 (1927) 24

[ΒΚΔΔ, Δ339.2]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: αναφέρονται τα «κριτικά σημειώματα¹³⁷» του Α. Ν. Φράγκου στα έργα γνωστών Ελλήνων λογοτεχνών, μεταξύ αυτών και ο Καβάφης, ο Παλαμάς, ο Βουτυράς και ο Νικολαΐδης. Επίσης, γίνεται αναφορά και στο γράμμα που έστειλε ο Κ. Π. Καβάφης στον Α. Ν. Φράγκο, αλλά και στο εκλεπτυσμένο γούστο του τελευταίου.

---

¹³⁶ Jean Sebastien, *Magazine Egyptienne*, 4/ 12/1926.

¹³⁷ Τα «κριτικά σημειώματα» για το καθαφικό έργο είναι τέσσερα στον αριθμό και βρίσκονται δημοσιευμένα στο περιοδικό *Νέα Τέχνη* (Αθήνα, 1927).

Λέξεις-κλειδιά: αλληλογραφία Καβάφη, Α. Ν. Φράγκος

Ανωνύμως στη στήλη «Σημειώματα»

AT, 1/4 (1927) 26

[BKΔΔ, Δ305.1]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: αναφέρεται σε αναδημοσίευση του άρθρου του J. Sébastien στο γαλλόφωνο περιοδικό του Καΐρου *Magazine Egyptien*¹³⁸.

Λέξεις-κλειδιά: γαλλόφωνο κριτικός, Jean Sébastien

Ανωνύμως στη στήλη «Σημειώματα»

AT, 1/4 (1927) 27

[BKΔΔ, Δ266.5]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: γίνεται αναφορά στον Γ. Βρισμιτζάκη και στο πως αυτός «εργάζεται πάνω στο έργο του Καβάφη». Ανακαλύπτονται, σύμφωνα με το περιοδικό, μέσω αυτού, οι «αξίες που περιέχει το έργο του Καβάφη».

Λέξεις-κλειδιά: αξίες καθαφικού έργου, Γ. Βρισμιτζάκης

Άλκης Θρύλος στη στήλη «Σημειώματα» και ειδικότερα στο *Αναγέννηση Αθήνας* 1/4 (Δεκ. 1926), 246¹³⁹

AT, 1/4 (1927) 27-8

---

¹³⁸ «Στο εβδομαδιαίο γαλλικό περιοδικό του Καΐρου *Magazine Egyptien* της 11 Δεκεμβρίου εφάνηκε ένα ωραίο άρθρο του κ. Jean Sébastien για τον ποιητή Καβάφη. Ο κ. Sébastien είναι ένας από τους επιφανέστερους γαλλόφωνους λογίους της Αιγύπτου. Το άρθρο του αυτό έκαμε εντύπωση στο γαλλόφωνο κοινό και αναδημοσιεύτηκε στη μεγάλη εφημερίδα *Bourse Egyptien* της 16 Δεκεμβρίου. Στο ερχόμενο τεύχος θα ασχοληθούμε ευρύτερα με την εργασία αυτή του κ. Sébastien για το έργο του Έλληνα ποιητή», αναφερόμενοι, φυσικά, στον ποιητικό έργο του Κ. Π. Καβάφη και στις καλές κριτικές που δέχεται από συναδέλφους και κριτικούς του εξωτερικού.

¹³⁹ Στο Γ. Βρισμιτζάκης, *Οι κύκλοι της κολάσεως του Δάντη στην ποίηση του Καβάφη*. 1926. «Γράμματα». Αλεξάνδρεια.

[BKΔΔ, Δ291.1 και 312.1]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: σχολιάζονται από τον Άλκη Θρύλο οι παρατηρήσεις και η κριτική δύο καβαφικών έργων: «Η Πολιτική του Καβάφη» και «Οι Κύκλοι της κολάσεως του Δάντη στην Ποίηση του Καβάφη». Ωστόσο, το περιοδικό δηλώνει ανοιχτά πως «δε συμφωνούμε στις παρατηρήσεις του Άλκη Θρύλου για τον Βρισιμιτζάκη» και την κριτική του.

Λέξεις-κλειδιά: κριτική Βρισιμιτζάκη, καβαφικά έργα, Άλκη Θρύλος, Γ. Βρισιμιτζάκης

Ανωνύμως στη στήλη «Σημειώματα»

AT, 1/4 (1927) 28

[BKΔΔ, Δ312.1]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: αναφέρεται στην *Semaine Egyptienne*, όπου «ο Π. Σ. έχει ιδιαίτερα προτίμηση για τα ηδονικά ποιήματα του Καβάφη» παραθέτοντας μεταφράσεις στα γαλλικά των ποιημάτων: «Μέρες του 1903», «Μια Νύχτα», «Στου Καφενείου την Είσοδο» και «Ομνύει».

Λέξεις-κλειδιά: *Semaine Egyptienne*, Π. Σ., γαλλική μετάφραση καβαφικού έργου

Ανωνύμως στη στήλη «Σημειώματα»

AT, 1/5 (1927) 25-8

[BKΔΔ, Δ325.1]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: διατυπώνονται ειρωνικά σχόλια, καθώς ανασκευάζεται το μελέτημα του Roussel στο περιοδικό *Libre*¹⁴⁰ για το ποίημα του Κ. Π. Καβάφη «Τέμεθος Αντιοχεύς· 400 Μ. Χ.». Τονίζεται από την *Αλεξανδρινή Τέχνη* ότι ο Roussel «είναι ακατάλληλος να κρίνει την Καβαφική ποίηση», καθώς αυτός είναι «βιαστικός κι απρόσεχτος».

Λέξεις-κλειδιά: Roussel, «Τέμεθος Αντιοχεύς· 400 Μ. Χ.», ακατάλληλη καβαφική κριτική

---

¹⁴⁰ *Libre*, Φεβρουάριος-Μάρτιος 1927.

Ανωνύμως στη στήλη «Σημειώματα»

AT, 1/5 (1927) 29

[BKΔΔ, Δ319.1]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: Ευμενή σχόλια του Άλκη Θρύλου για τον Καβάφη, τον οποίον προτείνει ως «διεθνή» ποιητή της Ελλάδας στο περιοδικό *Ελεύθερο Λόγο*¹⁴¹.

Λέξεις-κλειδιά: Άλκης Θρύλος, Καβάφης-διεθνής ποιητής

Ανωνύμως στη στήλη «Σημειώματα»

AT, 1/5 (1927) 30

[BKΔΔ, Δ338]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: το περιοδικό για ακόμη μία φορά υπερασπίζεται τον Κ. Καβάφη έναντι του Τ. Μαλάνου αναφερόμενο πως «το να λέγεται ότι μετά τον Καβάφη έρχεται αμέσως ο Τ. Μαλάνος είναι αστειότητα» και συνεχίζει υπογραμμίζοντας πως «μετά τον Καβάφη έρχονται ο Νομικός, ο Λεοντής, ο Βρισιμιτζάκης, ο Κ. Ν. Κωνσταντινίδης, ο Περίδης, η Ρίκα Σεγκοπούλου, ο Κιτρόπουλος, ο Μάγνης, ο Πόλυς Μοδινός και άλλοι. Τα ονόματα αυτά τα εγράψαμεν όπως ήλθαν στη μνήμη μας: όχι σαν κατάταξη. Το μόνο στοιχείο κατάταξης που έχουν είναι η προτεραιότητα από τον κ. Μαλάνο».

Λέξεις-κλειδιά: σχόλια *AT*, προτεραιότητα Καβάφη-Μαλάνου

Ανωνύμως στη στήλη «Σημειώματα»

AT, 1/6 (1927) 38

[BKΔΔ, Δ325.3]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: η *Αλεξανδρινή Τέχνη* υποστηρίζει τον ποιητή Κ. Π. Καβάφη, καθώς ο ίδιος «κακοηθέστατα» έχει εκτεθεί από το περιοδικό *Σημειώματα* λέγοντας πως «το σημείωμα του τελευταίου μας τεύχους σχετικά με τον κ. Roussel...είναι ένα κακοηθέστατο

---

¹⁴¹ *Ελεύθερος Λόγος*, (15 Φεβρουαρίου 1927). Επίσης, και στην *Αναγέννηση* (Δεκεμβρίου 1927) υπάρχουν διατυπωμένα σχόλια του Άλκη Θρύλου με την αντίστοιχη άποψη περί «διεθνισμού» του Κ. Π. Καβάφη.

ψεύδος ότι το έγραψε ο κ. Καβάφης. Επαναλαμβάνουμε ότι: το έντυπο που εκδίδει ο κ. Πάργας ψεύδεται κακοηθέστατα. Το σημειώμά μας αυτό γράφτηκε, όπως και όλα τα σημειώματά μας, από την Σύνταξη του περιοδικού μας, με την οποία ο κ. Καβάφης δεν έχει σχέση». Προσπαθεί, επομένως, το περιοδικό να προφυλάξει το όνομα και την υπόληψη του ποιητή, κατηγορώντας δριμύτατα τον Πάργα για το μεγάλο του λάθος να εμπλέξει στα σημειώματα τον Καβάφη.

Λέξεις-κλειδιά: περιοδικό *Σημειώματα*, Πάργας, κακοηθέστατο ψεύδος για Καβάφη

Ανωνύμως στη στήλη «Σημειώματα»

AT, 1/6 (1927) 37-40

[ΒΚΔΔ, Δ331.1 και Δ343]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: το περιοδικό επιτίθεται βίαια και οξύτατα εναντίον του Μαλάνου για το άρθρο του στο περιοδικό *Σημειώματα* με τίτλο «Κρίσεις και συμπεράσματα. Το τελευταίο ποίημα του Κ. Π. Καβάφη¹⁴²», όπου και σχολιάζεται δυσμενώς από τον ίδιον το ποίημα του Κ. Π. Καβάφη «Μέρες του 1896». Επίσης, δίνεται διεξοδικά η σχέση των Καβάφη-Μαλάνο και ανασκευάζονται τα δημοσιεύματα του τελευταίου.

Λέξεις-κλειδιά: Μαλάνος, «Μέρες του 1896», *Σημειώματα*, βίαιη λεκτική επίθεση, σχέση Καβάφη- Μαλάνου

Ρ. Σ[εγκοπούλου], «Συζήτηση»

AT, 1/7 (1927) 14-6

[ΒΚΔΔ, Δ340.1]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: συζητείται και σχολιάζεται η γνώμη περί διαφόρων θεμάτων αναφορικά με τη λογοτεχνική παραγωγή της Αιγύπτου και μόνο στην τελευταία παράγραφο του άρθρου γίνεται αναφορά αποκλειστικά και μόνο στον Κ. Π. Καβάφη, τον οποίο η αρθρογράφος και υπερασπίζεται σθεναρά.

---

¹⁴² Τ. Μαλάνος, «Κρίσεις και συμπεράσματα. Το τελευταίο ποίημα του Κ. Π. Καβάφη», *Σημειώματα* 1 (15 Απρ. 1927) 7.

Λέξεις-κλειδιά: Σεγκοπούλου, Λογοτεχνία Αιγύπτου, υπεράσπιση Καβάφη

Ανωνύμως στη στήλη «Σημειώματα»

AT, 1/7 (1927) 26-7

[BKΔΔ, Δ333.Ι]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: αποτελεί ένα εγκωμιαστικό σχόλια για τον ποιητή Κ. Π. Καβάφη, όπου και παρατίθενται και μέρη από το άρθρο του Ν. Καζαντζάκη σχετικά με το καβαφικό πορτρέτο.

Λέξεις-κλειδιά: εγκωμιαστικό σχόλιο Καβάφη, Ν. Καζαντζάκης, καβαφικό πορτρέτο

Νικόλας Φύλλας, «Είπες»

AT, 1/8 (1927) 3

[BKΔΔ, Δ346]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: Το ποίημα με τίτλο «Είπες» του Νικόλα Φύλλα είναι αφιερωμένο στον Κ. Π. Καβάφη, όπως γίνεται αντιληπτό και από την αφιέρωσή του «ΣΤΟ ΜΕΓΑΛΟ ΠΟΙΗΤΗ Κ. Π. ΚΑΒΑΦΗ», η οποία και είναι κεφαλαιογράμματη, πιθανώς για λόγους έμφασης.

Λέξεις-κλειδιά: ποιητικό αφιέρωμα, Κ. Π. Καβάφης, Νικόλας Φύλλας

Γ. Βρισμιτζάκης, «Προπολεμικοί περίπατοι. Ι. 1914»

AT, 1/8 (1927) 10-2

[BKΔΔ, Δ347]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: γίνεται αναφορά στον Καβάφη και την ποίησή του υπογραμμίζοντας πως «όσοι, στην Αλεξάνδρεια, δεν ε γνώρισαν τον Καβάφη εκείνων τον χρόνων [...] δεν ε γνώρισαν τον αληθινό Καβάφη», εννοώντας τον προπολέμικό Καβάφη.

Λέξεις-κλειδιά: προπολεμική ποίηση, Αλεξάνδρεια, αληθινός Καβάφης, Βρισιμιτζάκης

Ανωνύμως στη στήλη «Σημειώματα»

AT, 1/8 (1927) 39-40

[BKΔΔ, Δ341.2]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: το περιοδικό επιτίθεται εναντίον του Γ. Χριστοδούλου και παραθέτει τα σχετικά επικριτικά σχόλια, τα οποία βρέθηκαν στον αλεξανδρινό Τύπο.

Λέξεις-κλειδιά: αλεξανδρινός Τύπος, Γ. Χριστοδούλου, επικριτική κριτική

Ανωνύμως στη στήλη «Σημειώματα»

AT, 1/9 (1927) 37-9

[BKΔΔ, Δ339.5]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: η σημείωση απαντά αποκρούοντας έντονα την άποψη ότι ο Καβάφης έχει επηρεαστεί από άλλους ποιητές κατά τη διάρκεια της ποιητικής και λογοτεχνικής του πορείας¹⁴³. Τέλος, παρομοιάζεται στην ποίησή του ο Άγγλος ποιητής Sigfried Sassoon με τον Κ. Π. Καβάφη.

Λέξεις-κλειδιά: επιρροή Καβάφη, Δ. Ε. Ευαγγέλου, Sigfried Sassoon

Γ. Βρισιμιτζάκης, «Προπολεμικοί περίπατοι (II). Η φιλοσοφία της ζωής»

AT, 1/10 (1927) 37-9

[BKΔΔ, Δ351]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: ειδικότερα στην τελευταία παράγραφο γίνεται αναφορά στο ποίημα του Κ. Π. Καβάφη με τίτλο: «Ο Δαρείος», σχολιάζοντας προηγουμένως τη φιλοσοφία και τη φύση της ζωής.

---

¹⁴³ Και ειδικότερα απαντώντας στο Δ. Ε. Ευαγγέλου, *Αργώ Αλεξάνδρειας* 3/2 (Ιούν. 1927) 206-8.

Λέξεις-κλειδιά: «Ο Δαρείος», φιλοσοφία ζωής, Γ. Βρισιμιτζάκης

Ανωνύμως στη στήλη «Σημειώματα»

AT, 1/10 (1927) 52

[BKΔΔ, Δ345.1]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: το περιοδικό επικρίνει την κακώς κείμενη διατύπωση και άποψη του περιοδικού *Νείλος*¹⁴⁴ αναφορικά με το καβαφικό έργο και την παρωδία καβαφικού ποιήματος υπογραμμίζοντας τα εξής: «Όσο ασήμαντος κι αν είναι ο «Νείλος» και συνηθισμένος να παραβλέπονται οι επιθέσεις του, γιατί δεν λογαριάζεται ως όργανο σοβαρό, υπάρχουν όμως όρια που πρέπει και τα ασήμαντα φύλλα να μην υπερβαίνουν [...] Διαμαρτυρόμαστε απλούστατα για τον αναίσχυντο διασυρμό της προσωπικότητάς του [του Καβάφη] που έγινε στον «Νείλο». Το εβδομαδιαίο περιοδικό «Οθόνη», στο φύλλο του της 20 Αυγούστου, διαμαρτυρήθηκε έντονα πάνω στο ζήτημα και καυτηρίασε το άπρεπο δημοσίευμα του «Νείλου». Επίσης, το περιοδικό «Ισις» (20 Αυγούστου) έψεξε την επίθεση του παρεκτραπέντος Καϊρινού εντύπου».

Λέξεις-κλειδιά: *Νείλος*, *Οθόνη*, *Ισις*, διαμαρτυρία και υπεράσπιση Καβάφη

Ανωνύμως στη στήλη «Σημειώματα»

AT, 1/11 (1927) 47-8

[BKΔΔ, Δ350.2]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: ανασκευάζει την άποψη ότι ο Κ. Π. Καβάφης επαναλαμβάνεται στα έργα του, άποψη που συζητήθηκε από τον Τ. Μαλάνο και Κλ. Παράσχο.

Λέξεις-κλειδιά: Τ. Μαλάνος, Κλ. Παράσχος, επαναλαμβανόμενος Καβάφης

---

¹⁴⁴ *Νείλος* Καϊριού (31 Ιουλ. 1927), [παρωδία καβαφικού ποιήματος]

Παναγιώτης Βρισμιτζάκης, «Σφίγγες»

AT, 1/12 (1927) 5

[BKΔΔ, Δ357]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: πρόκειται για ποίημα του Παν. Βρισμιτζάκη αναφορικά με τον Κ. Π. Καβάφη, στον οποίον και το αφιερώνει με κεφαλαιογράμματα «ΑΦΙΕΡΩΜΕΝΟ ΣΤΟΝ ΠΟΙΗΤΗ Κ. Π. ΚΑΒΑΦΗ»

Λέξεις-κλειδιά: Παναγιώτης Βρισμιτζάκης, ποίημα-αφιέρωση

Ανωνύμως στη στήλη «Σημειώματα»

AT, 1/12 (1927) 39-40

[BKΔΔ, Δ355.1]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: το περιοδικό επιτίθεται κατά του Ευαγγέλου, ο οποίος είχε γράψει προηγουμένως ένα επικριτικό άρθρο¹⁴⁵ για τον Κ. Π. Καβάφη. Το περιοδικό χαρακτηρίζει τον Ευαγγέλου ως «αθώο», ο οποίος είναι ανίδεος του καβαφικού έργου και κριτικής.

Λέξεις-κλειδιά: επικριτικό άρθρο, Ευαγγέλου, καβαφικό έργο

Γ. Α. Σαρεγιάννης, «Σχόλια στο καβαφικό ποίημα «Νέοι της Σιδώνας (400 μ.Χ.)»»

AT, 2/1 (1927) 21-4

[BKΔΔ, Δ358]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: αναλύει, ερμηνεύει και επεξεργάζεται το ποίημα του Κ. Π. Καβάφη με τίτλο: «Νέοι της Σιδώνας (400 μ.Χ.)», μένοντας ιδιαίτερα στο 400 μ.Χ.

Λέξεις-κλειδιά: 400 μ.Χ., ανάλυση καβαφικού ποιήματος, Γ. Α. Σαρεγιάννης

---

¹⁴⁵ Δ. Ε. Ευαγγέλου, *Ίσις Αλεξάνδρειας* (29 Οκτ. 1927), γράφει ένα επικριτικό άρθρο για τον Κ. Π. Καβάφη.

1928

Ανωνύμως στη στήλη «Σημειώματα»

AT, 2/2 (1928) 83-4

[ΒΚΔΔ, Δ356]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: το περιοδικό σχολιάζει επαινώντας τον Κλ. Παράσχο¹⁴⁶ και την κριτική του περί Καβάφη αναφορικά με το άρθρο του «Ο έρωσ στην ποίηση του Καβάφη¹⁴⁷».

Λέξεις-κλειδιά: Κλέων Παράσχος, καβαφική κριτική, έπαινοι του περιοδικού

Γ. Βρισμιτζάκης, «Αλεξανδρινοί φίλοι του Καβάφη στο Παρίσι»

AT, 2/4 (1928) 163-4

[ΒΚΔΔ, Δ365]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: αναφέρεται πως το έργο του Κ. Π. Καβάφη ειδικά όσον αφορά τους Αλεξανδρινούς ποιητές, οι οποίοι βρίσκονται στο εξωτερικό είναι «στοιχείον ενώσεως ψυχικής και πνευματικής. Παράλληλα, το έργο αυτό αποτελεί τόσο μέσο ψυχαγωγίας όσο και ενημέρωσης.

Λέξεις-κλειδιά: Γ. Βρισμιτζάκης, ευνοϊκή κριτική, ενωτικό στοιχείο το καβαφικό έργο, μέσο ψυχαγωγίας

Ανωνύμως στη στήλη «Σημειώματα»

AT, 2/4 (1928) 164

[ΒΚΔΔ, Δ366]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: κρίνεται αρνητικά ο Κ. Βελμύρας, ο οποίος γράφει στο περιοδικό *Οθόνη*¹⁴⁸ ότι ο Κ. Π. Καβάφης «σφετερίζεται τον τίτλο του ποιητή». Σε αυτό απαντάει η *Αλεξανδρινή Τέχνη* αναφέροντας πως αυτή του η δήλωση είναι «ανοησία».

---

¹⁴⁶ Κλ. Παράσχος, «Έρωσ στην ποίηση του Καβάφη», *Περιοδικόν Μεγάλης Ελληνικής Εγκυκλοπαίδειας*, (20 Νοεμβε. 1927) 7.

¹⁴⁷ ό.π.

Λέξεις-κλειδιά: Κ. Βελμύρας, περ. *Οθόνη*, αρνητική κριτική

Ανωνύμως στη στήλη «Βιβλιοκρισίες»

AT, 2/5 (1928) 193-4

[BKΔΔ, Δ370]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: εγκωμιαστική βιβλιοκριτική για το καβαφικό έργο του Γ. Βρισιμιτζάκη.

Λέξεις-κλειδιά: Γ. Βρισιμιτζάκης, βιβλιοκρισίες

Γ. Α. Σαρεγιάννης, «Σχόλια στο ποίημα του Καβάφη «Υπέρ της Αχαϊκής Συμπολιτείας πολεμήσαντες»

AT, 2/6 (1928) 206-10

[BKΔΔ, Δ383]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: σχολιάζεται¹⁴⁹ από τον Γ. Α. Σαρεγιάννη το συγκεκριμένο ποίημα του Κ. Π. Καβάφη, εμμένοντας στις χρονολογίες που κάνει χρήση, υπογραμμίζοντας παράλληλα ότι «στον Καβάφη δεν υπάρχει τίποτε το απομονωμένο και τυχαίο».

Λέξεις-κλειδιά: σχολιασμός καβαφικού ποιήματος, ανάπτυξη, επεξήγηση, Γ. Α. Σαρεγιάννης

Σταύρος Καρακάσης, κριτική στο Ν. Καζαντζάκης, *Ταξιδεύοντας*, εκδ. Σεράπειον, Αλεξάνδρεια 1927, 169-172

AT, 2/6 (1928) 215-8

[BKΔΔ, Δ233.α]

---

¹⁴⁸ *Οθόνη*, 4 Φεβρουαρίου 1928.

¹⁴⁹ Ξανατυπώνεται στο *Αφιέρωμα της Επιθεώρησης Τέχνης*.

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: αποτελεί την πρώτη αλεξανδρινή έκδοση, όπου και γίνεται εκτενής αναφορά στο καβαφικό πορτρέτο, όπως ακριβώς σκιαγραφείται από τον Ν. Καζαντζάκη.

Λέξεις-κλειδιά: Ν. Καζαντζάκης, καβαφικό πορτρέτο, πρώτη αλεξανδρινή έκδοση, Σταύρος Καρακάσης

Ανωνύμως στη στήλη «Σημειώματα»

AT, 2/6 (1928) 242

[ΒΚΔΔ, Δ374]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: σχολιάζεται ο σατιρικός σχολιασμός του περιοδικού *Εστία*¹⁵⁰ για το ποίημα του Κ. Π. Καβάφη «Ουκ έγνωσ». Η *Αλεξανδρινή Τέχνη* προβαίνει, επίσης, σε δυσμενή σχόλια εναντίον του Παύλου Νιρβάνα. Ο ίδιος είναι ο αποδέκτης της ευθύνης για το προαναφερθέν σατιρικό δημοσίευμα της *Εστίας*.

Λέξεις-κλειδιά: «Ουκ έγνωσ», Π. Νιρβάνας, σατιρικός σχολιασμός Κ. Π. Καβάφη, *Εστία*

Ανωνύμως στη στήλη «Σημειώματα»

AT, 2/6 (1928) 243-4

[ΒΚΔΔ, Δ373.3]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: σχολιασμός της εκτενής επιστολής¹⁵¹ του Κωστή Παλαμά για Φωτιάδη και Μελά, όπου σχολιάζουν τον Κ. Π. Καβάφη.

Λέξεις-κλειδιά: Φωτιάδης, Μελάς, σχολιασμός Καβάφη, Κ. Παλαμάς

---

¹⁵⁰ «Ο Κόσμος. Γλωσσοδέται», *Εστία*, 9 Απρ. 1928. Το ίδιο ξανατυπώνεται στις *Επιστολές*, 192.

¹⁵¹ Κ. Παλαμάς, «Ο κ. Φωτιάδης», *Έθνος*, 14 Απρ. 1928. [ΒΚΔΔ, Δ373.1]. Η επιστολή αυτή του Κ. Παλαμά ανατυπώνεται στα *Άπαντα Παλαμά*, τόμ. 16, 584-6 και στο *Κωστή Παλαμά Αλληλογραφία*, τόμ. 2 (1926-1928), 1978, 295-7. Επίσης, μέρος της ξανατυπώνεται στις *Επιστολές*, 195-6.

Κλέων Βέριος, «Πάνω σε μια η παρατήρηση του κ. Παράσχου»

AT, 2/7 (1928) 269-71

[BKΔΔ, Δ328.1]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: αναφέρεται στο άρθρο του Κλ. Παράσχου με τίτλο «Ένας ποιητής¹⁵²», όπου υπογραμμίζεται η επανάληψη που χαρακτηρίζει κατά τα λεγόμενά του πολλούς γνωστούς ποιητές. Ο Βέριος υπερασπίζεται τον Καβάφη, ανασκευάζοντας τη μη επανάληψή του σημειώνοντας πως «βασικά αρχή της καβαφικής σύνθεσης [...] είναι η μη επανάληψη. Βασική αρχή αυστηρότατα τηρουμένη και ολοφάνερα εκδηλουμένη».

Λέξεις-κλειδιά: Κλ. Βέριος, κριτική, Παράσχος, επανάληψη

Ανωνύμως στη στήλη «Περιοδικά-Εφημερίδες»

AT, 2/7 (1928) 280

[BKΔΔ, Δ386]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: το περιοδικό *Αλεξανδρινή Τέχνη* σχολιάζει τη δημοσίευση του περιοδικού *Πανόραμα* αναφορικά με το ποίημα του Κ. Π. Καβάφη: «Πολύ σπανίως». Ειδικότερα, σημειώνει τα εξής: «Απ' το ποίημα του Κ. λείπει ένας στίχος, ο προτελευταίος. Επίσης, μετά το «είν' ένας γέροντας» μπήκε, κατά λάθος, θαυμαστικό. Τούτο το σημειώνουμε γιατί το θαυμαστικό ο Καβάφης ελάχιστα το μεταχειρίζεται. Αίφνης στη συλλογή 1907-1915 (όπου βρίσκεται και το ποίημα που τύπωσε το «Πανόραμα») πάνω σε 38 ποιήματα έχει μόνο τέσσερα θαυμαστικά. Αυτή η καβαφική ιδιότητα ίσως δεν είναι γενικά γνωστή».

Λέξεις-κλειδιά: *Πανόραμα*, χρήση θαυμαστικού στον Καβάφη

Ανωνύμως στη στήλη «Σημειώματα»

AT, 2/7 (1928) 283-4

[BKΔΔ, Δ387]

---

¹⁵² Κλ. Παράσχος, «Ένας ποιητής», *Νέα Εστία* (1 Μαΐου).

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: Δημοσιεύεται το ποίημα του Μ. Μαλακάση με τίτλο: «Οι Βάρβαροι του ασύγκριτου Καβάφη...» σχολιάζοντας πως ο Μαλακάσης πέραν του ότι ήταν φίλος του Καβάφη, ήταν και «μιμητητής» του. Με αφορμή αυτό το σχόλιο το περιοδικό αναφέρει πως υπάρχουν κι άλλοι που είτε αντέγραψαν είτε μιμήθηκαν το καβαφικό στυλ και έργο.

Λέξεις-κλειδιά: Μαλακάσης, μίμηση Καβάφη

Ανωνύμως στη στήλη «Περιοδικά-Εφημερίδες»

AT, 2/8 (1928) 321

[BKΔΔ, Δ375.2]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: εγκωμιάζονται τα λόγια του Εμπειρικού για το καβαφικό έργο στο γαλλικό περιοδικό *Revue mondiale*¹⁵³.

Λέξεις-κλειδιά: Εμπειρικός, ευμενή λόγια, *Revue mondiale*

Ανωνύμως στη στήλη «Περιοδικά-Εφημερίδες»

AT, 2/9 (1928) 357

[BKΔΔ, Δ389.1]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: αναφέρεται ότι ο Παπανούτσος¹⁵⁴ «αναλύει όμορφα και με σαφήνεια το καβαφικό ποίημα».

Λέξεις-κλειδιά: Παπανούτσος, «Η ποίηση του Καβάφη»

---

¹⁵³ Alexandre Embiricos: Kavafis. *Revue mondiale* Παρισιού (Απρ. 1928). Και στο *Κατσίμπαλης 1943*, αρ. 370 [BKΔΔ, Δ375].

¹⁵⁴ Νέστορ [Ε. Παπανούτσος], «Η ποίηση του Καβάφη», *Παναγιώπεια* Αλεξάνδρειας 2/38 (1928) (90) (21 Ιουλ. 1928) 421 και στο BKΔΔ, Δ389.

Ανωνύμως στη στήλη «Σημειώματα»

AT, 2/9 (1928) 364

[BKΔΔ, Δ392]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: επαινείται το άρθρο¹⁵⁵ που αναφέρεται στην *Εσπερινή* για τον Κ. Π. Καβάφη.

Λέξεις-κλειδιά: *Εσπερινή*, έπαινος για καβαφικό έργο, *Εσπερινή*

Ανωνύμως στη στήλη «Σημειώματα»

AT, 2/10 (1928) 403-4

[BKΔΔ, Δ388.2]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: ανασκευάζεται το άρθρο του Εμμανουήλ¹⁵⁶ αναφορικά με την καβαφική στιχουργική.

Λέξεις-κλειδιά: Εμμανουήλ, καβαφική στιχουργική, ανασκευή

Ανωνύμως στη στήλη «Βιβλιοκρισίες»

AT, 2/11 (1928) 433-5

[BKΔΔ, Δ401.1]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: αναφέρεται και σχολιάζεται το «Neugriechische Lyriker¹⁵⁷» του Karl Dieterich. Το έργο αποτελεί μία Ανθολογία με μεταφράσεις διαφόρων γνωστών

---

¹⁵⁵ «Ο μεγάλος Αλεξανδρινός ποιητής Κ. Π. Καβάφης. Τρία σημειώματα διά την ιδιόρρυθμον ποίησιν του και μερικά δείγματά της», *Εσπερινή*, 23 Ιουλίου 1928 και στο BKΔΔ, Δ391.

¹⁵⁶ Κ. Εμμανουήλ, «Ο Καβάφης σαν ποιητής και αρχηγός σχολής», *Αναγέννηση* Αθήνας 2/10 (Ιούν. 1928) 439-442 και στο BKΔΔ, Δ388.

¹⁵⁷ Βλ. BKΔΔ, Δ401, Δ3093, Β25 και Δ668. Βλ. ελληνική μετάφραση της εισαγωγής στο BKΔΔ, Δ402. Επίσης, ολόκληρη η ανθολογία ανατυπώθηκε φωτοστατικά στην Αθήνα το 1984. Επίσης, δίνεται η μετάφραση: Karl Dieterich (μτφρ. Γεωργία Ταρσούλη), «Οι νεοέλληνες λυρικοί», *Νέα Εστία* 4 (15 Νοεμβρ. 1928) 1028-33. Το πρωτότυπο: Karl Dieterich, «Neugriechische Lyriker». H. Hassel (Verlang) Leipzig, 1928. Mit einem Geleitwort von Gerhart Hauptmann. Ausgewählt und übertragen von Karl Dieterich. H. Haesel Verlag. Leipzig 1928, σ. xiv της εισαγωγής και 69-7.

λογοτεχνών. Επίσης, μιλάει για τον «εμπειρικό Καβάφη», αναφερόμενος παράλληλα και σε άλλους Αλεξανδρινούς λογοτέχνες.

Λέξεις-κλειδιά: Karl Dieterich, Ανθολογία, μεταφράσεις, «εμπειρικός Καβάφης»

Ανωνύμως στη στήλη «Σημειώματα»

AT, 2/11 (1928) 441-4

[BKΔΔ, Δ399]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: διαμαρτυρία του περιοδικού για το άρθρο του L. Roussel στο περιοδικό *Revue de Paris* (Σεπτ.-Οκτ. 1928) με τίτλο: «La littérature de la Grèce moderne», καθώς δεν αναφέρεται ο Κ. Π. Καβάφης. Το περιοδικό διαπράττει έλεγχο στον Roussel.

Λέξεις-κλειδιά: Roussel, *Revue de Paris*, διαμαρτυρία, έλεγχος

Ανωνύμως στη στήλη «Σημειώματα»

AT, 2/12 (1928) 484

[BKΔΔ, Δ404]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: με αφορμή τα μεταφρασμένα σε αγγλικά ποιήματα του Κ. Π. Καβάφη και ειδικότερα τη δημοσίευσή τους στο λονδρέζικο περιοδικό *Criterion*, παρατηρείται η καβαφική επίδραση και η επιρροή που άσκησε σε αρκετούς Άγγλους ποιητές. Επίσης, οι μεταφράσεις¹⁵⁸ αυτές είλκυσαν το ευρύ αγγλικό κοινό.

Λέξεις-κλειδιά: επιρροή Καβάφη, Αγγλία, ποιήματα σε μεταφράσεις

---

¹⁵⁸ Οι μεταφράσεις έγιναν από τον Γ. Βαλασόπουλο στο τεύχος του Σεπτεμβρίου στο περιοδικό *Criterion* και στα ποιήματα του Κ. Π. Καβάφη: «Για τον Αμμώνη, που πέθανε 29 ετών, στα 610» και «Είγε ετελεύτα».

1929

Ανωνύμως στη στήλη «Περιοδικά-Εφημερίδες»

AT, 3/1 (1929) 30

[BKΔΔ, Δ398.1]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: θετικά σχόλια για την αναδημοσίευση του άρθρου του Κλ. Παράσχου για τον Καβάφη στο περιοδικό *Η Σύγχρονη Σκέψη*¹⁵⁹.

Λέξεις-κλειδιά: Κλ. Παράσχου, *Η Σύγχρονη Σκέψη*, θετική κριτική

Ανωνύμως στη στήλη «Σημειώματα»

AT, 3/1 (1929) 38

[BKΔΔ, Δ411]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: το περιοδικό αναφέρεται στα ποιήματα του Κ. Π. Καβάφη, τα οποία διαβάστηκαν στο Παρίσι «στις 19 Δεκεμβρίου [1928] το βράδυ, στο κέντρο των «Amis de l' Art» (οδός Σταμπούλ)» όπου και μεταξύ άλλων «έγιναν απαγγελίες ποιημάτων διαφόρων πολύ γνωστών γαλλόφωνων ποιητών της Αλεξάνδρειας». Εκεί «διαβάστηκαν από τον κ. M. Germond και δύο ποιήματα του Καβάφη («Ιθάκη» και «Απιστία») σε γαλλική μετάφραση. Τα ποιήματα αυτά τυπώθηκαν κατόπι στην μεγάλη γαλλική εφημερίδα της Αλεξάνδρειας «Bourse Égyptienne».

Λέξεις-κλειδιά: *Bourse Égyptienne*, M. Germond, Amis de l' Art, γαλλική μετάφραση καβαφικών ποιημάτων

Ανωνύμως στη στήλη «Σημειώματα»

AT, 4/3-4 (1929) 125-6

[BKΔΔ, Δ452]

---

¹⁵⁹ Κλ. Παράσχου, «Κ. Π. Καβάφης», *Η Σύγχρονη Σκέψη* Σικάγου (Ιούλ.-Οκτ. 1928) 236 και στο BKΔΔ, Δ398.

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: αναφέρεται ειδησεογραφικώς η δεξίωση, η οποία δόθηκε προς τιμή του Υπουργού Εξωτερικών της Ελλάδας, Μιχαλακόπουλο στις 13 Μαρτίου από τους ανθρώπους των γραμμάτων και των τεχνών της Αλεξάνδρειας της Αιγύπτου, όπου και απαγγέλθηκαν ποιήματα Ελλήνων ποιητών, μεταξύ άλλων και του Κ. Π. Καβάφη. Τα ποιήματα, τα οποία απαγγέλθηκαν ήταν μεταξύ άλλων τα «Κεριά», «Φωνές», «Επιθυμίες» και «Απολείπειν ο θεός Αντώνιον».

Λέξεις-κλειδιά: Μιχαλακόπουλος, δεξίωση για Υπουργό Εξωτερικών, απαγγελία ποιημάτων Καβάφη.

Ανωνύμως στη στήλη «Σημειώματα»

AT, 3/4 (1929) 157-9

[BKΔΔ, Δ421.1]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: αφιερωματικό τεύχος στον Κ. Π. Καβάφη από το περιοδικό *La Semaine égyptienne*¹⁶⁰

Λέξεις-κλειδιά: αφιέρωμα σε Κ. Π. Καβάφη, *La Semaine égyptienne*

Ανωνύμως στη στήλη «Σημειώματα»

AT, 3/4 (1929) 160

[BKΔΔ, Δ420]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: περιγράφεται το δείπνο που διεξήχθη προς τιμή του Κ. Π. Καβάφη από τον διεθνή όμιλο της Αλεξάνδρειας, ο οποίος ονομαζόταν «Οι Αργοναύται».

Λέξεις-κλειδιά: αλεξανδρινός όμιλος «Οι Αργοναύται», τιμητική εκδήλωση για τον Κ. Π. Καβάφη.

---

¹⁶⁰ *La Semaine égyptienne*, (25 Απριλίου 1929).

Ανωνύμως στη στήλη «Σημειώματα»

AT, 3/5 (1929) 196

[BKΔΔ, Δ422.1]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: σχολιάζεται ειρωνικά το άρθρο του L. Roussel¹⁶¹ για τα ποιήματα του Καβάφη και κυρίως τον «Οροφέρνη».

Λέξεις-κλειδιά: L. Roussel, ειρωνικός σχολιασμός, «Οροφέρνης»

Ανωνύμως στη στήλη «Περιοδικά-Εφημερίδες»

AT, 3/6-7 (1929) 242

[BKΔΔ, Δ427]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: δίνεται απόσπασμα από την υποστηρικτική προς το καθαφικό έργο συνέντευξη του Ν. Λαπαθιώτη και του Μ. Βαϊάνου¹⁶².

Λέξεις-κλειδιά: συνέντευξη, Ν. Λαπαθιώτης, Μ. Βαϊάνος, υποστηρικτική κριτική

Ανωνύμως στη στήλη «Σημειώματα»

AT, 3/6-7 (1929) 246

[BKΔΔ, Δ425]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: σχολιάζεται το άρθρο του λογίου Α. Γραμματίδη για το καθαφικό έργο στην *Απογευματινή*, όπου ο ίδιος αναφέρει ότι οι στίχοι του Καβάφη «είναι μουσικοί τόνοι που γοητεύουν».

Λέξεις-κλειδιά: Α. Γραμματίδης, *Απογευματινή*, καθαφικό έργο

---

¹⁶¹ L. Roussel, «Le prosaïsme comme moyen d' expression chez Cavafy», *Libre* 78-79 (Απρ.- Μάιος 1929) 625-6. Το ίδιο ξανατυπώνεται στο *La Semaine égyptienne* Καΐρου (1 Μαΐου 1929) 18. Για τα προαναφερθέντα βλ. και BKΔΔ, Δ422.

¹⁶² Ν. Λαπαθιώτης, «Κ. Π. Καβάφης», *Η Σύγχρονη Σκέψη* Σικάγου (Θέρος του 1929) 337-8.

Ανωνύμως στη στήλη «Σημειώματα»

AT, 3/6-7 (1929) 248

[BKΔΔ, Δ426.1]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: σχολιάζονται με σφοδρότητα τα λόγια του Ν. Παπαγεωργίου, ο οποίος βάλλεται εναντίον του Καβάφη στην *Πνοή Γ'* (Ιούνης-Ιούλης). Η *Αλεξανδρινή Τέχνη* υποστηρίζει ότι «τα γραφόμενα [του Ν. Παπαγεωργίου] δε θα τα σημειώναμε αν δεν μας σταματούσε (κάποιο λάκκο έχει η φάβα) μία φράση. Κατά τον κ. Ν. Π. η καβαφική ποίηση υποστηρίζεται «από υπολογισμό, από πείσμα πιο πολύ, προς ένα μεγάλο μας ποιητή». Ο κ. Ν. Π. δεν λέγει όνομα. Δεν λέμε όνομα κι εμείς. Αλλά δεν πιστεύουμε ότι η μεγάλη εκτίμηση για την ποίηση του Καβάφη πηγάζει από αντίπραξη για τον υπονοούμενο ποιητή. Η σπουδαιότητα του καβαφικού έργου –όχι μόνον ελληνικώς αλλά ευρωπαϊκώς– είναι που φέρνει στον κόσμο της τέχνης μια καινούρια ποιητική φόρμα, μια καινούρια ποιητική αισθαντικότητα, καινούριες ποιητικές δυνατότητες».

Λέξεις-κλειδιά: *Πνοή Γ'*, Ν. Παπαγεωργίου, Καβάφης ελληνικός και ευρωπαϊκός

Ανωνύμως στη στήλη «Σημειώματα»

AT, 3/8-9 (1929) 299-302

[BKΔΔ, Δ430.1]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: σχολιάζεται ευνοϊκά και παραθέτεται μέρος της συνέντευξης της Ρίκας Σεγκοπούλου για τον Κ. Π. Καβάφη στο περιοδικό *Ταχυδρόμος*¹⁶³.

Λέξεις-κλειδιά: *Ταχυδρόμος*, Ρίκα Σεγκοπούλου, συνέντευξη για Καβάφη

---

¹⁶³ Ρίκα Σεγκοπούλου, «Αι συνεντεύξεις μας. Ο διαπρεπής Άγγλος συγγραφέας κ. Φόστερ ομιλεί προς τον *Ταχυδρόμο*», *Ταχυδρόμος* Αλεξάνδρειας, 26 Σεπτ. 1929. Βλ. BKΔΔ, Δ3318 για την αγγλική μετάφραση και την αυτοτελή έκδοση της συνέντευξης.

Ανωνύμως στη στήλη «Σημειώματα»

AT, 3/8-9 (1929) 303

[BKΔΔ, Δ428.1]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: σχολιάζεται ευμενώς το σημείωμα για τον Καβάφη στο *Quaderno* από τον Atanasio Catrano¹⁶⁴.

Λέξεις-κλειδιά: *Quaderno*, Atanasio Catrano, καθαφικό ποίημα

Ανωνύμως στη στήλη «Σημειώματα»

AT, 3/12 (1929) 399

[BKΔΔ, Δ433]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: περιγράφεται η συνάντηση του Κ. Π. Καβάφη με τον Μαρινέτι, καθώς «η συνάντηση των δύο διδασκάλων σημειώθηκε απ' τον Αλεξανδρινό Τύπο. Το ιταλικό όργανο της πόλης μας «Messagero Egiziano» (21 Δεκ.) τόνισε το ενδιαφέρον που είχε ο Μαρινέτι για τη νέα ποιητική τάση την δημιουργηθείσα από τον Καβάφη».

Λέξεις-κλειδιά: Μαρινέτι, *Messagero Egiziano*, νέα ποιητική καθαφική τάση

1930

Ανωνύμως στη στήλη «Περιοδικά-Εφημερίδες»

AT, 4/3-4 (1930) 122-3

[BKΔΔ, Δ446.1]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: σχολιάζεται το άρθρο του Α. Καραντώνη, το οποίο δημοσιεύθηκε στην *Ελληνική Επιθεώρησις*¹⁶⁵, στο οποίο και συγκρίνεται το έργο του Καβάφη με αυτό του Καρυωτάκη. Η *Αλεξανδρινή Τέχνη* σχολιάζει πως «το άρθρο του είναι προχειρογραμμένο και ανιαρό. [...] Μιλεί μες το άρθρο του για τον Καβάφη. [...] Τον ονομάζει «αρνητή της ζωής»

¹⁶⁴ Atanasio Catrano [Σημείωμα για τον Κ. Π. Καβάφη] *Quaderno* Αλεξάνδρειας (Ιούν.- Αύγ. 1929).

¹⁶⁵ Α. Καραντώνης, «Το έργο του Καρυωτάκη», *Ελληνική Επιθεώρησις* 23 (Μάρτ. 1930) 58.

-με θετικότητα που μας διασκέδασε. Υποθέτουμε ότι δεν φαντάζεται τι δύσκολο πράγμα είναι [ένας] ορισμός προκειμένου για τον Καβάφη».

Λέξεις-κλειδιά: Α. Καραντώνης, σύγκριση Καβάφη-Καρυωτάκη, «αρνητής της ζωής».

Ανωνύμως στη στήλη «Περιοδικά-Εφημερίδες»

AT, 4/5 (1930) 164-5

[BKΔΔ, Δ451.2]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: αναφέρεται στο άρθρο του Αδ. Δ. Παπαδήμα για τον Καβάφη στον *Νουμά*¹⁶⁶. Το άρθρο αυτό παραξένεψε την *Αλεξανδρινή Τέχνη*, καθώς στο άρθρο αυτό, ο ίδιος ο Παπαδήμας αναφέρει πως «ολόκληρες παράγραφοι [του Καβάφη] αφαιρέθηκαν και αντικαταστάθηκαν από άλλες προωρισμένες να χτυπήσουν έναν ποιητή», ο οποίος ήταν «φίλος και συνάδελφος της *Πνοής* [...] Αυτό το βγάλε βάλε παραγράφους μόνο και μόνο για να πολεμηθεί, κοντά στον Καβάφη, κι άλλος ποιητής, μας φαίνεται άγαρμπη δουλειά».

Λέξεις-κλειδιά: Αδ. Δ. Παπαδήμας, *Ο Νουμάς*, αντικατάσταση ποιημάτων Καβάφη.

Ανωνύμως στη στήλη «Σημειώματα»

AT, 4/5 (1930) 167

[BKΔΔ, Δ450.1]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: το περιοδικό αναδημοσιεύει αποσπάσματα από το άρθρο του Λαπαθιώτη στην *Πειθαρχία*¹⁶⁷, χαρακτηρίζοντάς το «βαθυστόχαστο» και «ουσιωδέστατη συμβολή στη μελέτη του καβαφικού έργου», το οποίο «δίνει χαρακτηρισμούς πολύ αξιοπρόσεχτους».

Λέξεις-κλειδιά: Ν. Λαπαθιώτης, *Πειθαρχία*, βαθυστόχαστος και αξιοπρόσεκτος Καβάφης.

¹⁶⁶Βλ. BKΔΔ, Δ451: Αδ. Δ. Παπαδήμας, «Η καβαφική φυλλοξήρα», *Ο Νουμάς* (Απρ. 1930) 110-111.

¹⁶⁷ Βλ. στο BKΔΔ, Δ450: Ν. Λαπαθιώτης, «Διάφορα. Καβάφης», *Πειθαρχία* (27 Απρ. 1930) 21-22.

Ανωνύμως στη στήλη «Σημειώματα»

AT, 4/4-5 (1930) 168

[ΒΚΔΔ, Δ453]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: γίνεται αναφορά στο άρθρο του Στ. Καρακάση, το οποίο αναφέρεται στον Καβάφη, στο περιοδικό *Magazine égyptien* (16 Απρ. 1930) και δίνεται, ταυτόχρονα και μία σύντομη περίληψή του.

Λέξεις-κλειδιά: *Magazine égyptien*, Στ. Καρακάσης, καβαφικό έργο

Ανωνύμως στη στήλη «Περιοδικά-Εφημερίδες»

AT, 4/6-7 (1930) 210

[ΒΚΔΔ, Δ55.1]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: σχολιάζεται ως «εργασία κριτικού με πολλά φώτα και πολλά προσόντα αντίληψης» η εξέταση της στιχουργίας του Καβάφη από τον Τ. Άγρα¹⁶⁸.

Λέξεις-κλειδιά: Τ. Άγρας, στιχουργία Καβάφη

Ανωνύμως στη στήλη «Περιοδικά-Εφημερίδες»

AT, 4/6-7 (1930) 211

[ΒΚΔΔ, Δ451.5]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: σχολιάζεται η διάψευση του Αδ. Δ. Παπαδήμα¹⁶⁹ αναφορικά με την επεξεργασία του έργου του Καβάφη.

Λέξεις-κλειδιά: διάψευση Παπαδήμα, καβαφικό έργο

---

¹⁶⁸ Τ. Άγρας, «Κ. Π. Καβάφης», *Νέα Εστία* 7 (15 Μαΐου 1930) 518-24.

¹⁶⁹ Βλ. ΒΚΔΔ, Δ451.3: Αδ. Δ. Παπαδήμας, «Γράμμα», *Ελληνική Επιθεώρησις* 23 (Μάιος 1930) 96 και βλ. ΒΚΔΔ, Δ451.4: [Απ.] Μ[αγγανάρης], «Μία επανόρθωσις που δεν διαψεύδει», *Ελληνική Επιθεώρησις* 23 (Μάιος 1930) 96.

Ανωνύμως στη στήλη «Σημειώματα»

AT, 4/6-7 (1930) 215

[BKΔΔ, Δ460]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: αναφέρεται στη διάλεξη του Α. Θαλασσινού για τον Κ. Π. Καβάφη στη Σάμο¹⁷⁰.

Λέξεις-κλειδιά: Σάμος, ο Καβάφης στην ποίηση, Α. Θαλασσινός.

Ανωνύμως στη στήλη «Σημειώματα»

AT, 4/6-7 (1930) 215-6

[BKΔΔ, Δ461]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: το περιοδικό διαμαρτύρεται, καθώς σε διάλεξη του Χ. Χουρμούζιου στο Λονδίνο για τη νεοελληνική λογοτεχνία, ο ίδιος δεν έκανε καμία αναφορά στον Κ. Π. Καβάφη.

Λέξεις-κλειδιά: Χ. Χουρμούζιος, Καβάφης, Λονδίνο.

Γ. Α. Σαρεγιάννης, «Σχόλια στο ποίημα του Καβάφη: Η μάχη της Μαγνησίας»

AT, 4/8 (1930) 238-243

[BKΔΔ, Δ463]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: σχολιάζεται το αντίστοιχο ποίημα του Καβάφη από τον Γ. Α. Σαρεγιάννη αναφορικά με τη μορφή, αλλά και το περιεχόμενό του.

Λέξεις-κλειδιά: σχόλια καβαφικού ποιήματος, Σαρεγιάννης, μορφή, περιεχόμενο

---

¹⁷⁰ *AT*, 4/6-7 (1930) 215: «Στη Σάμο, στις 27 Απριλίου, ο κ. Α. Θαλασσινός έκανε μία διάλεξη με θέμα: «Ο Καβάφης στην ποίηση». Η διάλεξη έγινε στην αίθουσα του Φιλοτεχνικού Ομίλου».

Τ. Άγρας, «Η ειρωνεία στον Καβάφη»

AT, 4/9-10 (1930) 281-8

[BKΔΔ, Δ467]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: αναφέρεται στη διαφωνία του Τ. Άγρα και του Φ. Γιοφύλλη σχετικά με τις όψεις του Κ. Π. Καβάφη. Ο Τ. Άγρας ισχυρίζεται πως ο Καβάφης «έχει δύο όψεις –τη σοβαρή, την επίσημη, αλλά και την αντίθετή της». Περί αυτού γίνεται λόγος και για τη διαφωνία του, καθώς ο Άγρας θεωρεί ότι η δεύτερη όψη του Καβάφη δε θα έπρεπε να αναφέρεται ως «χιούμορ» από τον Γιοφύλλη.

Λέξεις-κλειδιά: «χιούμορ», δύο όψεις Καβάφη, Τ. Άγρας, Φ. Γιοφύλλης

Ανωνύμως στη στήλη «Σημειώματα»

AT, 4/9-10 (1930) 304

[BKΔΔ, Δ464.2]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: ειρωνικά σχόλια για το άρθρο του Roussel¹⁷¹ πάνω στο ποίημα του Καβάφη «Παλαιόθεν Ελληνίς». Ο Roussel σχολιάζει ειρωνικώς το καβαφικό αυτό ποίημα.

Λέξεις-κλειδιά: Roussel, «Παλαιόθεν Ελληνίς», ειρωνικά σχόλια

Ανωνύμως στη στήλη «Σημειώματα»

AT, 4/11 (1930) 342

[BKΔΔ, Δ470]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: επικρίνονται οι μεταφράσεις καβαφικών ποιημάτων, όπως αυτή του Jean Michel, καθώς το περιοδικό εναντιώνεται στην «πρόχειρη απόδοση» των ποιημάτων σε άλλη γλώσσα.

Λέξεις-κλειδιά: μετάφραση καβαφικού έργου, Jean Michel

---

¹⁷¹ L. Roussel, «Antiquement gauloise» [Ποίημα-παρωδία], *Libre* 94-5 (Αύγ.- Σεπτ. 1930) 748.

1931

Α. Πολίτης, «Ο ελληνισμός και η νεωτέρα Αίγυπτος. Τόμος Β΄. Συμβολή του ελληνισμού εις την ανάπτυξιν της νεωτέρας Αιγύπτου, 1930¹⁷²» στη στήλη «Βιβλιοκρισίες»

AT, 5/2 (1931) 68-70

[BKΔΔ, Δ466.3]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: υπογραμμίζεται η σπουδαιότητα των γραφόντων του Α. Πολίτη, καθώς στον Β΄ τόμο του έργου του γίνεται αναφορά στη συμβολή των Ελλήνων κατά την περίοδο της ανάπτυξης της Αιγύπτου υπό Μωχάμετ Αλή. Επίσης, γίνεται λόγος για το καβαφικό έργο, το οποίο, παράλληλα, εγκωμιάζεται ως προς την προσφορά του.

Λέξεις-κλειδιά: εγκωμιασμός καβαφικού έργου, Α. Πολίτης, ανάπτυξη Αιγύπτου

Ανωνύμως στη στήλη «Σημειώματα»

AT, 5/1 (1931) 39-40

[BKΔΔ, Δ484]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: αναφέρεται η επιστολή ενός αναγνώστη του περιοδικού επισημαίνοντας πως στην Ελλάδα υπάρχουν αρκετοί αξιόλογοι ποιητές, μεταξύ άλλων «Καβάφης, Σικελιανός, Γρυπάρης».

Λέξεις-κλειδιά: επιστολή αναγνώστη, αξιόλογοι Έλληνες λογοτέχνες και ποιητές.

Γ. Α. Παπουτσάκης, [Καίσαρ Εμμανουήλ. «Δώδεκα σκυθρωπές μάσκες»]

AT, 5/2 (1931) 73-4

[BKΔΔ, Δ485]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: στη συγκεκριμένη βιβλιοκρισία αναφέρονται οι καβαφικές επιδράσεις και επιρροές στην ποίηση του Καίσαρα Εμμανουήλ¹⁷³. Υπογραμμίζεται πως ο

---

¹⁷² Βλ. BKΔΔ, Δ466: τυπώνεται για πρώτη φορά στον εκδοτικό οίκο «Γράμματα», Αλεξάνδρεια-Αθήνα, 1930, 447-56.

Καβάφης είναι «ο καλλιτέχνης που στα σύνορα του έργου του έκλεισε με ειλικρίνεια τις κυριότερες διανοητικές κ' αισθητικές αποχρώσεις του σημερινού εκλεπτυσμένου ανθρώπου».

Λέξεις-κλειδιά: Καίσαρ Εμμανουήλ, καβαφικές επιδράσεις και επιρροές.

Ανωνύμως στη στήλη «Σημειώματα»

AT, 5/2 (1931) 78-80

[BKΔΔ, Δ487]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: σχολιάζεται ευνοϊκά η διάλεξη του Γ. Κ. Σταμπολή με θέμα: «Ο κοινωνικός σκοπός της φυσιολατρίας» στην Αρχαιολογική Εταιρεία της Αθήνας στις 26 Ιανουαρίου 1931 και αναλύεται το ποίημα: «Θάλασσα του πρωιού».

Λέξεις-κλειδιά: Γ. Κ. Σταμπολής, Αρχαιολογική Εταιρεία Αθηνών, ποίηση Καβάφη.

Ανωνύμως στη στήλη «Σημειώματα»

AT, 5/4-5 (1931) 167

[BKΔΔ, Δ494]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: αναφέρονται οι «τιμητικές βραδιές» της αλεξανδρινής φιλολογικής συντροφιάς «Ελεύθερες Τάσεις» σε αλεξανδρινούς λογίους, όπου και κάλεσαν τον Κ. Π. Καβάφη, καθώς «ο μεγάλος ποιητής είναι και μοναδικός *causeur*, και η βραδιά πήρε όλη την αίγλη της ξεχωριστής του προσωπικότητας».

Λέξεις-κλειδιά: «Ελεύθερες Τάσεις», τιμητικές βραδιές, ομιλία Κ. Π. Καβάφη.

---

¹⁷³ Βλ. BKΔΔ, Δ485, σ. 552: «Παρόμοιες επιδράσεις διαβλέπει και ο Ναπ. Λαπαθιώτης στην κριτική του για το ίδιο βιβλίο του Εμμανουήλ στο περ. *Πειθαρχία* (1 Μαρτίου 1931), καθώς και η Σοφία Μαυροειδή στο περ. *Ελληνική Επιθεώρησης* (Μάρτ. 1931) για το ίδιο πάντα βιβλίο».

Ανωνύμως στη στήλη «Σημειώματα»

AT, 5/6 (1931) 208

[BKΔΔ, Δ495]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: παρουσιάζεται μία σύντομη περίληψη του άρθρου του Σ. Π. Πετρίδη «La vie et l' oeuvre de Cavafy¹⁷⁴», όπου και δημοσιεύονται από τον ίδιο «καλές μεταφράσεις τριών ποιημάτων του Καβάφη –Μονοτονία, Τρώες, Ιθάκη».

Λέξεις-κλειδιά: Σ. Π. Πετρίδης, καίρινη εφημερίδα, μεταφράσεις καβαφικών ποιημάτων.

Ανωνύμως στη στήλη «Σημειώματα»

AT, 5/7-8 (1931) 253-4

[BKΔΔ, Δ497]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: περίληψη της ομιλίας του Γ. Παπουτσάκη για τον Κ. Π. Καβάφη στη συντροφιά «Ελεύθερες Τάσεις» έχοντας ως θέμα του τα ποιήματα του Καβάφη «Ο Θεόδοτος» και «Μάρτιαι ειδοί».

Λέξεις-κλειδιά: ειδησεογραφία, Γ. Παπουτσάκης, «Ελεύθερες Τάσεις».

Ανωνύμως στη στήλη «Σημειώματα»

AT, 5/7-8 (1931) 254

[BKΔΔ, Δ496]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: σχολιάζεται το άρθρο του Mar¹⁷⁵ στην *Βραδυνή*¹⁷⁶ με τίτλο: «Καβάφης, ο μέγας Αλεξανδρινός ποιητής. Τα τελευταία του τραγούδια», στο οποίο γίνονται αναφορές για τη διάδοση του καβαφικού έργου στην Ελλάδα και την Αγγλία

Λέξεις-κλειδιά: Mar, Μάριος Βαϊάνος, *Η Βραδυνή*, Ελλάδα, Αγγλία

---

¹⁷⁴ Το άρθρο δημοσιεύεται για πρώτη φορά στην καίρινη εφημερίδα *Liberté* (21 Ιουν.) βλ. και BKΔΔ, Δ495.

¹⁷⁵ Mar [Μάριου Βαϊάνου]

¹⁷⁶ βλ. BKΔΔ, Δ496: *Η Βραδυνή*, 19 Ιουλίου 1931.

Ανωνύμως στη στήλη «Σημειώματα»

AT, 5/9-10 (1931) 302

[BKΔΔ, Δ499]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: αναφέρεται στις συνθέσεις πάνω σε καβαφικά ποιήματα του Γ. Πονηρίδη, τις οποίες το περιοδικό υπογραμμίζει ως «ωραίες». Τα ποιήματα στα οποία γίνεται η αναφορά αυτή είναι τα εξής: «Επέστρεψε», «Ηδονή» και «Του μαγαζιού».

Λέξεις-κλειδιά: συνθέσεις Γ. Πονηρίδη, καβαφικά ποιήματα.

Ανωνύμως στη στήλη «Περιοδικά-Εφημερίδες»

AT, 5/11-12 (1931) 345-6

[BKΔΔ, Δ501.1]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: δίνεται η περίληψη του άρθρου του Δ. Νικολαρεΐζη με τίτλο: «Ο ηδονισμός και η ποίηση του Καβάφη¹⁷⁷» και παρατίθενται γι' αυτό ευνοϊκά σχόλια από το περιοδικό.

Λέξεις-κλειδιά: Δ. Νικολαρεΐζης, ηδονισμός στον Κ. Π. Καβάφη, *Νέα Εστία*.

Ανωνύμως στη στήλη «Περιοδικά-Εφημερίδες»

AT, 5/11-12 (1931) 349

[BKΔΔ, Δ502.1]

Σχόλιο/Περίληψη άρθρου: σύντομη περίληψη και ευνοϊκά σχόλια από το περιοδικό για το άρθρο του Α. Π. Λεοντή με τίτλο: [«Στα 200 π.Χ.». Μεγάλη περίοδος της ιστορίας¹⁷⁸].

Λέξεις-κλειδιά: Α. Π. Λεοντής, σχολιασμός καβαφικού ποιήματος.

---

¹⁷⁷ Βλ. BKΔΔ, Δ501: Δ. Νικολαρεΐζης, «Ο ηδονισμός και η ποίηση του Καβάφη», *Νέα Εστία* 10 (Νοέμβρ. 1931) 1148-53.

¹⁷⁸ Βλ. BKΔΔ, Δ502: Α. Π. Λεοντής, «Στα 200 π.Χ.». Μεγάλη περίοδος της ιστορίας. *Παναγιώπια Αλεξάνδρειας* (12 Νοεμβρ. 1931) 7-9.

4.3 Έργα από μετάφραση των ποιημάτων του Κ. Π. Καβάφη από ξένους λογοτέχνες και οι αναφορές τους στην *Αλεξανδρινή Τέχνη*

Και στη συγκεκριμένη υποενότητα της καταλογογράφησης δίνονται τα καβαφικά έργα που έχουν εντοπιστεί σε μετάφραση ανά χρονιά κυκλοφορίας του περιοδικού και ανά τεύχος. Η δομή, η οποία ακολουθείται εδώ είναι η εξής:

Ονοματεπώνυμο ξένου λογοτέχνη, «το καβαφικό έργο», η γλώσσα στην οποία γίνεται η μετάφραση, ο τίτλος του μεταφρασμένου έργου, (ημερομηνία)

AT, τόμος/τεύχος (χρονολογία) σελίδα/-ες

[BKΔΔ, λήμμα]

1926

Jean Michel, «Ithaque [Ιθάκη]», Γαλλική μτφρ. *Annales politiques et littéraires* Παρισιού¹⁷⁹ (5 Σεπτ. 1926)

AT, 1/1 (1926) 24

[BKΔΔ, B18]

1927

Π. Σταυρινός, «Μία νύχτα», Γαλλική μτφρ. *La Semaine égyptienne* Καΐρου¹⁸⁰ (7 Ιαν. 1927)

AT, 1/4 (1927) 28

[BKΔΔ, B19]

Π. Σταυρινός, «Στου καφενείου την είσοδο», Γαλλική μτφρ. *La Semaine égyptienne* Καΐρου¹⁸¹ (7 Ιαν. 1927)

---

¹⁷⁹ Η αναφορά εντοπίζεται στη στήλη «Σημειώματα» της *Αλεξανδρινής Τέχνης* του αντίστοιχου τεύχους

¹⁸⁰ Η αναφορά εντοπίζεται στη στήλη «Σημειώματα» της *Αλεξανδρινής Τέχνης* του αντίστοιχου τεύχους

¹⁸¹ Η αναφορά εντοπίζεται στη στήλη «Σημειώματα» της *Αλεξανδρινής Τέχνης* του αντίστοιχου τεύχους

AT, 1/4 (1927) 28

[BKΔΔ, B19]

Π. Σταυρινός, «Ομνύει», Γαλλική μτφρ., *La Semaine égyptienne* Καΐρου¹⁸² (7 Ιαν. 1927)

AT, 1/4 (1927) 28

[BKΔΔ, B19]

Π. Σταυρινός, «Μέρες του 1903», Γαλλική μτφρ., *La Semaine égyptienne* Καΐρου¹⁸³ (7 Ιαν. 1927)

AT, 1/4 (1927) 28

[BKΔΔ, B19]

1928

Hubert Pernot, «Απιστία», Γαλλική μτφρ., *La Semaine égyptienne* Καΐρου¹⁸⁴ (31 Αυγ. 1928)

AT, 2/10 (1928) 400

[BKΔΔ, B26]

Π. Σταυρινός, «Jean Cantacuzène prédomine [Ο Ιωάννης Καντακουζηνός υπερισχύει]», Γαλλική μτφρ., *La Semaine égyptienne* Καΐρου¹⁸⁵ (30 Σεπτ. 1928)

---

¹⁸² Η αναφορά εντοπίζεται στη στήλη «Σημειώματα» της *Αλεξανδρινής Τέχνης* του αντίστοιχου τεύχους

¹⁸³ Η αναφορά εντοπίζεται στη στήλη «Σημειώματα» της *Αλεξανδρινής Τέχνης* του αντίστοιχου τεύχους

¹⁸⁴ Η αναφορά εντοπίζεται στη στήλη «Περιοδικά-Εφημερίδες» της *Αλεξανδρινής Τέχνης* του αντίστοιχου τεύχους

AT, 2/11 (1928) 439

[BKΔΔ, B27]

1929

[M. Gremond¹⁸⁶], «Ιθάκη», Γαλλική μτφρ., *La Bouse égyptienne* Αλεξάνδρειας (Δεκ. 1928)

AT, 3/1 (1929) 38

[BKΔΔ, B30]

[M. Gremond¹⁸⁷], «Απιστία», Γαλλική μτφρ., *La Bouse égyptienne* Αλεξάνδρειας (Δεκ. 1928¹⁸⁸)

AT, 3/1 (1929) 38

[BKΔΔ, B30]

1930

H. Pernot, «Ιθάκη», Γαλλική μτφρ., [εμπεριέχεται σε άρθρο του Σταύρου Καρακάση¹⁸⁹], *Magazine égyptien* Καΐρου (19 Απρ. 1930)

AT, 4/5 (1930) 168

[BKΔΔ, B36]

---

¹⁸⁵ Η αναφορά εντοπίζεται στη στήλη «Περιοδικά-Εφημερίδες» της *Αλεξανδρινής Τέχνης* του αντίστοιχου τεύχους

¹⁸⁶ Η συγκεκριμένη μετάφραση μνημονεύεται χωρίς όνομα μεταφραστή και αναφέρεται απλώς ότι αφού τα ποιήματα διαβάστηκαν από τον M. Gremond στη συνέχεια τυπώθηκαν στην «μεγάλη γαλλική εφημερίδα της Αλεξάνδρειας *La Bouse égyptienne*». Το ίδιο ισχύει και για την επόμενη παραπομπή

¹⁸⁷ Η συγκεκριμένη μετάφραση μνημονεύεται χωρίς όνομα μεταφραστή και αναφέρεται απλώς ότι αφού τα ποιήματα διαβάστηκαν από τον M. Gremond στη συνέχεια τυπώθηκαν στην «μεγάλη γαλλική εφημερίδα της Αλεξάνδρειας *La Bouse égyptienne*»

¹⁸⁸ Η αναφορά εντοπίζεται στη στήλη «Σημειώματα» της *Αλεξανδρινής Τέχνης* του αντίστοιχου τεύχους

¹⁸⁹ Η αναφορά εντοπίζεται στη στήλη «Σημειώματα» της *Αλεξανδρινής Τέχνης* του αντίστοιχου τεύχους

A.Catraro, «Η πόλις», Γαλλική μτφρ., [εμπεριέχεται σε άρθρο του Σταύρου Καρακάση¹⁹⁰], Magazine égyptien Καΐρου (19 Απρ. 1930)

AT, 4/5 (1930) 168

[BKΔΔ, B36]

4.4 Εικονογραφία Κ. Π. Καβάφη στην *Αλεξανδρινή Τέχνη*

Η εικονογραφία του Κ. Π. Καβάφη στην *Αλεξανδρινή Τέχνη* αποτελείται από πορτρέτο του ίδιου του ποιητή, το οποίο, ωστόσο, δεν είναι φωτογραφικό. Ειδικότερα, η εικονογραφία του εντοπίζεται στο εξής σημείο και ταυτίζεται εξίσου με τη ΒΚΔΔ και το αντίστοιχο κεφάλαιό της. Συγκεκριμένα:

Χ. Αλεξανδρίδου, Σκίτσο του Κ. Π. Καβάφη¹⁹¹

AT, 3/1 (1929) εξώφυλλο ολοσέλιδο

[BKΔΔ, Γ73]

Τέλος, αξίζει να επισημανθεί ότι η εικονογραφία αυτή του ποιητή εντοπίζεται στο Παράρτημα της συγκεκριμένης Διατριβής.

---

¹⁹⁰ Η αναφορά εντοπίζεται στη στήλη «Σημειώματα» της *Αλεξανδρινής Τέχνης* του αντίστοιχου τεύχους

¹⁹¹ Βλ. [BKΔΔ, Γ3]. Το σκίτσο αναδημοσιεύτηκε στα: *La Semaine égyptienne* Καΐρου (25 Απρ. 1929), *Ελεύθερον Βήμα* (6 Απρ. 1932 και 2 Μαΐου 1933). *Αθηναϊκά Νέα* (4 Ιουλ. 1932, 30 Απρ. 1933, 3 Μαΐου 1933). *Ακρόπολις* (2 Μαΐου 1933). *Νέος Αιών* (18 Ιουν. 1933). *Πανηγύπτια Αλεξάνδρειας* 5/233 (8 Ιουλ. 1933). *Νεοελληνική Μούσα* Πειραιά 4-5 (Ιούλ.-Σεπτ. 1943) 76. Μιχ. Περάνθης, *Ο αμαρτωλός*. (Κ. Π. Καβάφης), Μαυριδής, 1953, 120. *Cronaca Αλεξάνδρειας*, 8 Μαΐου 1954. C. P. Cavafy, *Poèmes*, Traduits par Georges Papoutsakis, «Les Belles Lettres», Paris 1958, προμετωπίδα. *Πεζά*, προμετωπίδα. *Περιηγητική* 54 (Ιούν. 1963) 26 και 46. *Αφιέρωμα E.T.*, 581. *Το Βήμα της Κυριακής*, 2 Μαρτ. 1969, 2 Νοεμβρ. 1969 και 23 Μαΐου 1971. *Λαϊκός Αγώνας* Βουδαπέστης, 14 Νοεμβρ. 1969. *Τα Νέα*, 27 Μαρτ. 1976 και 31 Ιαν. 1983. *Elseviers Magazine* Άμστερνταμ (19 Νοεμβρ. 1977) 165. *Διαβάζω* 78 (5 Οκτ. 1983) 65. Κατάλογος έκθεσης Καβάφη, Ρώμη 1984, εξώφυλλο. Ασπασία Παπαδοπεράκη, *Η μορφή του Καβάφη*, Μακέδος, 1987, 55. *Προσωπογραφίες*, 26.

4.5 Αλφαβητικός κατάλογος των (επώνυμων) αρθρογράφων του Κ. Π. Καβάφη στην *Αλεξανδρινή Τέχνη*

Αρχικά, οι αρθρογράφοι, οι οποίοι δε γράφουν ανωνύμως, χωρίζονται σε Έλληνες και μη. Στη συνέχεια δίνονται με αλφαβητική σειρά, αναφέροντας παράλληλα σε παρένθεση ποια/ποιες χρονολογία/ίες έχουν γράψει στην *Αλεξανδρινή Τέχνη* για τον Κ. Π. Καβάφη.

Α. Έλληνες

Άγρας Τέλλος (1930)

Αλεξανδρίδου Χ. (1929) (σκιτσογραφία Κ. Π. Καβάφη)

Βέριος Κλέων (1928)

Βρισιμιτζάκης Γιώργος (1927, 1928)

Βρισιμιτζάκης Παναγιώτης (1927)

Θρύλος Άλκης (1927)

Καρακάσης Σταύρος (1928)

Παπουτσάκης Α. Γ. (1931)

Πολίτης Α. (1931)

Σαρεγιάννης Α. Γ. (1927, 1928, 1930)

Σεγκοπούλου Ρίκα (1927)

Σταυρινός Π. (1927, 1928) (γαλλική μετάφραση καβαφικών ποιημάτων)

Συμεωνίδης Α. Γ. (1926, 1927)

Φύλλας Νικόλαος (1927)

B. Ξένοι

Catraró A. (1930) (γαλλική μετάφραση καβαφικών ποιημάτων)

Gremond M. (1929) (γαλλική μετάφραση καβαφικών ποιημάτων)

Michel Jean (1926) (γαλλική μετάφραση καβαφικών ποιημάτων)

Pernot Hubert (1928, 1930) (γαλλική μετάφραση καβαφικών ποιημάτων)

4.6 Αναφορές άλλων περιοδικών στην *Αλεξανδρινή Τέχνη*

Οι αναφορές άλλων περιοδικών για την *Αλεξανδρινή Τέχνη* καταγράφονται με χρονολογική σειρά και εντοπίζονται ανώνυμες. Επίσης, αναφέρονται στα όσο γράφτηκαν και δημοσιεύτηκαν για την *Αλεξανδρινή Τέχνη* κατά τη διάρκεια των ετών κυκλοφορίας της, δηλαδή από το 1927 έως και το 1931. Συγκεκριμένα:

1927

1. «Με πολλές υποσχέσεις επίσης το νέο περιοδικό που βγαίνει στην πόλη μας με τον τίτλο *Αλεξανδρινή Τέχνη*. Σ' όλους τους νέους συναδέλφους της η *Νέα Ζωή* εύχεται επιτυχία στον ευγενικό τους σκοπό.» *Νέα Ζωή*, Ιανουάριος-Φεβρουάριος 1927.
2. «Στην Αλεξάνδρεια, τους τελευταίους τρεις μήνες κυκλοφορεί ένα περιοδικό που εκδίδεται από ένα τελείως αμόρφωτο παιδάριο. Το περιοδικό αυτό βρίζει αναίσχυντα ανθρώπους άξιους σεβασμού, επειδή οι άνθρωποι αυτοί δεν επικροτούν τις απόψεις του κ. Καβάφη, ή μάλλον, επειδή δεν συγχωρούν την παροιμιώδη επαινοθηρία του ποιητή να παρασύρει παιδιά που έχουν πρωτίστως ανάγκη από μόρφωση. Το παιδάριο αυτό δεν θα το ονομάσομε σήμερα. Επιφυλασσόμεθα να το ονομάσομε, όταν θα μορφωθεί, αν εννοείται μορφωθεί κάποτε. Θα ονομάσομε όμως το περιοδικό, που λέγεται: *Αλεξανδρινή Τέχνη*.» [Τ. Μαλάνος, «Ειδήσεις και σχόλια», *Σημειώματα* 1 (15 Απρ. 1927) 8¹⁹².
3. «*Αλεξανδρινή Τέχνη* (τεύχος Μαΐου), «Δελφικές Εορτές», γνώμαι των Αθηναίων λογίων κ.κ. Αλεξ. Φιλαδελφεύς, Άγγελου Σημηριώτη, Μυρτιώτισσας, Ίσαντρου Άρι, Σ. Παναγιωτόπουλου κ.ά. Όλοι σχεδόν αυτοί κυρήτουν ότι ο κ. Άγγελος Σικελιανός

---

¹⁹² Ένα από τα πλέον αντικαβαφικά σχόλια και επικριτικά για την *Αλεξανδρινή Τέχνη*.

είναι μεγάλος ποιητής και ότι κάμνει τώρα τ' ωραιότερόν του έργον. Η Μυρτιώτισσα μάλιστα βεβαιώνει ότι είναι “ο αγαπημένος των θεών”.» *Νέα Εστία*, Μάιος 1927.

4. «*Αλεξανδρινή Τέχνη*: Μηνιαίο λογοτ. Καλλιτ. Περιοδικό. Διευθ. Α. Γ. Συμεωνίδης – Ρίκα Σεγκοπούλου Αλεξάνδρεια Έτος Α΄. αριθ. 6. Μάιος 1927. Συνεργασία Κ. Π. Καβάφη, Π. Μάγνη, Σύλβιου, Ραγέλου, Αθηνάς Ταρσούλη, Γ. Βρισμιτζάκη κλπ. Και πολλά κριτικά σημειώματα και πληροφορίες για την πνευματική κίνηση της Αιγύπτου.» *Φιλότεχνος*, Μάιος 1927.
5. «*Αλεξανδρινή Τέχνη*. Μηνιαία Επιθεώρηση, που γράφεται από νέους με πνεύμα αληθινά νέο και προοδευτικό. Και είναι ιδιαίτερος ευχάριστο για μας, επίσης νέους, που διαρκώς παρουσιάζει πρόοδο σ' όλα.» «*Αλεξανδρινή Τέχνη*. Το καλύτερο από τα μηνιαία περιοδικά του έξω Ελληνισμού. Συνεργάζονται ταχτικά οι διαπρεπέστεροι ποιητές και λογογράφοι. Διευθύνεται από την Κα Ρίκα Σεγκοπούλου. Βγαίνει ταχτικώτατα από το Δεκέμβρη του 1926.» *Νεοελληνική Τέχνη*, Ιούνιος-Ιούλιος 1927.
6. «Αξιοσημείωτο το σημείωμα της κυρίας Ρίκας Σεγκοπούλου που δημοσιεύτηκε γι' αυτά στο καλό περιοδικό *Αλεξανδρινή Τέχνη*.» *Νέα Ζωή*, Ιούλιος-Αύγουστος 1927, 58.
7. «Στο τεύχος του Νοεμβρίου της *Αλεξανδρινής Τέχνης* συνεργάζονται οι κ. κ. Μ. Μαλακάσης και Κ. Βάρναλης. Δυστυχώς δεν λείπει και ο Μάριος Βαϊάνος. Το αποχαιρετιστήριο ποίημα του “Χαίρε” είναι αληθινός σπαραγμός.» *Ελληνικά Γράμματα*, Νοέμβριος 1927.
8. «*Αλεξανδρινή Τέχνη*. Μηνιαίο. 10 Rue Lepsius. Το διευθύνει η κ. Ρίκα Σεγκοπούλου. Περιέχει ύλη πάντα διαλεχτών λογίων Αλεξανδρινών και Αθηναίων. Το συστήνουμε θερμά.» *Αργώ*, Δεκέμβριος 1927.
9. «Επίσης το 11ο τεύχος της *Αλεξανδρινής Τέχνης* περιέχει πρόσφατον ευθυμογράφημα του Ψυχάρη με τον τίτλο «Ο Διάβολος με παίρνει». [...] Στο ίδιο τεύχος “Στοχασμοί” του κ. Τέλλου Άγρα, άφθονη ποίηση Αλεξανδρινή και μερικά δίστιχα του κ. Μ. Παπανικολάου.» *Νέα Εστία*, Δεκέμβριος 1927.

10. «*Αλεξανδρινή Τέχνη* (Χρον. Β' Τεύχος 3ο). Εξακολουθεί και σε τούτο το τεύχος ο Μάριος Βαϊάνος να εκφράζει ελεύθερα και έμμετρα τους στοχασμούς του. Στο τεύχος αυτό συνεργάζεται και ο μοντέρνος εστέτ. κ. Χάγερ Μπουφίδης ή Ίσαντρος Άρις και γενικά στις σελίδες του περιοδικού κυριαρχούν ημεδαποί και αλλοδαποί εστέτ.» *Ελληνικά Γράμματα*, Φεβρουάριος 1928.
11. «*Η Αλεξανδρινή Τέχνη* που διευθύνεται απτη Ρίκα Σεγκοπούλου είναι το καλύτερο απτα περιοδικά που βγαίνουν μηνιαία στην Αίγυπτο.» *Πανελλήνια Επιθεώρηση*, Μάρτιος-Απρίλιος 1928.
12. «*Αλεξανδρινή Τέχνη* (Β' 4 Μάρτης). - Αν δεν είχε κανείς να ξεχωρίσει, όσο κι αν είναι απρόσωπη στη γενικότητά της, μιαν αισθητική μελέτη «Περί Τέχνης» του κ. Γ. Π. Παπανούτσου, δεν ξέρουμε τι άλλο κάπως επιτέλους ενδιαφέρον θα μπορούσε να βρει στο φύλλο αυτό. Όχι βέβαια το αισθηματικότατο διήγημα του κ. Παν. 59 Βρισμιτζάκη, ούτε κάποιο άλλο νεανικό παραλήρημα, που τελειώνει έτσι: “Σε συμπονά κι' ο πόνος!”» *Ελληνικά Γράμματα*, Απρίλιος 1928.
13. «Πολύ ενδιαφέρον το τελευταίο φυλλάδιο της *Αλεξανδρινής Τέχνης*. Περιέχει διαλεχτή συνεργασία. Ξεχωρίζομε τα ονόματα δύο Ηρακλειωτών λογοτεχνών, των αδελφών Π. και Γ. Βρισμιτζάκη. Ο πρώτος έχει φαίνεται γράψει και εκδόσει ωραία σονέττα. [...] Ο κ. Γ. Βρισμιτζάκης πάλι κατ' εξοχήν λυρικός φιλόσοφος, με πολύ πρωτοτυπία στις σκέψεις και στο ύφος μας έχει δώσει πολλά βιβλία. [...]» *Νεοελληνικά Γράμματα*, Απρίλιος-Μάιος 1928.
14. «*Αλεξανδρινή Τέχνη* (Β' 4 Απρίλιος). – Μπόλικά ποιήματα υπάρχουν σ' αυτό το φύλλο, που καλύτερα θα ήταν να μην είχαν δει το φως της ημέρας και μάλιστα στην πιο τιμητική θέση, στις πρώτες σελίδες του περιοδικού. [...] Κι όμως οι εκδότες της *Αλεξανδρινής Τέχνης* που τόσο ανεκτικοί δείχνονται στους συνεργάτες τους, πάνε με το στανιό να βρουν ψεγάδια στους άλλους εκεί που δεν υπάρχουν. [...] Καλύτερα θα έκαναν στο εξής, αν μπορούσαν να βρουν τίποτα πιο ουσιαστικό για να επικρίνουν.» *Ελληνικά Γράμματα*, Απρίλιος 1928.
15. «*Αλεξανδρινή Τέχνη*. Εις το τεύχος του Ιουλίου 1928 διακρίνομεν συνεργασίαν γνωστών νέων ποιητών και λογογράφων. [...]» *Παρθενών*, Ιούλιος-Αύγουστος 1928.
16. «Ενδιαφέροντα όπως πάντοτε και τα δύο τελευταία τεύχη της *Αλεξανδρινής Τέχνης*, (Ιούνιος και Ιούλιος), η οποία είναι από τα καλύτερα, πραγματικώς, περιοδικά που εκδίδονται εκτός των Αθηνών». *Νέα Εστία*, Αύγουστος 1928.

17. «Δεν πιστεύω σε καμία Χώρα να εκδίδονται τόσα φιλολογικά ιδίως Περιοδικά, με τόσο διαφορετική αντίληψη περί τέχνης, - ω τέχνη, αλήθεια, πόσα τερατουργήματα για το όνομά σου, διαπράττονται! - με τόση επιπολαιότητα, τόση ασυναρτησία, όσα στην Ελλάδα. Όλες οι Νεοελληνικές φιλοδοξίες ξεσπούν κάθε τόσο, στην έκδοση Φιλολογικών και άλλων περιοδικών, μόνο και μόνο να ρεκλαμάρουν οι Εκδότες των, και κείνοι που κρίβονται από πίσω των, και φανερώνονται με χοντρά γράμματα και αυτοθαυμασμούς, σ' όλες τις σελίδες του Περιοδικού, την ιδιοφυία τους, μα και πολύ συχνά για να φανερώσουν το πράσινο μίσος των ενάντια σε κάποιο άλλο Περιοδικό, και στον κύκλο κείνων, που το εκδίδουν, γιατί αυτά πάλι δεν έτυχε να αναγνωρίζουν και να προσκυνούν την αξία των τελευταίων αυτών. Τέτιου τύπου είναι τα περισσότερα Νεοελληνικά Περιοδικά [...] Άλλα πάλι απηχούνε την τοπική νοοτροπία στενού κύκλου φιλολογούντων, όπως η *Αλεξανδρινή Τέχνη* της Αλεξάνδρειας [...] Απ' όλα τα παραπάνω περιοδικά κανένα δεν μπορεί να ονομασθή μορφωτικό Περιοδικό, γιατί μέσα σ' αυτά αλληλογροθοκοπούνται όλες οι ιδεολογίες κι όλα τα γούστα με πλήρη σύγχυση ιδεών και συστημάτων, σε τρόπο, που να απορή κανείς, πως δείχνουν τέτοια περιφρόνηση στους αναγνώστες και συνδρομητές των». *Ελληνικά Γράμματα*, Αύγουστος 1928.
18. «*Αλεξανδρινή Τέχνη*. Πάντα εκλεχτή ύλη στο συμπαθέστατο τούτο Αλεξανδρινό περιοδικό της κ. Ρίκας Σεγκοπούλου». *Ιόνιος Ανθολογία*, Οκτώβριος-Νοέμβριος 1928.
19. «Στο φύλλο του Σεπτεμβρίου της *Αλεξανδρινής Τέχνης* δημοσιεύεται ωραιότατον ποίημα του κ. Ν. Χάγερ Μπουφίδη που κρίνομε σκόπιμον ν' αναδημοσιεύσωμε». *Ελληνικά Γράμματα*, Νοέμβριος 1928.

1929

20. «Ταχτικώτατη στην έκδοσή της, κομψή, συμπαθέστατη και με συνεργασία πάντοτε αυστηρά διαλεγμένη η *Αλεξανδρινή Τέχνη* της κ. Ρίκας Σεγκοπούλου». *Ιόνιος Ανθολογία*, Μάρτιος-Απρίλιος 1929.
21. «Εκλεκτή όπως πάντοτε η ύλη του τελευταίου τεύχους της συμπαθεστάτης *Αλεξανδρινής Τέχνης*». *Νέα Εστία*, Απρίλιος 1929.
22. «Ελάβομεν και το τελευταίο τεύχος της *Αλεξανδρινής Τέχνης* μ' ενδιαφέρουσας ως πάντοτε ύλην. Παρατηρούμεν ότι εις την στήλην των περιοδικών, όπου μέχρι τινός η 61 Νέα Εστία εκρίνετο ευρύτατα, τώρα μόλις αναφέρεται. Ηθέλαμεν να μάθωμεν δια

ποίημα λόγον επέσαμεν εις συσμένειαν. Κάποια παρεξήγησις χωρίς άλλο». *Νέα Εστία*, Ιούνιος 1929.

1931

23. «*Ἡ Ἀλεξανδρινή Τέχνη* ἀπὸ τοῦ περασμένου Γενάρη μῆκε στο 5ον ἔτος τῆς ἐκδόσεώς της, πάντα συμπαθητικὴ, πάντα με ὕλην ωραία καὶ ἐνδιαφέρουσα ὥστε ν' ἀποτελεῖ ἀξιόλογο στοιχεῖο στὴν πνευματικὴ μας κίνηση τῆς Ἀλεξάνδρειας». *Ιόνιος Ἀνθολογία*, Μάρτιος 1931.
24. «*Ἡ καλὴ Ἀλεξανδρινή Τέχνη* με τὸ τεύχος τοῦ Ἰανουαρίου, εἰσήλθεν εἰς τὸ 5ον τῆς ἔτος. Εἶναι ἀναντίρρητοι αἱ ὑπηρεσίαι τὰς ὁποίας προσέφερε τὸ περιοδικόν τούτο εἰς τὰ ἑλληνικά γενικῶς καὶ ἰδιαιτέρως εἰς τὰ αἰγυπτιακά γράμματα, καὶ εὐχόμεθα νὰ ἐξακολουθήσῃ ἐκδιδόμενον ἀνελλιπῶς ὅπως ἕως τώρα». *Νέα Εστία*, Μάρτιος 1931.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5ο

5.1 Η εικόνα της καβαφικής κριτικής και των μελετών μέσω της *Αλεξανδρινής Τέχνης* (1926-1931). Θέματα και ποιήματα εστίασης της κριτικής και των μελετών.

Αποτελεί αναμφισβήτητο γεγονός πως ο Καβάφης εμφανιζόταν στα λογοτεχνικά δρώμενα μέσω των συχνών επαναδημοσιεύσεων των ποιημάτων του σε περιοδικά και εφημερίδες. Ωστόσο, αρκετά από τα ποιήματα αυτά δεν τα είχε εντάξει ποτέ στις αυτοτελείς αυτοεκδόσεις του. Δεν υπήρχε, επομένως, μία ενιαία διαχωριστική γραμμή στην καβαφική ποίηση. Όμως, στο περιοδικό *Αλεξανδρινή Τέχνη*¹⁹³ του έτους 1927 προτείνονται ορισμένα κριτήρια κατάταξης του καβαφικού έργου. Τα κριτήρια αυτά, όμως, δεν είναι χρονολογικά, αλλά θεματικά.

Ως ένα περιοδικό άμεσης καβαφικής επιρροής, στην *Αλεξανδρινή Τέχνη*, όπου συντάκτης του σημειώματος¹⁹⁴ μοιάζει να είναι ο ίδιος ο Κ. Π. Καβάφης, ορίζονται τρεις κύκλοι της καβαφικής ποίησης. Η κατάταξη αυτή γίνεται από τη μία μεριά για να λειτουργήσει ως απάντηση στην κριτική διαμάχη που είχε ξεσπάσει ανάμεσα στον Κωνσταντίνο Καβάφη και τον Τίτο Μαλάνο. Από την άλλη πλευρά, ο συντάκτης του σημειώματος προειδοποιεί μέσω αυτού για την επικάλυψη τριών θεματικών κατηγοριών και δίνει, έτσι, μία εικόνα του ενιαίου καβαφικού έργου, όπως φαίνεται και από το απόσπασμα¹⁹⁵ που ακολουθεί:

Ο Καβάφης δεν επαναλαμβάνεται ποτέ.

Ιδού, απλά, το σχεδιάγραμμα που βγαίνει ίσαμε τώρα από το έργο του.

Έχει τρεις περιοχές — τη φιλοσοφική (ή της σκέψης), την ιστορική, και την ηδονική (ή αισθησιακή).

Η ιστορική περιοχή κάποτε προσεγγίζει τόσο στην ηδονική (ή αισθητική) που είναι δύσκολο να κατατάξει κανείς ωρισμένα ποιήματά τους. Δύσκολο· όχι ακατόρθωτο.[...]

Επανάληψη στον Καβάφη δεν βρίσκεται ποτέ. Το κάθε ποίημά του, χωρίς εξαίρεση, έχει κάτι το διαφορετικό από τα άλλα του. Αυτό, ως γνωστόν, είναι ένας από τους πρώτους κανόνες της καβαφικής σύνθεσης. Κάθε νέο ποίημα προσθέτει στην περιοχή

¹⁹³ *Αλεξανδρινή Τέχνη*, τχ. Α' 6, Μάιος 1927, σσ. 39-40.

¹⁹⁴ Ο.π.

¹⁹⁵ Ο.π.

του κάτι (πότε πολύ, πότε λίγο). Κάποτε ποιήματα εισέρχονται στην περιοχή ως συμπληρώσεις. Κάποτε το φως ενός καινούριου ποιήματος ελαφρά διαπερνά το ημίφως ενός παλαιότερου (φως στο ένα ποίημα, ημίφως στο άλλο — όχι στον βρόντο· αλλά σύμφωνα με προσεκτικότερη ποιητική οικονομία).

Επανάληψη στον Καβάφη δεν υπάρχει· επιστροφή όμως σε μια απ' τις τρεις περιοχές (σε μία απ' τις κατηγορίες θεμάτων) υπάρχει.

Στο περιοδικό *Αλεξανδρινή Τέχνη*¹⁹⁶ και στο τεύχος του Οκτωβρίου του ίδιου έτους, το παραπάνω σημείωμα συμπληρώνεται και βρίσκεται και αυτή τη φορά πάλι στα ανώνυμα «Σημειώματα¹⁹⁷» του περιοδικού. Συγκεκριμένα, αναφέρονται τα εξής:

[...] ο Καβάφης επιστρέφει πάντα σε μια απ' τις τρεις περιοχές της ποιήσής του — της σκέψεως, ιστορική (ελλαδική, ελληνορωμαϊκή, βυζαντινή), και ηδονική ή αισθησιακή. [...] Επανάληψη όμως στον Καβάφη δεν υπάρχει. [...] Όπως μια από τις βασικές αρχές της Καβαφικής σύνθεσης είναι η αποφυγή της ρητορικής, επίσης (μα απόλυτα όμοια) αυστηρά βασική αρχή της είναι η μη επανάληψη.

Οι κατηγορίες θεμάτων μένουν ίδιες· αλλά κάθε καινούργιο ποίημα φέρνει και κάτι νέο ή καμιά συμπλήρωση στην περιοχή στην οποία εισέρχεται.

Ως αποτέλεσμα αυτών, η προσωπική ανάγνωση του Σεφέρη¹⁹⁸ και η κριτική του πάνω στο έργο του Κ. Π. Καβάφη, απηχεί και μία στάση του ίδιου του Αλεξανδρινού ποιητή απέναντι στο έργο του ως ένα ενιαίο λογοτεχνικό σύνολο. Ειδικότερα:

Η προσωπική μου ιδέα είναι ότι από μια ορισμένη στιγμή και πέρα —τη στιγμή αυτή την τοποθετώ στα 1910 περίπου— το καβαφικό έργο πρέπει να διαβάζεται και να κρίνεται όχι σαν μια σειρά από χωριστά ποιήματα, αλλά σαν ένα και μόνο ποίημα εν προόδω —ένα «work in progress», όπως θα 'λεγε ο James Joyce — που τερματίζει ο θάνατος. Ο Καβάφης είναι, νομίζω, ο «δυσκολότερος» ποιητής της σύγχρονης ελληνικής γραμματείας και τον καταλαβαίνουμε πολύ καλύτερα όταν τον διαβάζουμε με το συναίσθημα της παρουσίας του συνολικού του έργου. Αυτή η ενότητα είναι η χάρη του, και μ' αυτό τον τρόπο θα τον αντικρίσω¹⁹⁹.

¹⁹⁶ *Αλεξανδρινή Τέχνη*, τχ. Α' 11, Οκτώβριος 1927, σ. 48.

¹⁹⁷ Ο.π.

¹⁹⁸ Γιώργος Σεφέρης, «Κ. Π. Καβάφης, Θ.Σ. Έλιοτ· παράλληλοι» [1946]. *Δοκίμες. Πρώτος τόμος (1936-1947)*, Ίκαρος, Αθήνα 1984 (5η έκδ.), σ. 328.

¹⁹⁹ Ο.π.

Οι συγκεκριμένες θεματικές κατηγορίες έχουν υποστεί αρκετή κριτική από διάφορους μελετητές και κριτικούς και προς διάφορες κατευθύνσεις. Ειδικότερα, τόσο ως προς την κατεύθυνση της περαιτέρω εξειδίκευσης, όσο και ως προς την ανάδειξη της συμβατικότητας, αλλά και την ανάδειξη κοινών πολιτικών και ηθικών στάσεων και αξιών. Όπως σημειώνει και ο Μ. Πιερής²⁰⁰, το καβαφικό έργο έχει υποστεί περαιτέρω διάκριση σε ποιήματα ιστορικοφανή, ψευδοϊστορικά και ιστοριογενή:

Ο Σεφέρης είναι ο εισηγητής του όρου «ψευδοϊστορικά», ο οποίος νομίζω ότι είναι πολύ κατάλληλος για τα ποιήματα στα οποία η ιστορία χρησιμοποιείται μεταφορικά ή αλληγορικά, δηλαδή «ψεύτικα» κατά έναν τρόπο, αφού ο Καβάφης δεν αντιμετωπίζει, στις περιπτώσεις αυτές, το ιστορικό υλικό ως ιστορικός ποιητής, αλλά σαν φιλοσοφικός/διδακτικός.

[...] Ο Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος, είναι ο εισηγητής του όρου «ιστορικοφανές», που νομίζω ότι είναι κατάλληλος (αν χρησιμοποιηθεί με συστηματικότητα και συνέπεια) για τα ποιήματα στα οποία έχουμε προβολή ενός ή και περισσότερων πλαστών υποκειμένων μέσα σε άμεσα (ή και έμμεσα) δηλωμένο ιστορικό πλαίσιο, χρονικό ή και τοπικό, το οποίο χρησιμεύει συνήθως ως φόντο του φανταστικού επεισοδίου που σκηνοθετείται στο ποίημα.

[...] Για τα ποιήματα [...] για τα οποία ο ίδιος ο ποιητής [...] αισθάνθηκε την ανάγκη, όπως είδαμε πιο πάνω, να μιλήσει, για «στενώς ιστορικά» ποιήματα, νομίζω ότι καταλληλότερος είναι ο όρος «ιστοριογενή», με τον οποίο δηλώνεται και το κυριότερο χαρακτηριστικό τους, ότι δηλαδή είναι άμεσα συνδεδεμένα με το ιστορικό υλικό από το οποίο γεννήθηκαν [...].

Στην *Αλεξανδρινή Τέχνη* τον Οκτώβριο του 1930 και συγκεκριμένα στο άρθρο του Τέλλου Άγρα με τίτλο «Η ειρωνεία στον Καβάφη²⁰¹», είναι εμφανής η επιλογή της περιθωριακής οπτικής γωνίας, η έμφαση τόσο σε μεταιχμιακές όσο και σε ρευστές περιοχές της ιστορικής πραγματικότητας, αλλά και η διπλή προοπτική. Όλα αυτά αποτελούν στοιχεία της καβαφικής ειρωνείας, την οποία ήδη το 1930 είχε ανιχνεύσει ο Τέλλος Άγρας. Μέσω της *Αλεξανδρινής Τέχνης* και των προαναφερθέντων στοιχείων, φανερώνεται πως η ιστορική θεματική του καβαφικού έργου είναι στενά συνυφασμένη με το ζήτημα της πολιτικής και του πολιτικού Καβάφη.

²⁰⁰ Μ. Πιερής, «Καβάφης και ιστορία», στο του ίδιου (επιμ.), *Εισαγωγή στην Ποίηση του Καβάφη. Επιλογή κριτικών κειμένων*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 2016 (1994), σσ. 403-6.

²⁰¹ Τ. Άγρας, «Η ειρωνεία στον Καβάφη», *Αλεξανδρινή Τέχνη*, τχ. Δ' 9-10, Οκτώβριος 1930, σσ. 281-8. Επίσης, στο http://kosmopolis.lis.upatras.gr/index.php/alexandriini_textni/article/view/65679/64555 [τελευταία πρόσβαση στις 13 Μαΐου, 2018].

Αυτός, ο οποίος αναφέρθηκε, αν όχι πρώτος, τότε σίγουρα από τους πρώτους στην πολιτική εικόνα του καβαφικού έργου είναι ο Γιώργος Βρισιμιτζάκης το 1926, ενώ ζούσε ακόμη ο Καβάφης. Η ιστορική ποιητική του καβαφικού έργου πλέον δε διαβάζεται μόνο ως μάσκα απόκρυψης της ερωτικής επιλογής και διαφυγής στο παρελθόν, αλλά και ως θεματοποίηση του προβλήματος προσέγγισης του παρελθόντος και του πολιτικού προβληματισμού του παρόντος²⁰². Ακολουθώντας τα όσα αναφέρει ο Βρισιμιτζάκης, ο Γιώργος Σεφέρης στις 11 Δεκεμβρίου του 1946, στη διάλεξή του με θέμα: «Κ. Π. Καβάφης, Θ. Σ. Έλιοτ: παράλληλοι²⁰³» συσχετίζει το ποίημα του Κ. Π. Καβάφη με τίτλο: «Υπέρ της Αχαϊκής Συμπολιτείας πολεμήσαντες» με τη Μικρασιατική Καταστροφή. Οι ρίζες του συγκεκριμένου δοκιμίου έγκεινται στην πολεμική περιπέτεια που είχε ο Σεφέρης στην Αλεξάνδρεια κατά τα χρόνια της εξόριστης κυβέρνησης.

Επίσης, η κριτική, η οποία αφορά τον ιστορισμό του καβαφικού έργου μπορεί και να προσεγγιστεί μέσα από το πρίσμα μίας ερωτικής ερμηνείας. Όπως χαρακτηριστικά αναλύεται στο άρθρο του Γιάννη Παπαθεοδώρου με τίτλο «Η γνώση των ηδονών. Ο ιστορισμός του Καβάφη και η κριτική (1932-1946)²⁰⁴» ο ιστορισμός του καβαφικού έργου αντιμετωπίζεται ως μία συγκάλυψη της ερωτικής ταυτότητας του ποιητή. Και αυτή η παραβατική ταυτότητα είναι που θα αποτελέσει τη βάση της κριτικής για το ποιητικό του έργο μέχρι και τη διάλεξη του Γιώργου Σεφέρη για τη σχέση του Κ. Π. Καβάφη και του Θ. Σ. Έλιοτ, το 1946²⁰⁵. Μετά από την *Αλεξανδρινή Τέχνη* και αφού έχει επέλθει η διάλεξη του Γ. Σεφέρη, ο ιστορισμός του καβαφικού έργου αρχίζει να εξετάζεται πέραν του ελιοτικού σχήματος της αντικειμενικής συστοιχίας και της μυθικής μεθόδου.

Ωστόσο, από τη ματιά της Αριστεράς, η οποία διάβαζε τον Κ. Π. Καβάφη ως παρακμιακό ποιητή, ο Στρατής Τσίρκας το 1958 θεωρεί πως ο Καβάφης είναι ένας ποιητής, ο οποίος εκφράζει την εποχή του, αλλά και το χώρο του. Ο χώρος του Καβάφη είναι αυτός του παροικιακού ελληνισμού μέσα στα πλαίσια της βρετανικής αυτοκρατορίας. Η πολιτικότητα του Καβάφη οριοθετείται μέχρι και το 1911, ενώ κατά τα χρόνια κυκλοφορίας της

---

²⁰² Γ. Βρισιμιτζάκης, *Το έργο του Κ. Π. Καβάφη*, ό.π.

²⁰³ Γ. Σεφέρης, «Κ. Π. Καβάφης, Θ. Σ. Έλιοτ: παράλληλοι» (1946) στο <http://www.kavafis.gr/kavafology/articles/content.asp?id=5> [τελευταία πρόσβαση στις 2 Ιουλίου, 2018].

²⁰⁴ Γ. Παπαθεοδώρου, «Η γνώση των ηδονών. Ο ιστορισμός του Καβάφη και η κριτική (1932-1946)», στο *Ποίηση. Εξαμηνιαίο Περιοδικό για την Ποιητική Τέχνη*, τχ. 24, Φθινόπωρο-Χειμώνας 2004, σσ. 215-256. Επίσης, στο <https://www.academia.edu/5887861/.1932-1946> [τελευταία πρόσβαση στις 3 Ιουλίου, 2018].

²⁰⁵ Γ. Σεφέρης, «Κ. Π. Καβάφης, Θ. Σ. Έλιοτ: παράλληλοι», ό.π.

Αλεξανδρινής Τέχνης, φαίνεται ότι ο Κ. Π. Καβάφης γίνεται πλέον μία πραγματικότητα για τον αριστερό λογοτεχνικό κανόνα²⁰⁶.

Το 1927 στην *Αλεξανδρινή Τέχνη* στα ανυπόγραφα «Σημειώματα» εντοπίζεται μία υπεράσπιση του Κ. Π. Καβάφη για μία κατηγορία εναντίον του, η οποία αναφερόταν σε μίμηση των Άγγλων από τον ποιητή: ««Τώρα δεν θα μας εκπλήξει εάν νεώτεροι Άγγλοι ποιηταί, ή Γάλλοι, ή άλλης εθνικότητας, κάνουν ποίηση περιέχουσα στοιχεία Καβαφικά²⁰⁷». Παρ' όλα αυτά το συγκεκριμένο σημείωμα προβαίνει σε υπεράσπιση του έργου του ποιητή: «Ο Καβάφης διαισθάνθηκε πριν πολλά χρόνια τάσεις, αντιλήψεις, αισθαντικότητες που ήταν για να 'ρθουν²⁰⁸».

5.2 Μελετώντας παράλληλα την Αλεξανδρινή Τέχνη με τα καβαφικά δρώμενα, τη Νεοελληνική Ιστορία και Λογοτεχνία, αλλά και την Παγκόσμια Ιστορία και Λογοτεχνία κατά τα έτη κυκλοφορίας της Αλεξανδρινής Τέχνης: 1926-1931

Κατά το έτος 1926, έτος κυκλοφορίας του περιοδικού *Αλεξανδρινή Τέχνη*, παράλληλα δημοσιεύεται και η δεύτερη μελέτη του Γιώργου Βρισμιτζάκη²⁰⁹, η οποία αφορά την πολιτική του Καβάφη. Την ίδια χρονιά η κυβέρνηση Πάγκαλου απονέμει στον Αλεξανδρινό ποιητή το παράσημο του Φοίνικος. Τη διάκριση αυτή ο Καβάφης την αποδέχεται παρ' όλο που είχαν προκληθεί πολλά αρνητικά σχόλια σε βάρος του για την αποδοχή του μεταλλίου αυτού, αναφέροντας χαρακτηριστικά ότι: «Το παράσημο μου το απένειμε η Ελληνική Πολιτεία, την οποία σέβομαι και αγαπώ. Η επιστροφή του παρασήμου θα είναι προσβολή εκ μέρους μου προς την Ελληνικήν Πολιτείαν γι' αυτό και το κρατώ²¹⁰».

Την ίδια χρονική περίοδο ο Κωνσταντίνος Καβάφης αρχίζει να κυκλοφορεί την πέμπτη και την έκτη ποιητική του συλλογή σε μονόφυλλα με τίτλους *Ποιήματα 1915-211*, *Ποιήματα 1907-1915*²¹², αντίστοιχα. Στην πέμπτη αυτή συλλογή εντοπίζονται τριάντα οκτώ (38) ποιήματα δημοσιευμένα σε χρονολογική κατάταξη, ενώ στην έκτη συλλογή τα ποιήματα

²⁰⁶ Γ. Παπαθεοδώρου, Μ. Πεχλιβάνος, «Η επινόηση του πολιτικού Καβάφη: τεκμηριώνοντας το χρονικό μιας ανάγνωσης», *Σύγχρονα Θέματα* 122-123 (Δεκέμβριος 2013), 27-47: 45.

²⁰⁷ *Αλεξανδρινή Τέχνη*, «Σημειώματα», τόμ. 1, τχ. 9, Αύγουστος 1927, σ. 39.

²⁰⁸ Ο.π.

²⁰⁹ Βλ. Γ. Βρισμιτζάκης, *Το έργο του Κ. Π. Καβάφη*, ό.π.

²¹⁰ Βλ. <http://cavafis.comupress.gr/bio3.htm> [τελευταία πρόσβαση στις 3 Ιουλίου, 2018].

²¹¹ Βλ. στο Γ. Π. Σαββίδης (επιμ.), *Κ. Π. Καβάφης. Τα Ποιήματα 1897-1933*, εκδ. Ίκαρος, Αθήνα 2014.

²¹² Ο.π.

είναι ογδόντα οκτώ (88) και βρίσκονται σε θεματική κατάταξη. Ωστόσο, δεν αργούν να εμφανιστούν και οι προστριβές. Αυτή τη φορά οι προστριβές εμφανίζονται στο περιοδικό *Οθόνη*²¹³, το αλεξανδρινό περιοδικό, το οποίο ασχολείται με το καβαφικό έργο με αφορμή δημοσιεύσεις παρωδιών και της συνέντευξης του Κωστή Παλαμά. Στους επικριτές του Καβάφη εντάσσεται και ο Τίμος Μαλάνος. Αξίζει να σημειωθεί ότι στην *Αλεξανδρινή Τέχνη* και ειδικότερα στη στήλη της με τίτλο: «Σημειώματα», τα περισσότερα ανυπόγραφα επικαιρικά σημειώματα ανήκουν στον Κ. Π. Καβάφη, θεωρούμενο και συνιδρυτή του περιοδικού.

Αναφορικά με τη Νεοελληνική Ιστορία, την περίοδο αυτήν ανατρέπεται η κυβέρνηση του Πάγκαλου, εμφανίζεται η κυβέρνηση του Γ. Κονδύλη²¹⁴ και ιδρύεται η Ακαδημία των Αθηνών²¹⁵. Ενώ, στα εκτός συνόρων, το 1926 βραβεύεται με το Νόμπελ η Ιταλίδα λογοτέχνιδα Γκράτσια Ντελέντα (*Grazia Deledda*²¹⁶), το δεύτερο για την ιταλική λογοτεχνία Νόμπελ.

Το 1927 ο Κωνσταντίνος Καβάφης θα γνωριστεί με τη Μαρίκα Κοτοπούλη, καθώς και με τον Νίκο Καζαντζάκη, ο οποίος θα καταγράψει την ολιγόωρη επίσκεψη και συνομιλία με τον Καβάφη στις ταξιδιωτικές του εντυπώσεις. Την ίδια χρονιά παρουσιάζεται η πρώτη δημόσια εκτέλεση των *10 Inventions* του Δημητρίου Μητρόπουλου²¹⁷. Η εκτέλεση λαμβάνει χώρα στο Ωδείο Αθηνών και διεξάγεται πάνω σε καβαφικά ποιήματα. Παράλληλα, εντοπίζεται αφιέρωμα στον Κ. Π. Καβάφη στο περιοδικό *Αλεξανδρινή Τέχνη*, όπου και δημοσιεύεται ανυπόγραφο σημείωμα στη στήλη «Σημειώματα» για τις τρεις περιοχές του καβαφικού έργου²¹⁸.

Ταυτόχρονα, την ίδια χρονιά, ο Τίμος Μαλάνος στο περιοδικό *Ισις*²¹⁹, το οποίο κυκλοφορεί στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου, δημοσιεύει ένα νέο άρθρο για τον Καβάφη με

---

²¹³ *Οθόνη. Εβδομαδιαίο Περιοδικό Αλεξάνδρειας*, Αλεξάνδρεια 1926.

²¹⁴ Βλ. Γ. Δαφνής, *Η Ελλάς μεταξύ δύο πολέμων 1923-1940*, τόμος πρώτος, εκδ. Κάκτος, Αθήνα 1997.

²¹⁵ Βλ. Ελένη Μπελιά, «Η Ακαδημία Αθηνών κατά την πρώτη δεκαετία της ζωής της», *Ελευθέριος Βενιζέλος και πολιτιστική πολιτική-Πρακτικά Συμποσίου*, εκδ. Μουσείο Μπενάκη/Εθνικό Ίδρυμα Ελευθέριος Βενιζέλος, Αθήνα, Χανιά 2012, σελ.31-51. Επίσης, βλ. Κωνσταντίνος Τσάτσος, *Λογοδοσία μιας ζωής*, τομ. 2ος, εκδ. Οι εκδόσεις των φίλων, Αθήνα 2000.

²¹⁶ Βλ. στο <https://www.nobelprize.org/prizes/literature/1926/deledda/auto-biography/> [τελευταία πρόσβαση στις 13 Αυγούστου, 2018].

²¹⁷ Βλ. στο <http://www.mozart.gr/adamaki1.html> και στο https://www.dimitrimitropoulos.gr/?option=com_content&view=article&id=53&catid=15&Itemid=51 [τελευταία πρόσβαση στις 13 Αυγούστου, 2018].

²¹⁸ *Αλεξανδρινή Τέχνη*, ό.π.

²¹⁹ *Ισις*, Αλεξάνδρεια (1924-1930).

τίτλο: «Ο Καβάφης και οι Αθηναίοι λόγιοι²²⁰» και προκαλεί, έτσι, εκ νέου τις αντιφατικές αντιδράσεις της κριτικής για το καθαφικό έργο. Επίσης, την ίδια περίοδο, ο Καβάφης γράφει το ποίημα του «Μέρες του 1901²²¹» και συνεχίζει ακατάπαυστα τη δημοσίευση των ποιημάτων του τόσο σε αλεξανδρινά όσο και σε ελληνικά περιοδικά και έντυπα.

Στα ελληνικά πολιτικά και ιστορικά δρώμενα της εποχής, η Κυβέρνηση προχωράει σε αναθεώρηση του Συντάγματος²²². Ενώ, στα υπόλοιπα λογοτεχνικά δρώμενα δημοσιεύονται νέα έργα μεγάλης αξίας. Ειδικότερα, ο Κ. Βάρναλης δημοσιεύει το έργο του με τίτλο *Σκλάβοι Πολιορκημένοι*²²³, ο Δ. Βουτυράς το *Στη χώρα των σοφών και των αγρίων*²²⁴, ο Κ. Γ. Καρυωτάκης το *Ελεγεία και σάτιρες*²²⁵, ο Ν. Καζαντζάκης το *Ασκητική*²²⁶, το οποίο αν και είναι γραμμένο κατά τα έτη 1922-1923, ωστόσο δημοσιεύεται το 1927.

Επίσης, ο Π. Πικρός δημοσιεύει το έργο του *Τουμπεκί*²²⁷ και ο Α. Σικελιανός το *Δελφικός Λόγος*²²⁸. Επιπρόσθετα, κάνουν την εμφάνισή τους ορισμένα περιοδικά, όπως η *Νέα Εστία*²²⁹ και τα *Ελληνικά Γράμματα*²³⁰ (1927-1930), καθώς, επίσης, και το βραχύβιο αλεξανδρινό περιοδικό με τίτλο *Σημειώματα*. Ενώ, στα παγκόσμια ιστορικά τεκταινόμενα το 1927 οριστικοποιήθηκε η επικράτηση του Στάλιν και στα λογοτεχνικά δόθηκε το Βραβείο Νόμπελ στον Ανρί Μπεργκσόν (Henri Bergson²³¹).

Καθώς η κυκλοφορία της *Αλεξανδρινής Τέχνης* συνεχίζεται το 1928, ταυτόχρονα, συνεχίζονται τόσο οι αντεγκλήσεις αναφορικά με το καθαφικό έργο, όσο και η κυκλοφορία και η δημοσίευση μεταφράσεων και ποιημάτων. Συγκεκριμένα, το 1928 ο Τάκης Παπατσώνης είναι αυτός, ο οποίος θα προβεί σε υπεράσπιση τόσο του καθαφικού έργου όσο και της μελοποίησής του από τον Δ. Μητρόπουλο το 1927. Επίσης, την ίδια περίοδο ο Γ.

---

²²⁰ Τ. Μαλάνας, *Ο Καβάφης απαραμόρφωτος*, εκδ. Πρόσπερος, Αθήνα 1984.

²²¹ Κ. Π. Καβάφης, *Ποιήματα 1897-1933*, Ίκαρος, 1984 και στο <http://www.kavafis.gr/poems/content.asp?id=56&cat=1> [τελευταία πρόσβαση στις 23 Ιουλίου, 2018].

²²² Βλ. Γ. Δαφνής, *ό.π.*

²²³ Κ. Βάρναλης, *Σκλάβοι Πολιορκημένοι*, Κέδρος, Αθήνα 1991 και στο http://www.snhell.gr/anthology/content.asp?id=231&author_id=56 [τελευταία πρόσβαση στις 3 Ιουλίου, 2018].

²²⁴ Δ. Βουτυράς, *Στη χώρα των σοφών και των αγρίων*, Εκδοτική Εταιρεία Αθήνα, Αθήνα 1927.

²²⁵ Κ. Γ. Καρυωτάκης, *Ελεγεία και σάτιρες*, εκδ. Ιδεόγραμμα, Αθήνα 1997.

²²⁶ Ν. Καζαντζάκης, *Ασκητική*, εκδ. Καζαντζάκη, 2009.

²²⁷ Π. Πικρός, *Τουμπεκί*, εκδ. Άγρα, Αθήνα 2010.

²²⁸ Βλ. Α. Σικελιανός, *Δελφικός Λόγος* στο Γ. Κ. Κατσιμπαλή, *Βιβλιογραφία Α. Σικελιανού*, 1946, σ. 10, αρ. 32.

²²⁹ Βλ. *Λεξικό Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Πρόσωπα, Έργα, Ρεύματα, Όροι*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2014, σσ. 1534-5 και στο <http://anemi.lib.uoc.gr/metadata/a/6/9/metadata-01-0000415.tkl> [τελευταία πρόσβαση στις 13 Απριλίου, 2018].

²³⁰ Βλ. *Λεξικό Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Πρόσωπα, Έργα, Ρεύματα, Όροι*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2014, σσ. 621-2 και στο <https://lekythos.library.ucy.ac.cy/handle/10797/22424> [τελευταία πρόσβαση στις 21 Μαΐου, 2018].

²³¹ Βλ. στο <https://www.britannica.com/biography/Henri-Bergson> [τελευταία πρόσβαση στις 30 Μαΐου, 2018].

Βαλασόπουλος στο *Criterion*²³² δημοσιεύει αγγλικές μεταφράσεις της καβαφικής ποίησης και ο Κ. Dieterich θα προβεί στην ανθολόγηση γερμανικών μεταφράσεων των ποιημάτων του Κ. Π. Καβάφη.

Ακόμη, το 1928 ανέρχεται στην πολιτική εξουσία της Ελλάδας η Κυβέρνηση του Ελευθερίου Βενιζέλου²³³. Ενώ, αναφορικά με τη λογοτεχνική ζωή αυτοκτονεί ο Κ. Καρυωτάκης, ο Κ. Παλαμάς δημοσιεύει το έργο του *Δειλοί και σκληροί σίχοι*²³⁴ και λαμβάνει χώρα η έκθεση των Χατζηκυριάκου-Γκίκα και Μιχάλη Τόμπρου στην Αθήνα. Επίσης, κυκλοφορεί για πρώτη φορά το περιοδικό *Νέα Επιθεώρηση*²³⁵ (1928-1929, 1933-1934). Ακόμη, στη ξένη λογοτεχνία δημοσιεύονται τα έργα των Β. Brecht, *Die Dreigroschenoper*²³⁶ (μτφρ. *Η όπερα της πεντάρας*) και του Α. Huxley, *Point Counter Point*²³⁷ και το λογοτεχνικό βραβείο Νόμπελ κερδίζει η Σίγκριντ Ούντσετ (Sigrid Undset²³⁸).

Το 1929 η γαλλόφωνη *Semaine Egyptienne*²³⁹ του Καΐρου δημοσιεύεται με αφιέρωμα στον Αλεξανδρινό ποιητή. Παράλληλα, ο Θεοτοκάς στο *Ελεύθερο Πνεύμα*²⁴⁰ καταδικάζει τον Καβάφη ως εκπρόσωπο της παρακμής²⁴¹, γράφοντας χαρακτηριστικά:

«Ο κ. Καβάφης είναι ένα τέλος κ' η πρωτοπορεία είναι μια αρχή. Είναι δύο κόσμοι αντίθετοι και ασυμβίβαστοι. Η μόνο επίδραση που μπορεί να εξασκήσει ο κ. Καβάφης σε μια ζωντανή νέα γενιά είναι μια επίδραση αρνητική. Επιταχύνοντας το τέλος μιας εποχής των ελληνικών γραμμάτων βοηθεί ίσως τη γέννηση μιας νέας εποχής²⁴²»

²³² *The Criterion 1922-1939. Journal, Magazine: Periodical*, Faber & Faber, London 1928.

²³³ Βλ. Γ. Δαφνής, *ό.π.*

²³⁴ Κ. Παλαμάς, *Δειλοί και σκληροί σίχοι. Ο κύκλος των τετράστιχων*, εκδ. Βλάσσης, Δεκέμβριος 1928.

²³⁵ Βλ. *Λεξικό Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Πρόσωπα, Έργα, Ρεύματα, Όροι*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2014, σσ. 1532-4 και στο <http://www.elia.org.gr/digitized-collections/periodika/> [τελευταία πρόσβαση στις 23 Ιουνίου, 2018].

²³⁶ Β. Brecht, *Η όπερα της πεντάρας*, μτφρ. Σωτηρία Ματζίρη, εκδ. Δωδώνη, 1995.

²³⁷ Α. Huxley, *Point Counter Point*, 1928.

²³⁸ Βλ. στο <https://www.nobelprize.org/prizes/literature/1928/undset/auto-biography/> [τελευταία πρόσβαση στις 25 Απριλίου, 2018].

²³⁹ *La Semaine égyptienne*, Hebdomadaire politique et littéraire lancé au Caire par le libraire Stavros Stavrinou (1926-1948). *Η Αιγυπτιακή Εβδομάδα* είναι μία εβδομαδιαία πολιτική και λογοτεχνική εφημερίδα, η οποία κυκλοφόρησε στο Κάιρο από το 1926 έως και το 1948 από τον βιβλιοπώλη Σταύρο Σταυρινό. Βλ. Daniel Lançon, *La Semaine égyptienne, de 1926 à 1939 ou la littérature comme ailleurs*, Grenoble 2013. Επίσης, βλ. στο http://www.cealex.org/pfe/presentation/liste_200ansPFE.php [τελευταία πρόσβαση στις 13 Αυγούστου, 2018].

²⁴⁰ Γ. Θεοτοκάς, *Ελεύθερο Πνεύμα*, επιμ. Κ. Θ. Δημαράς, εκδ. Εστία, Αθήνα 2009, σ. 37.

²⁴¹ Βλ. και Μ. Βασιλειάδη, *Ο Κ. Π. Καβάφης και η λογοτεχνία της παρακμής. Μορφές, θέματα, μοτίβα*, μτφρ. Τ. Καραβία, Gutenberg 2018.

²⁴² *Ό.π.* Επίσης, σε αυτά τα λόγια του Γ. Θεοτοκά ο Κ. Π. Καβάφης θα απαντήσει τρία χρόνια αργότερα, δηλαδή, το 1932, όταν θα μεταβεί στην Αθήνα για ιατρικές εξετάσεις. Μέσω ενός κοινού γνωστού ο Καβάφης καλεί τον Θεοτοκά στο αθηναϊκό ξενοδοχείο «Κοσμοπολίτ» όπου διέμενε και η απάντηση που του δίνει είναι η

Κι ενώ όλα αυτά συμβαίνουν, ο Κ. Π. Καβάφης αρχίζει την κυκλοφορία δύο νέων συλλογών μονοφύλλων. Ειδικότερα, κυκλοφορούν η όγδοη συλλογή του με είκοσι οκτώ (28) ποιήματα, τα οποία βρίσκονται θεματικά καταταγμένα και με τίτλο της συλλογής *Ποιήματα 1916-1918*²⁴³, καθώς και η ένατη συλλογή μονοφύλλων με τίτλο *Ποιήματα 1919-*²⁴⁴, με εξήντα εννέα (69) ποιήματα χρονολογικά καταταγμένα. Τέσσερις μήνες πριν το τέλος του έτους 1929, δηλαδή, τον Σεπτέμβριο ο Forster επιστρέφοντας από το ταξίδι του στη Νότια Αφρική, επισκέπτεται τον Καβάφη στο σπίτι του στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου για λίγες μόνο ώρες²⁴⁵. Έπειτα από αυτήν την επίσκεψη, ο Καβάφης γνωρίζεται και με τον ιταλό φουτουριστή αλεξανδρινής καταγωγής Marinetti.

Παράλληλα, την ίδια περίοδο αναφορικά με τα πολιτικά γεγονότα ψηφίζεται από την Κυβέρνηση του Βενιζέλου το «Ιδιώνυμο²⁴⁶», το οποίο καθιστούσε παράνομη τη δημοσίευση των κομμουνιστικών ιδεών. Ενώ, όσον αφορά τα λογοτεχνικά δρώμενα, ο Γ. Θεοτοκάς με το ψευδώνυμο Ορέστης Διγενής δημοσιεύει το έργο του *Ελεύθερο Πνεύμα*²⁴⁷, ο Στρ. Δούκας την *Ιστορία ενός αιχμαλώτου*²⁴⁸ και ο Κ. Παλαμάς το έργο με τίτλο *Ο κύκλος των τετράστιχων*²⁴⁹. Επίσης, το 1929 ξεσπά μία παγκόσμια οικονομική κρίση και ξένοι λογοτέχνες δημοσιεύουν έργα τους, όπως ο Α. Breton το *Δεύτερο Μανιφέστο του Σουρρεαλισμού*²⁵⁰, ο Ρ. Éluard το *L'amour, la poesie*²⁵¹ και ο Ε. Μ. Remarque το *Im Westen nichts Neue*²⁵². Τη χρονιά αυτή το Νόμπελ Λογοτεχνίας κερδίζει ο Τόμας Μαν (Thomas Mann²⁵³).

εξής: «Είναι ρομαντικοί! Ρομαντικοί! Ρομαντικοί!» αναφερόμενος στους «ποιητές των Αθηνών». Βλ. Δ. Δασκαλόπουλος, Μ. Στασινοπούλου, *Ο βίος και το έργο του Κ. Π. Καβάφη*, Μεταίχμιο, 2002.

²⁴³ Κ. Π. Καβάφης, *Ποιήματα 1896-1918*, Ίκαρος, 1963 και στο <http://www.kavafis.gr/kavafology/bibliography/select.asp> [τελευταία πρόσβαση στις 21 Ιουλίου, 2018].

²⁴⁴ Κ. Π. Καβάφης, *Ποιήματα 1919-1933*, Ίκαρος, 1963 και στο <http://www.kavafis.gr/kavafology/bibliography/select.asp> [τελευταία πρόσβαση στις 21 Ιουλίου, 2018].

²⁴⁵ Βλ. Peter Jeffreys (επιμ.), *Ε. Μ. Φόρστερ-Κ. Π. Καβάφης. Φίλοι σε ελαφρήν απόκλιση*, μτφρ. Κατερίνα Γκίκα, εκδ. Ίκαρος, Αθήνα 2013.

²⁴⁶ Βλ. Ε. Χατζηβασιλείου (επιμ.), *Η δικτατορία του Ιωάννη Μεταξά: 1936-1941*, εκδ. Δ.Ο.Λ.Α.Ε., 2010.

²⁴⁷ Γ. Θεοτοκάς, *ό.π.*

²⁴⁸ Στρ. Δούκας, *Ιστορία ενός αιχμαλώτου*, Χ. Γανιάρης, Αθήνα 1929 (29^η έκδοση, Κέδρος 1998).

²⁴⁹ Κ. Παλαμάς, *Ο κύκλος των τετράστιχων*, εκδ. Ο Κοραΐς, Αθήνα 1929 και στο <http://anemi.lib.uoc.gr/metadata/1/a/6/metadata-1418802316-286154-26167.tkl> [τελευταία πρόσβαση στις 21 Ιουλίου, 2018].

²⁵⁰ Α. Breton, *Δεύτερο Μανιφέστο του Σουρρεαλισμού*, μτφρ. Ελένη Μοσχονά, επιμ. Ιωάννης Έμμ. Μοσχονάς, εκδ. Δωδώνη, Αθήνα 1983.

²⁵¹ Ρ. Éluard, *L'amour, la poesie*, Centre d'études des traductions du français et de l'anglais, LA TILV, 1929.

²⁵² Ε. Μ. Remarque, *Im Westen nichts Neue*. Ο αντίστοιχος ελληνικός τίτλος είναι *Ουδέν νεότερον από το δυτικόν μέτωπον*. Βλ. Ε. Μ. Remarque, *Ουδέν νεότερον από το δυτικόν μέτωπον*, μτφρ. Γεωργία Δεληγιάννη-Αναστασιάδη, επιμ. Ιωάννα Ανδρέου, εκδ. Μίνωας, Αθήνα 2014.

²⁵³ Βλ. στο <https://www.nobelprize.org/prizes/literature/1929/mann/auto-biography/> [τελευταία πρόσβαση στις 15 Ιουνίου, 2018].

Γριπωνήσι²⁶². Αυτή τη χρονιά το Λογοτεχνικό Βραβείο Νόμπελ κερδίζει ο Σίνκλερ Λιούις (Sinclair Lewis²⁶³).

Το 1931, χρονιά που η *Αλεξανδρινή Τέχνη* σταματάει την κυκλοφορία της, ο S. Baud-Bovy²⁶⁴ γίνεται ο πρώτος, πιθανώς, νεοελληνιστής που διδάσκει την καβαφική ποίηση από πανεπιστημιακή έδρα. Επίσης, δημοσιεύεται το βιβλίο του Marinetti με τίτλο *Το θέλημα της Αιγύπτου*²⁶⁵, όπου και περιγράφεται η συνάντηση του Marinetti με τον Κ. Π. Καβάφη. Ταυτόχρονα, κυκλοφορούν νέες μεταφράσεις του καβαφικού έργου, τόσο γαλλικές από τον Γ. Παπουτσάκη²⁶⁶, όσο και αγγλικές από τον Γ. Βαλασόπουλο, μαζί με εισαγωγικό μελέτημα. Αναφορικά με τις αγγλικές μεταφράσεις του Γ. Βαλασόπουλου, αυτές δημοσιεύονται στο παρισινό περιοδικό *Echanges*²⁶⁷.

Ταυτόχρονα, με τις εξελίξεις γύρω από τα καβαφικά ζητήματα, το 1931 λαμβάνει χώρα η Δεύτερη Βαλκανική Συνδιάσκεψη²⁶⁸ στην Κωνσταντινούπολη αναφορικά με τα ιστορικοπολιτικά δρώμενα της εποχής. Παράλληλα, ο Κ. Παλαμάς δημοσιεύει το έργο του *Περάσματα και Χαιρετισμοί*²⁶⁹, ο Γ. Σεφέρης το έργο του *Στροφή*²⁷⁰ και ο Η. Βενέζης το έργο του με τίτλο *Το νούμερο 31328*²⁷¹. Την εμφάνισή τους και την πρώτη τους κυκλοφορία στη λογοτεχνική κοινότητα κάνουν τα περιοδικά *Νέοι Πρωτοπόροι* (1931-1936²⁷²) και *Ο*

²⁶² Γ. Σκαρίμπας, *Καημοί στο Γριπωνήσι*, επιμ. Κατερίνα Κωστίου, εκδ. Νεφέλη, Αθήνα 1994.

²⁶³ Βλ. στο <https://www.nobelprize.org/prizes/literature/1930/lewis/auto-biography/> [τελευταία πρόσβαση στις 21 Μαΐου, 2018].

²⁶⁴ Ένθερμος φιλέλληνας και σπουδαίος μουσικός ο Ελβετός Samuel Baud-Bovy (1906-1986) γεννήθηκε και πέθανε στη Γενεύη. Προερχόταν από οικογένεια διανοουμένων. Ο παππούς του ήταν ζωγράφος κι ο πατέρας του συγγραφέας και σπουδαίος ορειβάτης. Ήταν ο πρώτος που ανέβηκε στην κορυφή του Ολύμπου, το 1913. Βλ. Μ. Φ. Δραγούμης, «Ο Samuel Baud-Bovy στην Αθήνα του 1930», *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών*, τόμ. 18, 2014, από <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/deltiokms/article/view/2683> [τελευταία πρόσβαση στις 18 Ιουνίου, 2018].

²⁶⁵ Βλ. Δ. Δασκαλόπουλος, «Βιβλιογραφικά Κ. Π. Καβάφη. Προσθήκες 1886-2000. Συμβολή 2001-2010», *Κονδυλοφόρος* 11 (2012), σ. 184.

²⁶⁶ Βλ. Κ. Π. Καβάφη, *Πεζά*, επιμ. Γ. Παπουτσάκης, εκδ. Φέξης, 1963. Περιλαμβάνει το σύνολο των πεζών του Κ. Π. Καβάφη με τα δημοσιευμένα, καθώς και ορισμένα ανέκδοτα έργα του. Ο Γ. Παπουτσάκης ήταν ο μεταφραστής του Κ. Π. Καβάφη και του έργου του στα γαλλικά.

²⁶⁷ Γ. Βαλασόπουλος (μτφρ.), «Poèmes de C.P. Cavafy», *Échanges* 5, Décembre 1931.

²⁶⁸ Κατά τα έτη 1930-1934 πραγματοποιήθηκαν τέσσερεις (4) Βαλκανικές Συνδιασκέψεις. Ειδικότερα, η πρώτη Βαλκανική Συνδιάσκεψη συνήλθε στην Αθήνα τον Οκτώβριο του 1930, η δεύτερη στην Κωνσταντινούπολη και την Άγκυρα τον Οκτώβριο του 1931, η τρίτη στο Βουκουρέστι τον Οκτώβριο του 1932, και η τέταρτη στη Θεσσαλονίκη τον Νοέμβριο του 1934. Απόρροια και των τεσσάρων αυτών Βαλκανικών Συνδιασκέψεων ήταν το Βαλκανικό Σύμφωνο του 1934. Στις συνδιασκέψεις συζητήθηκαν θέματα συνεργασίας στον οικονομικό και τον πολιτιστικό κυρίως τομέα. Βλ. Α. Τούντα-Φεργάδη, *Μειονότητες στα Βαλκάνια. Βαλκανικές Διασκέψεις 1930-1934*, εκδ. Επίκεντρο, Αθήνα 2009.

²⁶⁹ Κ. Παλαμάς, *Περάσματα και Χαιρετισμοί. Οι νύχτες του Φήμιου*, εκδ. Βλάσσης, Αθήνα 1960.

²⁷⁰ Γ. Σεφέρης, *Στροφή*, εκδ. Ίκαρος 2014 (1931).

²⁷¹ Η. Βενέζης, *Το νούμερο 31328. Το βιβλίο της σκλαβιάς*, εκδ. Εστία, Αθήνα 2011.

²⁷² Μ. Σακελλαρίου, *Νέοι Πρωτοπόροι (1931-1936)*, εκδ. University Studio Press, 1999. Επίσης, *Νέοι Πρωτοπόροι. Ομαδική προσπάθεια. Μηνιαίο όργανο των Πρωτοπόρων της Ελλάδας*, Θ. Γκογκώνης (υπεύθυνος), Αθήνα 1931.

Κύκλος (1931-1939, 1945-1947²⁷³). Τέλος, το 1931 το Βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας κερδίζει ο Έρικ Άξελ Κάρλφελντ (Erik Axel Karlfeldt²⁷⁴).

Το 1932 αποτελεί χρονιά καθοριστικής σημασίας για το καθαφικό έργο. Το περιοδικό *Αλεξανδρινή Τέχνη* έχει ήδη από το 1931 που έχει σταματήσει την κυκλοφορία του και ο Καβάφης διαγιγνώσκεται με καρκίνο στο λάρυγγα, όπου και οδηγείται στην Αθήνα για τραχειοτομή. Στις 17 Νοεμβρίου του 1932 ο Καβάφης τυπώνει και κυκλοφορεί σε φύλλα το ποίημα του «Μέρες του 1908²⁷⁵», το τελευταίο που θα κυκλοφορήσει πριν τον θάνατό του.

---

²⁷³ *Ο Κύκλος. Φύλλα του Λόγου και της Τέχνης*, Απόστολος Μελαχρινός (ιδρυτής), Αθήνα 1931. Βλ. Μ. Μικέ, *Το λογοτεχνικό περιοδικό Ο Κύκλος (1931-1939, 1945-1947)*, (Διδακτορική Διατριβή), Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1988, Doi: [10.12681/eadd/0947](https://doi.org/10.12681/eadd/0947).

²⁷⁴ Βλ. <https://www.nobelprize.org/prizes/literature/1931/karlfeldt/biographical/> [τελευταία πρόσβαση στις 13 Ιουνίου, 2018].

²⁷⁵ Βλ. στο Γ. Π. Σαββίδης (επιμ.), *Κ. Π. Καβάφης. Τα Ποιήματα 1897-1933*, εκδ. Ίκαρος, Αθήνα 2014.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6ο

6.1 Ο Καβάφης της Αλεξάνδρειας και ο Καβάφης της «ελλαδικής» κριτικής. Συγκλίσεις και αποκλίσεις.

Στο Απόσπασμα από το, ανυπόγραφο, λεγόμενο «Αυτοεγκώμιο²⁷⁶» και σε μετάφραση από το γαλλικό *Sur le poète C. P. Cavafy* αναφέρεται ότι:

Δεν συμμερίζομαι την γνώμη εκείνων που διατείνονται ότι το έργο του Καβάφη, με το να είναι ένα έργο ιδιότυπο και να μην ανήκει σε καμιά από τις γνωστές σχολές, θα μείνει για πάντα ούτως ειπείν μια ειδικότης της ποιήσεως, η οποία δεν θα εύρη μιμητάς.

Μιμητάς, αληθώς επιπολαίους ως επί το πλείστον, ανακαλύπτω ήδη και όχι μόνο μεταξύ των Ελλήνων ποιητών. Σπάνια αλλά χτυπητά παραδείγματα της επιρροής του Καβάφη διαπιστώθηκαν λίγο-πολύ παντού. Φυσική συνέπεια κάθε έργου αξίας και προόδου.

Ο Καβάφης, κατά την γνώμη μου, είναι ποιητής υπερμοντέρνος, ποιητής των μελλουσών γενεών. Εκτός από την ιστορική, ψυχολογική και φιλοσοφική αξία του, η λιτότης του ύφους του, που εγγίζει ενίοτε τον λακωνισμό, ο ζυγισμένος ενθουσιασμός του που ελκύει προς τη διανοητική συγκίνηση, η ορθή φράσις του, αποτέλεσμα μιας αριστοκρατικής φυσικότητας, η ελαφρά ειρωνεία του, αντιπροσωπεύουν στοιχεία που θα εκτιμήσουν ακόμη περισσότερο οι γενεές του μέλλοντος, παρακινημένες από την πρόοδο των ανακαλύψεων και την λεπτότητα του νοητικού μηχανισμού.

Οι σπάνιοι ποιηταί σαν τον Καβάφη θα καταλάβουν τότε πρωτεύουσα θέσι σ' έναν κόσμο που θα σκέπτεται πολύ περισσότερο παρά σήμερα. Με αυτά τα δεδομένα υποστηρίζω ότι το έργο του δεν θα μείνει απλώς κλεισμένο μέσα στις βιβλιοθήκες σαν ένα ιστορικό τεκμήριο της ελληνικής λογοτεχνικής εξελίξεως.

Η εκτίμηση αυτή γίνεται λίγα χρόνια πριν το θάνατο του Αλεξανδρινού ποιητή που το καβαφικό έργο είχε ήδη προκαλέσει τα κριτικά σχόλια τόσο στην Αλεξάνδρεια όσο και στην

---

²⁷⁶ «Cavafy selon mon avis est un poète ultra-moderne, un poète des générations futures». Το γαλλόφωνο «αυτοεγκώμιο», το χρονολογεί γύρω στα 1930 ο Μιχάλης Περίδης, ο οποίος και το μεταφράζει — πιθανολογείται πως υπαγορεύθηκε από τον ίδιο τον ποιητή σε ανταποκριτή γαλλόφωνου περιοδικού, αν και δεν γνωρίζουμε αν και πού δημοσιεύθηκε. Τώρα στο Κ. Π. Καβάφης, *Τα Πεζά (1882-1931)*, Φιλολογική επιμέλεια Μιχάλης Πιερής, Ίκαρος, Αθήνα 2003, σ. 334. Βλ. επίσης Μιχαήλα, Καραμπίνη-Ιατρού. «Ένα ανύπαρκτο καβαφικό κείμενο». *Μικροφιλολογικά* 32 (2012): 31-33, και της ίδιας «Μια πρόταση για ένα καβαφικό κείμενο», *Μικροφιλολογικά* 36 (2012): 12-14.

Αθήνα. Και η εκτίμηση αυτή δεν παύει να αντιστοιχεί στην πραγματικότητα, όπως ο Λίνος Πολίτης²⁷⁷ σημειώνει:

Είναι περίεργο. Ενώ στην Αθήνα, μετά το 1880, μοναδικό πια σχεδόν πνευματικό κέντρο του ελληνισμού, μεσουρανή ο Παλαμάς και επηρεάζει δυναστικά την ποίηση και την πνευματική ζωή, στα ίδια χρόνια, σε μian απομονωμένη περιοχή του ελληνισμού, στην Αλεξάνδρεια, δημιουργεί το έργο του ένας ποιητής, που έμελλε στα υστερότερα χρόνια να πάρει αυτός την κεντρική θέση στη νεοελληνική ποίηση και να επηρεάσει αποφασιστικά όλη τη νεότερη εξέλιξη της ως τις μέρες μας. Ο ποιητής αυτός είναι ο Κ. Π. Καβάφης.

Η κριτική για το καβαφικό έργο δεν είναι στο πέρασμα των αιώνων πάντα η ίδια όσον αφορά την απόσταση Αλεξάνδρειας και Αθήνας. Συγκεκριμένα, το 1885 η οικογένεια Καβάφης επιστρέφει στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου από την Κωνσταντινούπολη, στην οποία και είχαν καταφύγει έπειτα από τις βομβαρδιστικές επιθέσεις του 1882 στην Αλεξάνδρεια. Πλέον, ο Κ. Π. Καβάφης εγκαθίσταται μόνιμα στην Αλεξάνδρεια, όπου και εντάσσεται με τις πρώτες ποιητικές του απόπειρες το 1886 στο ευρύτερο κλίμα του ρομαντισμού και της αθηναϊκής Σχολής, γράφοντας σε καθαρεύουσα. Ωστόσο, η δημοτικιστική θεώρηση του Παλαμά, η οποία έχει έρθει στο λογοτεχνικό προσκήνιο, δε θα αφήσει ανεπηρέαστη την «ελλαδική» κριτική για τον Καβάφη²⁷⁸. Την ίδια περίοδο ο Καβάφης επηρεάζεται και από τον παρνασσισμό υιοθετώντας τη χρήση του ιστορικού υλικού, χωρίς απαραίτητα αυτό να σημαίνει πως η ιστορική αίσθηση, η οποία χαρακτηρίζει την υστερότερη καβαφική δημιουργία, οφείλεται αποκλειστικά σε αυτό. Μετά από αυτά, η πορεία του Καβάφη και η κριτική για το έργο του είναι δαιδαλώδης.

Το 1891 ο Καβάφης αλλάζει πορεία, καθώς δημοσιεύει για πρώτη φορά το ποίημα «Κτίσται»²⁷⁹ και το οποίο αποτελεί το πρώτο ποίημα, το οποίο θα εκδοθεί αυτοτελώς σε φυλλάδιο το 1892. Παράλληλα, ο Κωνσταντίνος Καβάφης μεταφράζει εγκιβωτισμένο σε δικό του ποίημα, το οποίο σχολιάζει το μετάφρασμα, το σονέτο με τίτλο «Correspondances» του Baudelaire. Για το λόγο αυτόν, η κριτική θεωρεί αυτήν την πράξη του Καβάφη ως ένα αισθητικό μανιφέστο, το οποίο, παρ' όλα αυτά θα παραμείνει ανέκδοτο²⁸⁰.

²⁷⁷ Λ. Πολίτης, *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, ΜΙΕΤ, Αθήνα 2010, σ. 227.

²⁷⁸ Δ. Δασκαλόπουλος, Μ. Στασινοπούλου, *Ο βίος και το έργο του Καβάφη*, ό.π.

²⁷⁹ Το ποίημα «Κτίσται» δημοσιεύεται για πρώτη φορά στο *Αττικόν Μουσείον*, Δ', τχ. 7, στο http://pleias.lis.upatras.gr/index.php/attiko_mouseio/article/view/2766/2763 [τελευταία πρόσβαση στις 27 Ιουνίου, 2018].

²⁸⁰ Δ. Δασκαλόπουλος, Μ. Στασινοπούλου, ό.π.

Από το 1892 αναζητά και πάλι μια, συμφυέστερη στα πράγματα και την προσεχή του πορεία, αφετηρία. [...] Μητρόπολη και αφετηρία του είναι τώρα η αυτοκρατορική Ρώμη· και κεντρική περιφέρειά της, η κατωιταλική Δύση. Από τη Ρωμαϊκή περιφέρεια ο δρόμος εξακτινώνεται, αργοπορώντας στην κυρίως Ελλάδα, προτού κατευθυνθεί προς τη χώρα των Πτολεμαίων. Και οι γεωγραφικοί όροι, πυκνοί στην αφετηρία: Λάτιον ή Ρώμη, Τίβερις, Ποσειδωνία, Συρακούσες, Τάρας· σποραδικοί στην εξακτίωση: Αθήνα, Πελοπόννησος, Τύανα. Και, στο βάθος της εικόνας, διαγράφεται αγνά, αλλά σταθερά στον ορίζοντα, η Αλεξάνδρεια²⁸¹.

Λίγα χρόνια αργότερα, το 1903, ο Κ. Π. Καβάφης επιστρέφει στην Αθήνα, όπου και θα παραμείνει για ένα χρονικό διάστημα δεύτερη φορά. Τη φορά αυτή ο Καβάφης θα συναντήσει τον Γρηγόριο Ξενόπουλο και θα του χαρίσει μία σειρά από δώδεκα ποιήματά του. Ο Ξενόπουλος θα υποδεχτεί την καθαφική ποίηση στην ελλαδική επικράτεια γράφοντας ένα άρθρο με ιστορική και κριτική αξία. Το άρθρο αυτό δεν είναι άλλο από το «Ένας ποιητής», το οποίο δημοσιεύεται στα *Παναθήναια*²⁸² σχολιάζοντας οκτώ από τα ποιήματα του Καβάφη. Είναι ακριβώς αυτό το ίδιο άρθρο, το οποίο θα προκαλέσει λίγο αργότερα την αντίδραση του Ταγκόπουλου στον *Νουμά*. Από τότε και μέχρι δύο δεκαετίες μετά, η κριτική στην Ελλάδα θα είναι γεμάτη από φιλονικίες αναφορικά με το καθαφικό έργο, πράγμα, το οποίο εντοπίζεται και στο παρακάτω απόσπασμα:

Τι συμβαίνει ανάμεσα 1898 και 1904, στον ποιητή Καβάφη; [...] ενώ από τον Αύγουστο 1891 έως τον Δεκέμβριο 1898 εγγράφει τους τίτλους 131 νέων ποιημάτων (δηλαδή κατά μέσον όρο: σχεδόν ενάμιση ποίημα κάθε μήνα), από τον Ιανουάριο 1899 έως τον Δεκέμβριο 1903 οι εγγραφές είναι συνολικά 32 (περίπου μισό ποίημα κάθε μήνα). Και η διαφορά αποκτά ειδικό βάρος, όταν παρατηρήσουμε ότι από τις 32 αυτές εγγραφές, οι εννέα —αρχίζοντας από τον Μάρτιο 1901— δεν αφορούν νέα ποιήματα, αλλά το ξαναγράψιμο παλαιότερων [...] Το αν η κρίση αυτή έχει σχέση με τα αλλεπάλληλα οικογενειακά πένθη του ποιητή στα ίδια εκείνα χρόνια, είτε με την βαθμιαία αποδέσμευσή του από το ερωτικό του πλέγμα, είτε με το γεγονός ότι στα 1903 ο Καβάφης είναι πια σαράντα ετών, είναι υποθέσεις που δεν μπορούν να μας απασχολήσουν εδώ. Εκείνο που μας ενδιαφέρει άμεσα είναι πως ο συνειδητός χαρακτήρας της ποιητικής αυτής κρίσης μαρτυρείται ρητά από ένα πεζό κείμενο του

²⁸¹ Γ. Δάλλας, *Καβάφης και ιστορία*, Ερμής, Αθήνα 1986, σσ.187-189.

²⁸² *Παναθήναια*, ό.π.

*Καβάφη, γραμμένο πιθανότατα στην Αθήνα τον Αύγουστο 1903 και συμπληρωμένο στην Αλεξάνδρεια στις 25 Νοεμβρίου του ίδιου χρόνου*²⁸³.

Στις αρχές του 20ού αιώνα ο Καβάφης κατακτά μια προσωπική έκφραση, που αγγίζει όχι μόνο το περιεχόμενο αλλά και τη μορφή των ποιημάτων του. Ξαναγράφει άλλωστε παλαιότερα ποιήματά του προσαρμόζοντάς τα σε δημοτική γλώσσα, παρόλο που δεν εγκαταλείπει το μέτρο, η χρήση ελευθερωμένου στίχου, η υπονόμηση των μετρικών σχημάτων σε συνδυασμό με την αποφυγή της ρητορίας και την υιοθέτηση του ιαμβικού μέτρου, που προσιδιάζει στην προφορική ομιλία, δημιουργεί σε αρκετά ποιήματα την αίσθηση του πεζολογικού ελεύθερου στίχου:

*Στην πρώτη δεκαετία του 20ού αιώνα, ο ποιητής έχει εγκαταλείψει σταδιακά τη φαναριώτικη στιχοποιία, έχει περάσει από τον παρνασσισμό και τον συμβολισμό και οδεύει πλησίστιος προς την ωριμότερη και διαρκέστερη φάση του έργου του, προς τον ποιητικό ρεαλισμό. Η γλώσσα του γίνεται άμεση και δραστική, η ερωτική θεματολογία του σταδιακώς αποκάλυπτη, η μέσω της Ιστορίας ανταπόκρισή του προς τα σύγχρονα γεγονότα περισσότερο από ποτέ ανιχνεύσιμη*²⁸⁴.

Επιπλέον, ο Καβάφης συμμετέχει σε πνευματικές συλλογικότητες στην Αλεξάνδρεια όπως αυτές εκφράζονται και μέσα από περιοδικά της εποχής. Η συνεργασία του Καβάφη με τη *Νέα Ζωή* αρχίζει το 1908 και το 1909 το ίδιο περιοδικό διοργανώνει την πρώτη δημόσια διάλεξη για το καβαφικό έργο, ενώ ποιήματά του δημοσιεύουν και ελλαδικά περιοδικά και εφημερίδες με αυξανόμενη πυκνότητα κυρίως από το 1919. Ειδικότερα, για το περιοδικό *Γράμματα* θα αποβεί τόσο η φιγούρα γύρω από την οποία θα συσπειρωθούν οι μποέμ αλεξανδρινοί νέοι όσο και η αιχμή διαμαχών τόσο με Αλεξανδρινούς όσο και με Έλληνες λογίους. Κάτι αντίστοιχο θα συμβεί και με την *Αλεξανδρινή Τέχνη*.

Στα 1917 παρουσιάζεται η μεγαλύτερη ποιητική παραγωγή του Κ. Π. Καβάφη, όταν, δηλαδή, ο ίδιος ήταν περίπου σε ηλικία πενήντα τεσσάρων ετών «ποιητής του γήρατος, ίσως όχι, αλλά βέβαια ποιητής της ωριμότητας», όπως χαρακτηριστικά σημειώνει ο Κ. Θ. Δημαράς²⁸⁵. Την ίδια χρονιά ο Καβάφης θα δημοσιεύσει το ποίημα του «*Εν τω μηνί*

²⁸³ Γ.Π. Σαββίδης, *Καβαφικές Εκδόσεις (1891-1932)*, Ίκαρος, Αθήνα 1992 [1966], σσ.143-144.

²⁸⁴ Δ. Δασκαλόπουλος, «Από τη σιωπή στον λόγο. Η πορεία του Κ. Π. Καβάφη από το 1882 ως τις αρχές του 20ού αιώνα», *Κ. Π. Καβάφης. Η ποίηση και η ποιητική του*, Κίχλη, Αθήνα 2013, σσ.16-17.

²⁸⁵ Κ. Θ. Δημαράς, *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, εκδ. Γνώση, 2013, σ. 598.

Αθύρ²⁸⁶», το οποίο και θα αποτελέσει το πρώτο ποίημα, το οποίο θα διακωμωδηθεί από τον Τίτο Μαλάνο με τίτλο «Το Μεγ-Αθύρ-ιον²⁸⁷». Ο ίδιος είχε μόλις δημοσιεύσει ένα άρθρο-επίθεση στον Καβάφη. Σε αυτό θα αντιδράσουν τα *Γράμματα* και η ομάδα μποέμ νέων που αποκαλούνταν «Απουάνοι» με δημοσίευση του φυλλαδίου «Τέχνη και Ρουτίνα», με εμπνευστή τον Γ. Βρισιμιτζάκη, ο οποίος νωρίτερα την ίδια χρονιά είχε δημοσιεύσει μελέτη για τον ποιητή²⁸⁸.

Αποτελεί αναμφισβήτητο γεγονός πως το καβαφικό έργο προκαλούσε αναταραχές στη διάνοηση και την κριτική της εποχής του. Ειδικότερα, το 1920 οι κριτικές διαμάχες για την ποίηση του Καβάφη αυξάνονται συνεχώς τόσο στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου όσο και στην Αθήνα. Ταυτόχρονα, αρκετά από τα ποιήματα του Καβάφη αρχίζουν να μεταφράζονται σε διάφορες γλώσσες του εξωτερικού. Χαρακτηριστική μετάφραση αποτελεί η αγγλική από τον E. Forster, ο οποίος είχε γνωριστεί με τον ποιητή ενόσω διέμενε στην Αλεξάνδρεια. Επίσης, τον Ιούλιο του 1924 δημοσιεύεται σε αγγλική μετάφραση η «Ιθάκη» στο *Criterion*, περιοδικό που εκδίδει ο T. S. Eliot, ενώ τέλη Δεκεμβρίου της ίδιας χρονιάς κυκλοφορεί το αφιέρωμα στον Καβάφη του αθηναϊκού περιοδικού *Νέα Τέχνη*, το οποίο και θα προκαλέσει σχόλια και αντιδράσεις την επόμενη χρονιά²⁸⁹.

Το 1927 στην *Αλεξανδρινή Τέχνη*²⁹⁰ στα ανυπόγραφα «Σημειώματα» εντοπίζεται μία υπεράσπιση του Κ. Π. Καβάφη για μία κατηγορία εναντίον του. Η κατηγορία αυτή υπερασπιζόταν ότι ο Αλεξανδρινός ποιητής είχε μιμηθεί τους Άγγλους συγχρόνους του συγγραφείς. Ωστόσο, στο σημείωμα αυτό ορίζονται οι περιοχές της καβαφικής ποίησης και υπερασπίζεται η ενότητα του καβαφικού έργου έναντι της επίκρισης που δέχτηκε από τον Τίμο Μαλάνο περί επαναληπτικότητας. Απόσπασμα από το σημείωμα²⁹¹ δίνεται ως εξής:

«Τώρα δεν θα μας εκπλήξει εάν νεότεροι Άγγλοι ποιηταί, ή Γάλλοι, ή άλλης εθνικότητος, κάνουν ποίηση περιέχουσα στοιχεία Καβαφικά. Το πράγμα δεν είναι δύσκολο να εξηγηθεί για τους εξής δύο λόγους.

Ο Καβάφης διαισθάνθηκε πριν πολλά χρόνια τάσεις, αντιλήψεις, αισθαντικότητες που ήταν για να 'ρθουν. Ήδη ο Άλκης Θρύλος παρατήρησε τις

²⁸⁶ *Γράμματα*, 4, τχ. 37, Μάιος, 1917, σ. 32, στο <http://kosmopolis.lis.upatras.gr/index.php/grammata/article/view/68513/67389> [τελευταία πρόσβαση στις 25 Ιουνίου, 2018].

²⁸⁷ εφημ. *Η Εβδομάς* της Αλεξάνδρειας, 25 Αυγούστου 1917.

²⁸⁸ Στρ. Τσίρκας, *Ο Καβάφης και η εποχή του*, ό.π.

²⁸⁹ Ο.π.

²⁹⁰ *Αλεξανδρινή Τέχνη*, «Σημειώματα», τόμ. 1, τχ. 9, Αύγουστος 1927, σ. 39.

²⁹¹ Ο.π.

αναλογίες που παρουσιάζει ο Καβάφης με τους *impressionistes*, που φάνηκαν όμως αυτοί αργότερα από τον Καβάφη.

Έπειτα, αν και γράφει ελληνικά, πολλά του ποιήματα μεταφράστηκαν, ένα δε ποίημα καθαφικό μεταφρασμένο κάνει εντύπωση, και κινεί την περιέργεια, και επηρεάζει, και συζητείται, και ξανασυζητείται, κάποτε γίνονται και κυκλοφορούν αντίγραφα του, και διαδίδεται απείρως περισσότερο από, αίφνης, ένα του Παλαμά, ασύμφωνο προς τον μοντέρνο καλαισθητικό παλμό».

Όσο κι αν τα προαναφερθέντα ειπώθηκαν σε μία επιθετική υπεράσπιση, ωστόσο, όντως, το έργο του Καβάφη αποδείχθηκε ότι συσχετιζόταν με έναν υπερμοντέρνο ποιητή, έναν ποιητή του μέλλοντος. Επομένως, μοντερνισμός και νεωτερική συνθήκη είναι δύο χαρακτηριστικές λέξεις για το καθαφικό έργο. Με την αρχή του 20ου αιώνα και κυρίως μετά το 1911 ο Καβάφης μπαίνει σε μία περίοδο, με χαρακτηριστικό τη διαμόρφωση της προσωπικής του έκφρασης και τη συγκρότηση της ποιητικής του περιοχής, η οποία ορίζεται από τρεις μεγάλους θεματικούς κύκλους: το φιλοσοφικό, τον ιστορικό και τον ηδονικό²⁹².

Μετά το θάνατό του, οι διαμάχες συνεχίστηκαν αλλά και η απήχησή του μεγάλωνε ολοένα. Έχουν ήδη αναφερθεί κάποιοι σταθμοί όπως η διάλεξη του Σεφέρη (1946), η μελέτη του Τσίρκα (1958) αλλά και τα αφιερώματα περιοδικών το επετειακό έτος 1963. Το 1963 άλλωστε είναι η και χρονιά που θα κυκλοφορήσει η στερεότυπη έκδοση των 154 ποιημάτων του καθαφικού κανόνα σε επιμέλεια Γ.Π. Σαββίδη²⁹³. Η απήχηση του Καβάφη είναι παγκόσμια. Ο ίδιος δήλωνε, σύμφωνα με τη μαρτυρία του Στρ. Τσίρκα, «Είμαι κι εγώ Ελληνικός. Προσοχή, όχι Έλληνα, ούτε Ελληνίζων, αλλά Ελληνικός²⁹⁴». Όπως έχει ήδη σημειώσει η καθαφική έρευνα, η πρόκριση του επιθέτου στη θέση του ουσιαστικού, της ιστορικής και πολιτισμικής ιδιότητας στη θέση του φυλετικού χαρακτηριστικού, είναι ένα από τα χαρακτηριστικά της ποίησής του, αυτής της «ποίησης του κράματος» και του μεταίχμιου, που καθιστά δυνατή την παγκόσμια απήχησή του· ένα άλλο είναι η ενασχόληση της καθαφικής ποίησης με το σώμα, τη μνήμη και την επιθυμία ως συνθήκες της νεωτερικής υποκειμενικότητας.

---

²⁹² Δ. Καλλιγερόπουλος (επιμ.), *Κ. Καβάφης, Ποιήματα. Ανάλυση σε θεματικές ενότητες*, εκδ. Διηκεές, Αθήνα 2003. Τα ποιήματα του «κανόνα» δημοσιευμένα σε αυθαίρετες ενότητες: «Της διδασχής, της ιστορίας, του έρωτα και του θανάτου».

²⁹³ Γ. Π. Σαββίδης (επιμ.), *Κ. Π. Καβάφη. Ποιήματα. Α' (1896-1918), Β' (1919-1933)*, Ίκαρος, 1963.

²⁹⁴ Στρ. Τσίρκα, *ό.π.* στο <http://www.kavafis.gr/kavafology/articles/content.asp?id=12> [τελευταία πρόσβαση 13 Ιουλίου, 2018].

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7ο

7.1 Συμπεράσματα-Επίλογος

Αποτελεί αναμφισβήτητο γεγονός πως ο Καβάφης κάνει την εμφάνισή του στα λογοτεχνικά δρώμενα μέσω των συχνών (επανα)δημοσιεύσεων των ποιημάτων του στα διάφορα λογοτεχνικά περιοδικά και εφημερίδες. Μία τέτοια, λοιπόν, συχνή εμφάνισή του εντοπίζεται και στο περιοδικό *Αλεξανδρινή Τέχνη*. Το εν λόγω περιοδικό είναι κατά γενική ομολογία ένα περιοδικό κυρίως καβαφικής επιρροής, το οποίο υπερασπίζεται σθεναρά και σε κάθε ευκαιρία το καβαφικό έργο και τον ίδιο τον ποιητή, καθώς και τους υποστηρικτές του και την ευμενή κριτική. Ωστόσο, από την άλλη πλευρά, δε διστάζει το περιοδικό να έρθει σε αντιπαράθεση με τη δυσμενή κριτική του καβαφικού έργου και του Κ. Π. Καβάφη εξαπολύοντας δριμύ κατηγορώ σε κριτικούς της Λογοτεχνίας και σε άρθρα, τα οποία βάλλονται εναντίον του καβαφικού έργου. Αντίθετα, η *Αλεξανδρινή Τέχνη* ειρωνεύεται και κατακρίνει όποιον προσπαθεί να υπονομεύσει το έργο του μεγάλου Αλεξανδρινού ποιητή.

Επιπρόσθετα, η *Αλεξανδρινή Τέχνη* ήταν ένα μηνιαίο λογοτεχνικό και καλλιτεχνικό περιοδικό που εκδιδόταν στην Αλεξάνδρεια από τον Δεκέμβριο του 1926 έως τον Δεκέμβριο του 1931 σε μια περίοδο με έντονες λογοτεχνικές αναζητήσεις. Αρχικά διευθυντής ήταν ο Α. Γ. Συμεωνίδης ο οποίος υπέγραφε αρκετά κείμενα ως Τάσος Χλώρας. Στη συνέχεια μοιράστηκε τα καθήκοντά του με τη Ροδόπη (Ρίκα) Σεγκοπούλου, δημοσιογράφο και σύζυγο του Αλέκου Σεγκόπουλου, κληρονόμου του Καβάφη. Από τότε πλανάται η εντύπωση πως πίσω από την ίδια κρύβεται ο Κωνσταντίνος Καβάφης, ο οποίος χωρίς να κάνει φανερή τη θέση του κινεί τα νήματα στο περιοδικό. Θα μπορούσε κανείς να υποθέσει, πως με αυτό τον τρόπο θα ήταν πιο εύκολο για τον ίδιο τον ποιητή να εξωτερικεύσει προσωπικά αισθήματα, γνώμες, κρίσεις ή ακόμα και κριτικές, θετικές ή μη, κάτι που ίσως τότε ως γνωστός δημιουργός θα ήταν δύσκολο να κάνει φανερά.

Αναφορικά με το θέμα της γυναικείας εκδοτικής πρακτικής και παίρνοντας αφορμή από τη Ρίκα Σεγκοπούλου, αξίζει να σημειωθεί πως κατά τα χρόνια της έκδοσης και κυκλοφορίας του περιοδικού, δηλαδή, τον 20ο αιώνα, πυκνώνεται η γυναικεία εκδοτική δραστηριότητα. Ειδικότερα, την περίοδο αυτή παρουσιάζεται ένας σημαντικά μεγάλος αριθμός εντύπων, ο οποίος εκδίδεται από γυναίκες. Χαρακτηριστικό της περιόδου είναι να εκδίδονται έντυπα που αφορούν ένα ευρύτερο αναγνωστικό κοινό, γενικότερου μορφωτικού επιπέδου και κοινωνικού προβληματισμού. Ωστόσο, αν και η Ρίκα Σεγκοπούλου λειτουργεί ακριβώς έτσι, επιπλέον, αναδεικνύει και την πνευματικότερη προσέγγιση της *Αλεξανδρινής*

Τέχνης, τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο αφήνοντας κανείς να υποθέσει ότι πίσω από το πρόσωπο της γυναικείας εκδοτικής πρακτικής κρύβεται το πρόσωπο του Κ. Π. Καβάφη υποκινώντας τα νήματα του περιοδικού, πάντα με λεπτότητα και δεξιοτεχνία.

Θεωρείται, λοιπόν, πως φιλοδοξία του περιοδικού δεν ήταν μόνο να συμμετάσχει στη διαμόρφωση του νεοελληνικού πολιτισμού, αλλά και να στηρίζει το έργο του Κ. Π. Καβάφη. Για το λόγο αυτόν, η *Αλεξανδρινή Τέχνη* απασχόλησε γενικότερα τα περιοδικά της εποχής της. Επίσης, η ίδια υποστήριξε ακράδαντα την ανεξαρτησία έκφρασης της λογοτεχνίας απαλλαγμένη όσο το δυνατό από τα πολιτικά ζητήματα. Επιπλέον, το περιοδικό αποτέλεσε μια λογοτεχνική γέφυρα στη σχέση ελλαδικής πνευματικής ζωής με την αλεξανδρινή, ενώ ταυτόχρονα ανέδειξε σημαντικούς εγχώριους λογοτέχνες και ποιητές. Ο ίδιος ο Καβάφης εξέφραζε συναισθήματα, ιδέες και απόψεις, με έντεχνο και μυστικό τρόπο μέσα από τις σελίδες του περιοδικού.

Αξίζει να σημειωθεί πως το περιοδικό έχει πολυποίκιλη ύλη: ποιήματα, μυθιστορήματα, διηγήματα, μελέτες, θεατρικά έργα, σονέτα, θεωρητικά κείμενα για τη λογοτεχνία και την τέχνη, βιβλιοκρισίες, σημειώματα, ανασκοπήσεις του λογοτεχνικού Τύπου, σχολιασμένες ειδήσεις από την πνευματική ζωή (τοπική, αθηναϊκή και του εξωτερικού). Ωστόσο, πιο σπάνιες παρατηρείται ότι είναι οι μεταφράσεις. Το μεγαλύτερο μέρος των κειμένων κατέχουν τα 324 δημοσιευθέντα ποιήματα, ενώ, αμέσως μετά ακολουθούν οι 81 μελέτες και συνολικά τα 80 μυθιστορήματα και διηγήματα. Ακόμη, το περιοδικό επικεντρώνει το ενδιαφέρον του στην καθαφική ποίηση γι' αυτό και άλλωστε συνεργάζεται με συγγραφείς που κατά κύριο λόγο εκτιμούν το έργο του ποιητή, σημαντικότεροι και πιο συχνοί εκ των οποίων είναι οι Τέλλος Άγρας, Γιώργος Βρισιμιτζάκης, Μάριος Βαϊάνος, Ι. Α. Σαρεγιάννης, Άγγελος Σικελιανός, Μυρτιώτισσα, Δημοσθένης Βουτυράς, Ιωάννης Γρυπάρης, Κλέων Παράσχος, Κώστας Βάρναλης, Τάκης Παπατσώνης, Ναπολέον Λαπαθιώτης και Κώστας Καρυωτάκης.

Αναφορικά με την καταλογογράφηση του περιοδικού αυτή έγινε βάσει έξι παραμέτρων. Αρχικά, η πρώτη παράμετρος αναφέρεται στα δημοσιευμένα ποιήματα του Κ. Π. Καβάφη στην *Αλεξανδρινή Τέχνη* και στις αυτόνομες εκδόσεις. Ειδικότερα, στη συγκεκριμένη υποενοότητα εντοπίζονται τα πρωτότυπα έργα του ίδιου του ποιητή που δημοσιεύτηκαν με την υπογραφή του στο περιοδικό. Τα ποιήματα αυτά εντυπωσιάζουν πέραν του περιεχομένου τους και των νοημάτων τους και ως προς τη θέση στην οποία βρίσκονται στο περιοδικό, καθώς όλα είναι τοποθετημένα στις πρώτες και αρχικές σελίδες

των τευχών που βρίσκονται, υπογραμμίζοντας, έτσι, τη σπουδαιότητα του ίδιου του ποιητή για το συγκεκριμένο περιοδικό και την υπόληψη που αυτός κατείχε στις σελίδες του.

Γίνεται αντιληπτό, ωστόσο, ότι δεν υπάρχουν σε κάθε τεύχος δημοσιευμένα ποιήματα από τον ίδιο τον Κ. Π. Καβάφη. Ειδικότερα, δημοσιευμένα ποιήματα είναι στον τόμο 1 και τεύχη: 1, 2, 4, 6, στον τόμο 2 μόνο στο τεύχος 4, στον τόμο 3, είναι στα τεύχη: 1, όπου υπάρχει και η εικονογράφηση του Κ. Π. Καβάφη στο εξώφυλλό του και 6-7, στον 4ο τόμο μόνο στο τεύχος 1 και τέλος στον τόμο 5 υπάρχουν στα τεύχη 2 και 7-8. Επιπρόσθετα, δίνονται όλα τα ποιήματα και με χρονολογική σειρά και σειρά εμφάνισής τους στο περιοδικό ανά έτος, τόμο και τεύχος, καθώς και με αλφαβητική σειρά.

Η δεύτερη παράμετρος της καταλογογράφησης ακολουθεί την εξής μορφή: «Αναφορές στο έργο και στο βίο του ποιητή Κ. Π. Καβάφη. Κριτική αρθρογραφία στην *Αλεξανδρινή Τέχνη*». Ειδικότερα, η παράμετρος αυτή βασίζεται στις αναφορές τόσο στο έργο όσο και στο βίο του Κ. Π. Καβάφη από κριτικούς της Λογοτεχνίας, οι οποίοι έγραψαν κριτική αρθρογραφία αναφορικά με τον ποιητή. Οι αναφορές και οι μελέτες αυτές καταλογογραφούνται με χρονολογική σειρά και όπως εντοπίζονται μέσα στο περιοδικό, δίνοντας παράλληλα μία σύντομη περίληψη και συγκρινόμενες με τη ΒΚΔΔ, ακολουθώντας την παρακάτω δομή:

Όνομα και επώνυμο αρθρογράφου, «τίτλος άρθρου/μελέτης/κριτικής» ή «Στήλη του περιοδικού»

ΑΤ, τόμος/τεύχος (χρονολογία) σελίδα/-ες

[ΒΚΔΔ, λήμμα]

Σχόλιο/Περίληψη του άρθρου

Λέξεις-κλειδιά

Επιπρόσθετα, οι αναφορές αυτές δίνονται ανά χρονιά κυκλοφορίας του περιοδικού, ανά τόμο και ανά τεύχος και εντοπίζονται τέσσερεις για το έτος 1926, είκοσι εννέα για το έτος 1927, δέκα οκτώ για το έτος 1928, δώδεκα για το έτος 1929, δώδεκα για το έτος 1930 και έντεκα για το έτος 1931. Συνολικά όλες οι καφαβικές αναφορές που εντοπίζονται στην *Αλεξανδρινή Τέχνη* είναι εβδομήντα οκτώ για όλα τα τεύχη κυκλοφορίας και όλες τις χρονιές. Ιδιαίτερη πληθώρα αναφορών σημειώνεται κατά το έτος 1927, κατά το οποίο, όπως θα αναφερθεί και

παρακάτω, δημοσιεύονται και οι περισσότερες μεταφράσεις του καβαφικού έργου από ξένους λογοτέχνες.

Η τρίτη παράμετρος βάσει της οποίας γίνεται η καταλογογράφηση είναι τα έργα από μετάφραση των ποιημάτων του Κ. Π. Καβάφη από ξένους λογοτέχνες και οι αναφορές τους στην *Αλεξανδρινή Τέχνη*. Και στη συγκεκριμένη υποενότητα της καταλογογράφησης δίνονται τα καβαφικά έργα που έχουν εντοπιστεί σε μετάφραση ανά χρονιά κυκλοφορίας του περιοδικού και ανά τεύχος. Παρατηρείται, ότι την πρώτη χρονιά της κυκλοφορίας τους περιοδικού, δηλαδή, το 1926 εντοπίζεται μόνο μία αναφορά σε μεταφρασμένο καβαφικό έργο στα γαλλικά. Οι περισσότερες αναφορές βρίσκονται ακριβώς την επόμενη χρονιά, το 1927 κι από εκεί και κάτω είναι ελάχιστες, σχεδόν δύο αναφορές σε κάθε μία από τις υπόλοιπες χρονιές, 1928, 1929, 1930 και καμία απολύτως αναφορά και μετάφραση το 1931, χρονιά κατά την οποία διακόπτεται και η κυκλοφορία του περιοδικού της *Αλεξανδρινής Τέχνης*. Συνολικά τα καβαφικά έργα που μεταφράζονται και αναφέρονται στο περιοδικό δεν ξεπερνάνε τα έντεκα (11) στον αριθμό, καθ' όλη τη διάρκεια της κυκλοφορίας του περιοδικού. Ωστόσο, γενικότερα, οι μεταφράσεις σπανίζουν στο συγκεκριμένο περιοδικό.

Η τέταρτη υποενότητα της καταλογογράφησης αναφέρεται στην εικονογράφηση του Κ. Π. Καβάφη στην *Αλεξανδρινή Τέχνη*. Αυτή είναι ένα πορτρέτο του ίδιου του ποιητή, το οποίο, ωστόσο, δεν είναι φωτογραφικό. Η συγκεκριμένη, ωστόσο, εικονογράφηση εντοπίζεται και σε άλλα περιοδικά ή και αφιερώματα αναφορικά με τον Κ. Π. Καβάφη και δίνεται και στο Παράρτημα της Διατριβής.

Στην πέμπτη υποενότητα της καταλογογράφησης δίνεται ο αλφαβητικός κατάλογος των επώνυμων αρθρογράφων του Κ. Π. Καβάφη στην *Αλεξανδρινή Τέχνη* χωρισμένοι σε Έλληνες και μη και αναγράφοντας ποια/ποιες χρονολογία/ίες έχουν γράψει στην *Αλεξανδρινή Τέχνη* για τον Κ. Π. Καβάφη. Υπάρχουν δέκα τέσσερις Έλληνες και τέσσερις ξένοι αρθρογράφοι, οι οποίοι αναφέρονται στο καβαφικό έργο και τον Κ. Π. Καβάφη. Επίσης, οι περισσότεροι αρθρογράφοι έχουν δημοσιεύσει ανάμεσα στο 1927 και 1928 τα περισσότερα άρθρα ή και κριτικές σχετικά με το καβαφικό έργο. Τέλος, στην έκτη υποενότητα της καταλογογράφησης παρατίθενται οι αναφορές άλλων περιοδικών στην *Αλεξανδρινή Τέχνη*, οι οποίες στο σύνολό τους είναι θετικές και ενθαρρυντικές και υποστηρίζουν με αισιοδοξία το έργο του περιοδικού. Οι αναφορές άλλων περιοδικών για την *Αλεξανδρινή Τέχνη* καταγράφονται με χρονολογική σειρά και εντοπίζονται ανώνυμες. Επίσης, αναφέρονται στα όσο γράφτηκαν και δημοσιεύτηκαν για την *Αλεξανδρινή Τέχνη* κατά τη διάρκεια των ετών

κυκλοφορίας της, δηλαδή από το 1927 έως και το 1931. Παρατηρείται, όμως, ότι κατά το έτος 1930 δεν έχει εντοπιστεί καμία αναφορά στην *Αλεξανδρινή Τέχνη* από άλλα περιοδικά της εποχής.

Επιπρόσθετα, παρατηρείται ότι οι στρατηγικές προβολής του καβαφικού έργου φανερώνουν πως προβάλλονται σχεδόν ισότιμα όλες οι κατηγορίες των ποιημάτων του Κ. Π. Καβάφη, δηλαδή, δημοσιεύονται και αναφέρονται τόσο τα φιλοσοφικά/διδακτικά του ποιήματα, όσο και τα ιστορικά και ηδονικά. Ωστόσο, αξίζει να υπογραμμιστεί πως ιδιαίτερη αδυναμία δείχνει το περιοδικό κυρίως στα φιλοσοφικά/διδακτικά και στα ιστορικά, χωρίς, παρ' όλα αυτά, αυτό να σημαίνει πως αποσιωπάται η αξία των ηδονικών ποιημάτων. Ακόμη, μέσω της κριτικής αρθρογραφίας του περιοδικού φανερώνεται η καθολική θέση που κατείχε ο Κωνσταντίνος Καβάφης στα λογοτεχνικά δρώμενα της εποχής. Ωστόσο, το περιοδικό, δε διστάζει να αποκαλύψει και την αρνητική κριτική που δέχτηκε ο Αλεξανδρινός ποιητής, την οποία, όμως, μπορεί περίτρανα να αναθεωρήσει μέσω εμπειριστωμένων παραδειγμάτων και αναφορών στο έργο του Κ. Π. Καβάφη.

Επιπλέον, η *Αλεξανδρινή Τέχνη* που ως περιοδικό είναι βασικά καβαφογενές και καβαφικό (φιλοκαβαφικό), καθώς, ακόμα και τα περισσότερα ανώνυμα «Σημειώματά» της εικάζεται ότι ήταν γραμμένα από τον ίδιο τον Κ. Π. Καβάφη, είναι ένα περιοδικό που αν και φαινομενικά, λόγω του ονόματός του και της καταγωγής του μπορεί να θεωρηθεί ότι ίσως ανήκει στα περιοδικά του Μείζονος Ελληνισμού, ωστόσο, συνομιλεί κυρίως με το Αθηναϊκό κέντρο και είναι πιο κοντά στα λογοτεχνικά δρώμενα της Αθήνας ως προς το περιεχόμενό του. Αυτό, εξάλλου, γίνεται αντιληπτό, καθώς, παρά τον τίτλο του περιοδικού, οι συνεργασίες που υπάρχουν στα περιεχόμενα και στις σελίδες του, προέρχονται από συγγραφείς της Αθήνας²⁹⁵. Επιπρόσθετα, αν και όλα τα «Σημειώματα» του περιοδικού εντοπίζονται ανυπόγραφα, ωστόσο, είναι «σχόλια με σημασία²⁹⁶», καθώς, μέσω αυτών διαφαίνεται ο παρεμβατικός χαρακτήρας τους αναφορικά με την πρόληψη του καβαφικού έργου και την υπεράσπιση αυτού. Όλα, λοιπόν, τα «Σημειώματα» είναι ιδιαίτερος καλογραμμένα και φροντισμένα, ταυτόχρονα, όμως, διαθέτουν και ενημερωτικό χαρακτήρα. Ακόμη, μέσω των ίδιων γίνεται αντιληπτή και η σημασία της κυκλοφορίας του περιοδικού, η οποία δεν είναι μόνο προς υπεράσπιση του Κ. Π. Καβάφη, αλλά και προς ανάδειξη των ευνοούμενων και σημαντικών συνεργασιών το.

---

²⁹⁵ Τέτοιες συνεργασίες είναι: Γ. Βρισμιτζάκης, Α. Γ. Συμεωνίδης, Γ. Α. Σαρεγιάννης, Μ. Βαϊάνος, Γ. Α. Παπουτσάκης, κ.ά.

²⁹⁶ Αλ. Αργυρίου, *ό.π.*, σ. 204.

Το περιοδικό εξετάζει έξυπνα τον ρυθμό της καβαφικής ποίησης, αναφέρεται σε στωικά στοιχεία του καβαφικού έργου, υπογραμμίζει τη στενά συνδεδεμένη σχέση της Αιγύπτου με τον ποιητή και πραγματεύεται το θέμα της καβαφικής ειρωνείας. Επίσης, εξαιτίας των ξένων μεταφράσεων, το περιοδικό μπορεί να αναγνωρισθεί και στο εξωτερικό. Η *Αλεξανδρινή Τέχνη* ακολουθεί και παρακολουθεί τα δρώμενα της εποχής της, ενημερώνει και ενημερώνεται και δεν αποσιωπά καμία καβαφική κριτική. Θέλει, έτσι, να δείξει ότι λειτουργεί ανεξάρτητα από την πολιτική ιδεολογία της εποχής χωρίς να εμπλέκεται σε αυτή, προχωρώντας αντικειμενικά και αμετάβλητα το έργο της και προωθώντας την καβαφική σπουδαιότητα στη σύγχρονή της λογοτεχνική εποχή. Το έργο του περιοδικού περιστρέφεται γύρω από τη λογοτεχνική παραγωγή, της οποίας θεωρεί δεδομένη και αμερόληπτη την ανεξαρτησία της.

Τέλος, μέσω της καταλογογράφησης γίνεται αντιληπτό το κύρος του καβαφικού έργου, καθώς και το μέγεθος της επιρροής που ασκούσε ο ίδιος ο ποιητής Κωνσταντίνος Καβάφης τόσο στην *Αλεξανδρινή Τέχνη* όσο και στο σύνολο των περιοδικών και των λογίων της εποχής. Είναι έκδηλη σε όλη την έκφανση του περιοδικού η άμεση παρουσία του Κ. Π. Καβάφη, καθώς και η έμμεση μέσω της στήλης των «Σημειωμάτων», πράγμα το οποίο δίνει ιδιαίτερη σημασία στο λογοτεχνικό αυτό έντυπο. Ο καθολικός και πανανθρώπινος Καβάφης και το έργο του είναι, εξάλλου, οι λόγοι της αρχής αρκετών σημαντικών λογοτεχνικών διαμαχών, λόγοι, οι οποίοι οδήγησαν σε αναδιαμόρφωση ολόκληρου του ελληνικού πολιτισμού και της νεοελληνικής λογοτεχνικής παράδοσης και ερμηνείας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση

Άγρας Τ., «Η ειρωνεία στον Καβάφη», *Αλεξανδρινή Τέχνη*, τχ. Δ' 9-10, Οκτώβριος 1930, σσ. 281-8.

Άγρας Τ., «Κ. Π. Καβάφης», *Νέα Εστία* 7 (15 Μαΐου 1930) 518-24.

Αλεξανδρίδου Χ., Σκίτσο του Κ. Π. Καβάφη στο *Αλεξανδρινή Τέχνη*, 3/1 (1929) εξώφυλλο ολοσέλιδο.

Αναστασιάδου Ι., «Ο Βενιζέλος και η Ελληνοτουρκική συμφωνία φιλίας του 1930», *Μελετήματα γύρω από το Βενιζέλο και την εποχή του*, Φιλιπότη, Αθήνα 1980.

Αντωνίου-Τίλιου Μ., Το περιοδικό *Η Τέχνη*. Συμβολή στη μελέτη της Ιστορίας της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, δδ., Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Ιωάννινα 1989. Doi: [10.12681/eadd/1406](https://doi.org/10.12681/eadd/1406)

Αργυρίου Αλ., *Ιστορία της ελληνικής λογοτεχνίας και η πρόσληψή της στα χρόνια του Μεσοπολέμου (1918-1940)*, τόμ. 1., εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 2002.

Βαλασόπουλος Γ. (μτφρ.), «Poèmes de C.P. Cavafy», *Échanges* 5, Décembre 1931.

Βαρελάς Λ., *Η αντιμετώπιση λογοτεχνικών και πνευματικών κινήσεων της ελληνικής επαρχίας (1929-1940). Θέματα ιστορίας και βιβλιογραφίας της νεοελληνικής λογοτεχνίας*, Διδακτορική Διατριβή, Θεσσαλονίκη, Φεβρουάριος-Μάρτιος 1997.

Βάρναλης Κ., *Σκλάβοι Πολιορκημένοι*, Κέδρος, Αθήνα 1991.

Βασιλειάδη Μ., *Ο Κ. Π. Καβάφης και η λογοτεχνία της παρακμής. Μορφές, θέματα, μοτίβα*, μτφρ. Τ. Καραβία, Gutenberg 2018.

- Βενέζης Η., *Το νούμερο 31328. Το βιβλίο της σκλαβιάς*, εκδ. Εστία, Αθήνα 2011.
- Βουτυράς Δ., *Στη χώρα των σοφών και των αγρίων*, Εκδοτική Εταιρεία Αθήνα, Αθήνα 1927.
- Βουτουρής Π., *Ιστορία της Ελλάδος του 20ου αιώνα*, «Λογοτεχνικές αναζητήσεις κατά τις πρώτες δεκαετίες του 20ου αιώνα», Βιβλιόραμα, 1999.
- Βρισιμιτζάκης Γ., *Οι κύκλοι της κολάσεως του Δάντη στην ποίηση του Καβάφη*. 1926. «Γράμματα». Αλεξάνδρεια.
- Βρισιμιτζάκης Γ., *Το έργο του Κ. Π. Καβάφη*, επιμ., πρόλ. Γ. Π. Σαββίδης, Ίκαρος, 1985 (1975).
- Δάλλας Γ., *Καβάφης και ιστορία*, Ερμής, Αθήνα 1986.
- Δάλλας Γ., *Καβάφης και ιστορία. Αισθητικές λειτουργίες*, Ερμής, 1974.
- Δασκαλόπουλος Δ., «Από τη σιωπή στον λόγο. Η πορεία του Κ. Π. Καβάφη από το 1882 έως τις αρχές του 20ού αιώνα», *Κ. Π. Καβάφης. Η ποίηση και η ποιητική του*, Κίχλη, Αθήνα 2013.
- Δασκαλόπουλος Δ., *Βιβλιογραφία Κ. Π. Καβάφη (1886-2000)*, Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, Θεσσαλονίκη 2003.
- Δασκαλόπουλος Δ., «Βιβλιογραφικά Κ. Π. Καβάφη. Προσθήκες 1886-2000. Συμβολή 2001-2010». *Κονδυλοφόρος* 11 (2012), σ. 184.
- Δασκαλόπουλος Δ. & Στασινοπούλου Μ., *Ο βίος και το έργο του Κ. Π. Καβάφη*, Μεταίχμιο, 2002.
- Δαφνής Γ., *Η Ελλάς μεταξύ δύο πολέμων 1923-1940*, τόμος πρώτος, εκδ. Κάκτος, Αθήνα 1997.

Δημαράς Κ. Θ., *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, εκδ. Γνώση, 2013.

Δημαράς Κ. Θ., *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Από τις πρώτες ρίζες ως την εποχή μας*. «Γνώση», Αθήνα, 2000.

Δούκας Στρ., *Ιστορία ενός αιχμαλώτου*, Χ. Γανιάρης, Αθήνα 1929 (29^η έκδοση, Κέδρος 1998).

Δραγούμης Μ. Φ., «Ο Samuel Baud-Bovy στην Αθήνα του 1930», *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών*, τόμ. 18, 2014.

Εμμανουήλ Κ., «Ο Καβάφης σαν ποιητής και αρχηγός σχολής», *Αναγέννηση Αθήνας* 2/10 (Ιούν. 1928) 439-442.

Επιθεώρηση Τέχνης, τχ. 108, Δεκέμβριος 1963, Αθήνα.

Ευαγγέλου Δ. Ε., *Αργώ Αλεξάνδρειας* 3/2 (Ιούν. 1927) 206-8.

Ευαγγέλου Δ. Ε., *Ίσις Αλεξάνδρειας* (29 Οκτ. 1927).

Θεοτοκάς Γ., *Ελεύθερο Πνεύμα*, επιμ. Κ. Θ. Δημαράς, εκδ. Εστία, Αθήνα 2009.

Καβάφης Κ. Π., *Πεζά*, επιμ. Γ. Παπουτσάκης, εκδ. Φέξης. 1963.

Καβάφης Κ. Π., *Ποιήματα 1896-1918*, Ίκαρος, 1963.

Καβάφης Κ. Π., *Ποιήματα 1905-1915*, Αλεξάνδρεια (1930-1933).

Καβάφης Κ. Π., *Ποιήματα 1919-1933*, Ίκαρος, 1963.

Καβάφης Κ. Π., *Ποιήματα*, καλλιτεχνική εργ. Τ. Καλμούχου, φιολ. Επιμ. Ρ. Σεγκοπούλου, Μέριμα Ενώσεω «Ελλήνων Λογοτεχνών», εκδ. *Αλεξανδρινής Τέχνης*, Alexandrie 1935 [και φωτ. εκδ.: Ηριδανός, 1983· Εστία, 2004].

Καβάφης Κ. Π., *Τα Πεζά (1882-1931)*, Φιλολογική επιμέλεια Μιχάλης Πιερής, Ίκαροσ, Αθήνα 2003.

Καζαντζάκης Ν., *Ασκητική*, εκδ. Καζαντζάκη, 2009.

Καλλιγερόπουλοσ Δ. (επιμ.), *Κ. Καβάφης, Ποιήματα. Ανάλυση σε θεματικές ενότητες*, εκδ. Διηνεκές, Αθήνα 2003.

Καράμπελασ Σ., Το περιοδικό *Τα Νέα Γράμματα (1935-1940, 1944-1945)*, δδ., Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Ιωάννινα 2009. Doi: [10.12681/eadd/27021](https://doi.org/10.12681/eadd/27021)

Καραμπίνη-Ιατρού Μ., «Ένα ανύπαρκτο καθαφικό κείμενο». *Μικροφιολογικά* 32 (2012): 31-33, και της ίδιασ «Μια πρόταση για ένα καθαφικό κείμενο», *Μικροφιολογικά* 36 (2012): 12-14.

Καραντώνησ Α., «Το έργο του Καρυωτάκη», *Ελληνική Επιθεώρησισ* 23 (Μάρτ. 1930) 58.

Καράογλου Χ. Λ., *Περιοδικά Λόγου και Τέχνησ (1901-1940)*, τόμ. 1, University Studio Press, Θεσσαλονίκα 1996.

Καρυωτάκησ Κ. Γ., *Ελεγεία και σάτιρεσ*, εκδ. Ιδεόγραμμα, Αθήνα 1997.

Κοκκινίδου Μ., Το περιοδικό *Αγγλοελληνική Επιθεώρηση (1945-1955): περίοδοι, στόχοι και συμβολή του στη μεταπολεμική πολιτισμική ζωή*, δδ., ΑΠΘ, Θεσσαλονίκα 2002.

Λαπαθιώτησ Ν., «Διάφορα. Καβάφησ», *Πειθαρχία* (27 Απρ. 1930) 21-22.

Λαπαθιώτησ Ν., «Κ. Π. Καβάφησ», *Η Σύγχρονη Σκέψη* Σικάγου (Θέροσ του 1929) 337-8.

Λεξικό Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Πρόσωπα, έργα, ρεύματα, όροι, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2014.

Λεχωνίτης Γ., *Καβαφικά αυτοσχόλια*, εισαγ. Τ. Μαλάνος, Αλεξάνδρεια 1942.

Μ[αγγανάρης] [Απ.], «Μία επανόρθωσις που δεν διαψεύδει», *Ελληνική Επιθεώρησις* 23 (Μάιος 1930) 96.

Μαλάνος Τ., *Άπαντα, Τόμος Δεύτερος., Ι: Η Μυθολογία της καβαφικής πολιτείας., ΙΙ: Κριτικά Δοκίμια*, Αλεξάνδρεια, 1943.

Μαλάνος Τ., «Ένα γράμμα», *Ισις Αλεξάνδρειας*, (27 Νοεμβρ. 1926).

Μαλάνος Τ., «Κρίσεις και συμπεράσματα. Το τελευταίο ποίημα του Κ. Π. Καβάφη», *Σημειώματα* 1 (15 Απρ. 1927) 7.

Μαλάνος Τ., *Ο Καβάφης απαραμόρφωτος*, εκδ. Πρόσπερος, Αθήνα 1984.

Μαλάνος Τ., *Ο ποιητής Κ. Π. Καβάφης (Ο άνθρωπος και το έργο του)*, Δίφρος, 1957 (¹1933).

Μαλάνος Τ., *Ο ποιητής Κ. Π. Καβάφης. Ο άνθρωπος και το έργο του*, Δίφρος, 1980.

Μικέ Μ., *Το λογοτεχνικό περιοδικό Ο Κύκλος (1931-1939, 1945-1947)*, (Διδακτορική Διατριβή), Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1988, Doi: [10.12681/eadd/0947](https://doi.org/10.12681/eadd/0947).

Μπακογιάννης Μ., *Το περιοδικόν μας*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 1994.

Μπελιά Ε., «Η Ακαδημία Αθηνών κατά την πρώτη δεκαετία της ζωής της», *Ελευθέριος Βενιζέλος και πολιτιστική πολιτική-Πρακτικά Συμποσίου*, εκδ. Μουσείο Μπενάκη/Εθνικό Ίδρυμα Ελευθέριος Βενιζέλος, Αθήνα, Χανιά 2012, σελ.31-51.

Μπεράτης Γ., *Διασπορά-Στρόβιλος*, εκδ. Ερμή, Αθήνα 1980.

Νέα Εστία, τόμ. 14, τχ. 158, 1933.

Νέα Εστία, «Αφιέρωμα στον Κ. Π. Καβάφη», τχ. 872, Δεκέμβριος 1963.

Νέα Τέχνη, τχ. 7-10, 1924 (φωτ. έκδ. ΕΛΙΑ).

Νέοι Πρωτοπόροι. Ομαδική προσπάθεια. Μηνιαίο όργανο των Πρωτοπόρων της Ελλάδας,
Θ. Γκογκώνης (υπεύθυνος), Αθήνα 1931.

Νέστωρ [Ε. Παπανούτσος], «Η ποίηση του Καβάφη», *Παναγιώπεια Αλεξάνδρειας* 2/38
(1928) (90) (21 Ιουλ. 1928).

Νικολαρεΐζης Δ., «Ο ηδονισμός και η ποίηση του Καβάφη», *Νέα Εστία* 10 (Νοέμβρ. 1931)
1148-53.

Ντόρρος Θ., *Στου γλυτωμού το χάζι*, επιμ. Μαρία Αθανασοπούλου, εκδ. Γαβριηλίδης, Αθήνα
2005.

Ντουνιά Χ., *Λογοτεχνία και Πολιτική. Τα περιοδικά της Αριστεράς στο Μεσοπόλεμο*, εκδ.
Καστανιώτη, Αθήνα 1996.

Ξενόπουλος Γρ., «Ένας ποιητής», *Παναθήναια*, τχ. 76, 30 Νοεμβρίου 1903.

Ξεφλούδας Στ., *Τα τετράδια του Παύλου Φωτεινού*, εκδ. Ανατολή, Θεσσαλονίκη 1930.

Ο Κύκλος. Φύλλα του Λόγου και της Τέχνης, Απόστολος Μελαχρινός (ιδρυτής), Αθήνα 1931.

Οθόνη. Εβδομαδιαίο Περιοδικό Αλεξάνδρειας, Αλεξάνδρεια 1926.

Οικονόμου Α., *Ποικίλη Στοά. Ετήσιον ημερολόγιον (1881-1899, 1912- 1914). Παρουσίαση και αναλυτικά ευρετήρια*, μδ. Πανεπιστήμιο Πατρών, Πάτρα 2014.

Παλαμά Κ. *Αλληλογραφία*, τόμ. 2 (1926-1928).

Παλαμάς Κ., *Δειλοί και σκληροί σίχοι. Ο κύκλος των τετράστιχων*, εκδ. Βλάσσης, Δεκέμβριος 1928.

Παλαμάς Κ., «Ο κ. Φωτιάδης», *Έθνος*, 14 Απρ. 1928.

Παλαμάς Κ., *Ο κύκλος των τετράστιχων*, εκδ. Ο Κοραΐς, Αθήνα 1929.

Παλαμάς Κ., *Περάσματα και Χαιρετισμοί. Οι νύχτες του Φήμιου*, εκδ. Βλάσσης, Αθήνα 1960.

Παπαδήμας Αδ. Δ., «Γράμμα», *Ελληνική Επιθεώρησις* 23 (Μάιος 1930) 96.

Παπαδήμας Αδ. Δ., *Λογοτεχνικά χρόνια: Η πορεία μιας γενιάς*, Ωρίων, 1944.

Παπαδήμας Δ. Αδ., «Η καθαφική φυλλοξήρα», *Ο Νουμάς* (Απρ. 1930) 110-111.

Παπαδοπεράκη Α., *Η μορφή του Καβάφη*, Μακέδος, 1987.

Παπάζογλου Χ., *Μετρική κι αφήγηση. Για μια συστηματική μετρική και ρυθμική ανάλυση των καθαφικών ποιημάτων*, ΜΙΕΤ, Αθήνα 2012.

Παπαθεοδώρου Γ., «Η γνώση των ηδονών. Ο ιστορισμός του Καβάφη και η κριτική (1932-1946)», στο *Ποίηση. Εξαμηνιαίο Περιοδικό για την Ποιητική Τέχνη*, τχ. 24, Φθινόπωρο-Χειμώνας 2004, σσ. 215-256.

Παπαθεοδώρου Γ. & Πεχλιβάνος Μ., «Η επινόηση του πολιτικού Καβάφη: τεκμηριώνοντας το χρονικό μιας ανάγνωσης», *Σύγχρονα Θέματα* 122-123, Δεκέμβριος 2013, 27-47:45.

Παράσχος Κλ., «Έρωσ στην ποίηση του Καβάφη», *Περιοδικόν Μεγάλης Ελληνικής Εγκυκλοπαίδειας*, (20 Νοεμβε. 1927) 7.

Παράσχος Κλ., «Κ. Π. Καβάφης», *Η Σύγχρονη Σκέψη* Σικάγου (Ιούλ.-Οκτ. 1928) 236.

Περάνθης Μιχ., *Ο αμαρτωλός. (Κ. Π. Καβάφης)*, Μαυρίδης, 1953.

Περίδης Μιχ., *Ο βίος και το έργο του Κωνσταντίνου Καβάφη*, Ίκαρος, 1948.

Πιερός Μιχ., (επιμ.). *Εισαγωγή στην ποίηση του Κ. Π. Καβάφη. Επιλογή κριτικών κειμένων*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2012 (¹1994).

Πιερός Μιχ., «Καβάφης και ιστορία», στο του ίδιου (επιμ.), *Εισαγωγή στην Ποίηση του Καβάφη. Επιλογή κριτικών κειμένων*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 2016 (¹1994).

Πικρός Π., *Τουμπεκί*, εκδ. Άγρα, Αθήνα 2010.

Πολίτης Λ., *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, ΜΙΕΤ, Αθήνα 2010.

Πολίτης Κ., *Λεμονοδάσος*, εκδ. Ύψιλον, Αθήνα 1990.

Ποσάντζη Β., «Η λογοτεχνική παραγωγή του Μείζονος Ελληνισμού και του Ελληνισμού της Διασποράς κατά το πρώτο μισό του 20ου αιώνα. Οι ελάχιστονες περιπτώσεις», στο Ε. Close, Μ. Tsianikas and G. Frazis (Eds.), *Greek Research in Australia: Proceedings of the Fourth Biennial Conference of Greek Studies*, Flinders University, Adelaide September 2001, pp. 273-88.

Ρώτα Μ., *Το περιοδικό «Γράμματα» της Αλεξάνδρειας (1911-1919)*, δδ. ΕΚΠΑ, Αθήνα 1994.
Doi: [10.12681/eadd/24684](https://doi.org/10.12681/eadd/24684)

Σαββίδης Γ. Π., *Βασικά θέματα της ποίησης του Καβάφη. Τρία δημόσια μαθήματα. Φύση και τέχνη, έρωτας και θάνατος, παρελθόν, παρόν και μέλλον*, Ίκαρος, 1993.

Σαββίδης Γ. Π., *Καβαφικές Εκδόσεις (1891-1932)*, Ίκαρος, Αθήνα 1992 [1966].

Σαββίδης Γ. Π. (επιμ.), *Κ. Π. Καβάφη. Ποιήματα. Α' (1896-1918), Β' (1919-1933)*, Ίκαρος, 1963.

Σαββίδης Γ. Π. (επιμ.), *Κ. Π. Καβάφης. Τα Ποιήματα 1897-1933*, εκδ. Ίκαρος, Αθήνα 2014.

Σαββίδης Γ. Π., *Μικρά καβαφικά*, 2 τόμοι, Ερμής, 1985-7.

Σαββίδης Γ. Π., *Οι καβαφικές εκδόσεις (1891-1932). Περιγραφή και σχόλιο. Βιβλιογραφική μελέτη*, Ίκαρος, 1991 (¹1966).

Σακελλαρίου Μ., *Νέοι Πρωτοπόροι (1931-1936)*, εκδ. University Studio Press, 1999.

Σαρεγιάννης Ι. Α., *Σχόλια στον Καβάφη*, επιμ., εισαγ. Ζ. Λορεντζάτος, πρόλ. Γ. Σεφέρης, Ίκαρος, 1964.

Σαρεγιάννης Ι. Α., Κάλας Ν., Παπατσώνης Τ. Κ., Δημαράς Κ. Θ., Κατσίμπάλης Γ. Κ., Θρύλος Αλκ. & Άγρας Τ. (συλλογικό έργο), *Ο Κύκλος: Φύλλα του Λόγου και της Τέχνης*, εκδ. Οδός Πανός, Αθήνα 2013.

Sartori E., Το περιοδικό *Το 3ο μάτι (1935-1937)*, δδ., ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη 2010.

Σεγκοπούλου Ρ., «Αι συνεντεύξεις μας. Ο διαπρεπής Άγγλος συγγραφέας κ. Φόστερ ομιλεί προς τον Ταχυδρόμο», *Ταχυδρόμος Αλεξάνδρειας*, 26 Σεπτ. 1929.

Σεφέρης Γ., *Δοκιμές. Δεύτερος Τόμος (1948-1971)*, Ίκαρος, 2003.

Σεφέρης Γ., «Κ. Π. Καβάφης, Θ.Σ. Έλιοτ· παράλληλοι» [1946]. *Δοκιμές. Πρώτος τόμος (1936-1947)*, Ίκαρος, Αθήνα 1984 (5η έκδ.).

Σεφέρης Γ., *Στροφή*, εκδ. Ίκαρος 2014 (¹1931).

Σικελιανός Α., *Δελφικός Λόγος* στο Γ. Κ. Κατσίμπαλη, *Βιβλιογραφία Α. Σικελιανού*, 1946, σ. 10, αρ. 32.

Σκαρίμπας Γ., *Καημοί στο Γριπονήσι*, επιμ. Κατερίνα Κωστίου, εκδ. Νεφέλη, Αθήνα 1994.

Σολωμός Δ., *Η γυναίκα της Ζάκυθος*, ΜΙΕΤ, Αθήνα 2017.

Συμεωνίδης Α. Γ., «Γύρω από μια συνέντευξη», *Αλεξανδρινή Τέχνη*, χρονιά Α', τχ. 1, Δεκέμβρης 1926, σ. 17.

Τούντα-Φεργάδη Α., *Μειονότητες στα Βαλκάνια. Βαλκανικές Διασκέψεις 1930-1934*, εκδ. Επίκεντρο, Αθήνα 2009.

Τσάτσος Κ., *Λογοδοσία μιας ζωής*, τόμ. 2ος, εκδ. Οι εκδόσεις των φίλων, Αθήνα 2000.

Τσίρκας Στρ., «Κ. Π. Καβάφης. Σχεδιάγραμμα χρονογραφίας του βίου του», *Επιθεώρηση Τέχνης*, τ. ΙΗ' (Δεκ. 1963).

Τσίρκας Στρ., *Ο Καβάφης και η εποχή του*, Κέδρος, 1983.

Χατζηβασιλείου Ε. (επιμ.), *Η δικτατορία του Ιωάννη Μεταξά: 1936-1941*, εκδ. Δ.Ο.Λ.Α.Ε., 2010.

Ξενόγλωσση

Από μετάφραση

Anton J. P., *Η Ποίηση και η Ποιητική του Κ. Π. Καβάφη*, Ίκαρος, 2000.

Brecht B., *Η όπερα της πεντάρας*, μτφρ. Σωτηρία Ματζίρη, εκδ. Δωδώνη, 1995.

Breton A., *Δεύτερο Μανιφέστο του Σουρρεαλισμού*, μτφρ. Ελένη Μοσχονά, επιμ. Ιωάννης Εμμ. Μοσχονάς, εκδ. Δωδώνη, Αθήνα 1983.

C. P. Cavafy, *Poèmes*, Traduits par Georges Papoutsakis, «Les Belles Lettres», Paris 1958, προμετωπίδα. *Πεζά*, προμετωπίδα. *Περιηγητική* 54 (Ιούν. 1963) 26 και 46.

Dieterich K. (μτφρ. Γεωργία Ταρσούλη), «Οι νεοέλληνες λυρικοί», *Νέα Εστία* 4 (15 Νοεμβρ. 1928) 1028-33.

Elseviers Magazine Άμστερνταμ (19 Νοεμβρ. 1977) 165.

Jeffreys P. (επιμ.), *E. M. Φόρστερ-Κ. Π. Καβάφης. Φίλοι σε ελαφρήν απόκλιση*, μτφρ. Κατερίνα Γκίκα, εκδ. Ίκαρος, Αθήνα 2013.

Remarque E. M., *Ουδέν νεώτερον από το δυτικόν μέτωπον*, μτφρ. Γεωργία Δεληγιάννη-Αναστασιάδη, επιμ. Ιωάννα Ανδρέου, εκδ. Μίνωας, Αθήνα 2014.

Από πρωτότυπο

Catrano A., [Σημείωμα για τον Κ. Π. Καβάφη] *Quaderno* Αλεξάνδρειας (Ιούν.- Αύγ. 1929).

Dieterich K., «Neugriechische Lyriker». H. Hassel (Verlang) Leipzig, 1928. Mit einem Geleitwort von Gerhart Hauptmann. Ausgewählt und übertragen von Karl Dieterich. H. Haesel Verlag. Leipzig 1928.

Éluard P., *L'amour, la poesie*, Centre d'études des traductions du français et de l'anglais, LA TILV, 1929.

Embiricos A.: Kavafis. *Revue mondiale* Παρισιού (Απρ. 1928).

Huxley A., *Point Counter Point*, 1928.

Lançon D., *La Semaine égyptienne, de 1926 à 1939 ou la littérature comme ailleurs*, Grenoble 2013.

La Semaine égyptienne, Hebdomadaire politique et littéraire lancé au Caire par le libraire Stavros Stavrinos (1926-1948).

Michel J., *Anthologie des poètes néo-grecs, 1886-1929. Comtesse de Noailles (Avant-Propos), Lebersgue Phileas (Preface)*, Paris 1930.

Roussel L., «Antiquement gauloise» [Ποίημα-παρωδία], *Libre* 94-5 (Αύγ.- Σεπτ. 1930) 748.

Roussel L., «Le prosaïsme comme moyen d' expression chez Cavafy», *Libre* 78-79 (Απρ.- Μάιος 1929) 625-6.

The Criterion 1922-1939. Journal, Magazine: Periodical, Faber & Faber, London 1928.

Διαδίκτυο

Για τα περιοδικά που εκδίδονται από το 1974 και έπειτα βλ. Πύλη για την ελληνική γλώσσα. Τέτοια περιοδικά είναι τα εξής: <http://www.poein.gr>, <http://www.poeticanet.gr> , <http://poema.gr> και <http://www.bookpress.gr>.

Ανέμη: <http://anemi.lib.uoc.gr/metadata/a/6/9/metadata-01-0000415.tkl> [τελευταία πρόσβαση στις 13 Απριλίου, 2018].

Ανέμη:

http://anemi.lib.uoc.gr/metadata/5/3/2/metadata0a6e2a81cea8096b17a1df5e566415cf_1283851212.tkl?dtab=m&search_type=simple&search_help=&display_mode=overview&wf_step=init&show_hidden=0&number=10&keep_number=&cclterm1=&cclterm2=&cclterm3=&cclterm4=&cclterm5=&cclterm6=&cclterm7=&cclterm8=&cclfield1=&cclfield2=&cclfield3=&cclfield4=&cclfield5=&cclfield6=&cclfield7=&cclfield8=&ccllop1=&ccllop2=&ccllop3=&ccllop4=&ccllop5=&ccllop6=&ccllop7=&isp=&search_coll%5Bmetadata%5D=1&&stored_cclquery=&skin=&rss=0&lang=el&ioffset=1&offset=1 [τελευταία πρόσβαση στις 21 Μαΐου, 2018].

Ανέμη στο <http://anemi.lib.uoc.gr/metadata/1/a/6/metadata-1418802316-286154-26167.tkl>
[τελευταία πρόσβαση στις 21 Ιουλίου, 2018].

Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών στο
<https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/deltiokms/article/view/2683> [τελευταία
πρόσβαση στις 18 Ιουνίου, 2018].

ΕΛΙΑ, *Περιοδικά*: <http://www.elia.org.gr/digitized-collections/periodika/> [τελευταία
πρόσβαση στις 23 Ιουνίου, 2018].

Encyclopaedia Britannica: <https://www.britannica.com/biography/Henri-Bergson> [τελευταία
πρόσβαση στις 30 Μαΐου, 2018].

Καβάφης Κ. Π.: <http://www.kavafis.gr/kavafology/bibliography/select.asp> [τελευταία
πρόσβαση στις 15 Ιουνίου, 2018].

Καβάφης Κ. Π.: <http://www.kavafis.gr/kavafology/articles/content.asp?id=5> [τελευταία
πρόσβαση στις 2 Ιουλίου, 2018].

Καβάφης Κ. Π.: «Η ζωή και το έργο του» στο: <http://cavafis.compupress.gr/bio3.htm>
[τελευταία πρόσβαση στις 3 Ιουλίου, 2018].

Καβάφης Κ. Π.: <http://www.kavafis.gr/kavafology/articles/content.asp?id=12> [τελευταία
πρόσβαση 13 Ιουλίου, 2018].

Καβάφης Κ. Π.: <http://www.kavafis.gr/kavafology/bibliography/select.asp> [τελευταία
πρόσβαση στις 21 Ιουλίου, 2018].

Καβάφης Κ. Π.: <http://www.kavafis.gr/kavafology/bibliography/select.asp> [τελευταία
πρόσβαση στις 21 Ιουλίου, 2018].

Καβάφης Κ. Π.: <http://www.kavafis.gr/poems/content.asp?id=56&cat=1> [τελευταία
πρόσβαση στις 23 Ιουλίου, 2018].

Caelex στο http://www.cealex.org/pfe/presentation/liste_200ansPFE.php [τελευταία
πρόσβαση στις 13 Αυγούστου, 2018].

Κοσμόπολις/*Αλεξανδρινή Τέχνη* :
http://kosmopolis.lis.upatras.gr/index.php/alexandrini_texni/article/view/65679/64555
[τελευταία πρόσβαση στις 13 Μαΐου, 2018].

Κοσμόπολις/Αλεξανδρινή Τέχνη :

http://kosmopolis.lis.upatras.gr/index.php/alexandrini_texni/article/view/65198/64074

[τελευταία πρόσβαση 3 Ιουνίου, 2018].

Κοσμόπολις/Γράμματα στο

<http://kosmopolis.lis.upatras.gr/index.php/grammata/article/view/68513/67389> [τελευταία

πρόσβαση στις 25 Ιουνίου, 2018].

Λήκυθος: <https://lekythos.library.ucy.ac.cy/handle/10797/22424> [τελευταία πρόσβαση στις 21 Μαΐου, 2018].

Mozart στο <http://www.mozart.gr/adamaki1.html> [τελευταία πρόσβαση στις 13 Αυγούστου, 2018].

Μητρόπουλος Δ. (1896-1960) στο

https://www.dimitrimitropoulos.gr/?option=com_content&view=article&id=53&catid=15&Itemid=51 [τελευταία πρόσβαση στις 13 Αυγούστου, 2018].

Παπαθεοδώρου Γ., *Η γνώση των ηδονών. Ο ιστορισμός του Καβάφη και η κριτική (1932-1946)* στο: <https://www.academia.edu/5887861/.1932-1946> [τελευταία πρόσβαση στις 3 Ιουλίου, 2018].

Πλειάς/Αττικόν Μουσείον στο

http://pleias.lis.upatras.gr/index.php/attiko_mouseio/article/view/2766/2763 [τελευταία

πρόσβαση στις 27 Ιουνίου, 2018].

Σπουδαστήριο Νέου Ελληνισμού:

http://www.snhell.gr/anthology/content.asp?id=231&author_id=56 [τελευταία πρόσβαση στις

3 Ιουλίου, 2018].

The Nobel Prize στο <https://www.nobelprize.org/prizes/literature/1928/undset/auto-biography/> [τελευταία πρόσβαση στις 25 Απριλίου, 2018].

The Nobel Prize στο <https://www.nobelprize.org/prizes/literature/1930/lewis/auto-biography/> [τελευταία πρόσβαση στις 21 Μαΐου, 2018].

The Nobel Prize στο <https://www.nobelprize.org/prizes/literature/1931/karlfeldt/biographical/> [τελευταία πρόσβαση στις 13 Ιουνίου, 2018].

The Nobel Prize στο <https://www.nobelprize.org/prizes/literature/1929/mann/auto-biography/>
[τελευταία πρόσβαση στις 15 Ιουνίου, 2018].

The Nobel Prize, *Deledda Grazia. Biographica* στο
<https://www.nobelprize.org/prizes/literature/1926/deledda/auto-biography/> [τελευταία
πρόσβαση στις 13 Αυγούστου, 2018].

Παράρτημα

Κ Π Καβαφης

297

²⁹⁷ Η εικονογραφία του Κ. Π. Καβάφη στην *Αλεξανδρινή Τέχνη* αποτελείται από πορτρέτο του ίδιου του ποιητή, το οποίο, ωστόσο, δεν είναι φωτογραφικό. Ειδικότερα, η εικονογραφία του εντοπίζεται στο εξής σημείο και ταυτίζεται εξίσου με τη ΒΚΔΔ και το αντίστοιχο κεφάλαιό της. Συγκεκριμένα:

Χ. Αλεξανδρίδου, Σκίτσο του Κ. Π. Καβάφη

ΑΤ, 3/1 (1929) εξώφυλλο ολοσέλιδο

[ΒΚΔΔ, Γ73]